

EEN TOELICHTING OP DE BELEVINGSWERELD

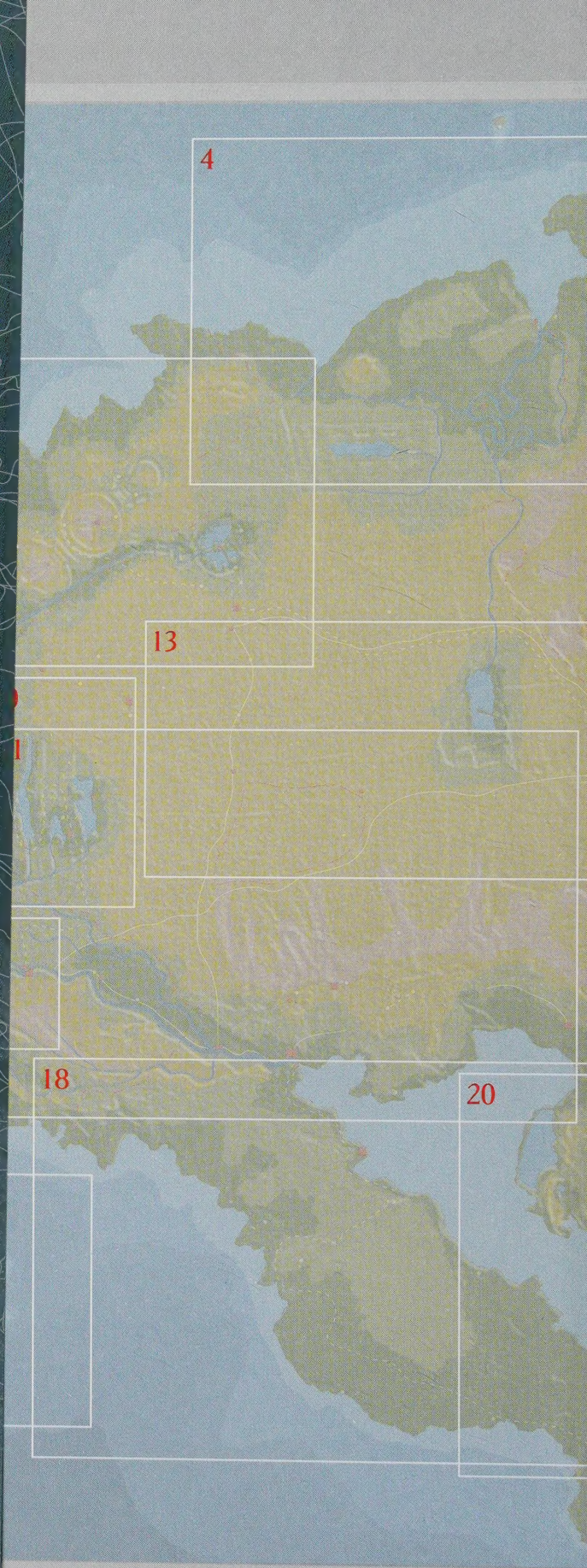


Op het eerste gezicht ziet u kaarten uit een atlas van een ver weg gelegen gebied, maar een nadere blik leert dat u naar een andere wereld kijkt.

Het is de herkenbare wereld van de gedachten en belevenissen! De traditionele namen van plaatsen, rivieren, gebergten etc. (de topografie) werden vervangen door begrippen, ideeën en aspecten van het leven. Hierdoor ontstond een andere en originele wereldkaart. Niet de Aarde maar het bestaan is in beeld gebracht!

De landen en streken die u in deze atlas aantreft zijn bijvoorbeeld IDEEËNSTROOM, MOERASSEN VAN VERVELING, BERGEN VAN WERK, DE ONTBERINGEN, HET GROTE GENIETEN, ONBEKEND TERREIN, LEEGETE, VERANDERING, KENNIS, DE VERGANKELIJKHEID, VULKANEN VAN PASSIE, HERSTELLEN, KILTE, GROEI, VERGETEN EILANDEN, THUIS, GEHEIM, HAUTE CUISINE EN ELDERS.

De Belevingswereld is een originele en verhelderende weergave van ervaringen, gevoel en belevenissen. De "Belevingswereld" biedt de toeschouwer een vrolijke blik op de kwesties van het bestaan. Een persoonlijke gids voor het voorkomen (of juist bevorderen) van dwalen op de grootste reis van elk mens, het leven zelf.





7

6

15

16

21

9

ATLAS VAN DE
BELEVINGSWERELD

Atlas van de Belevingswereld is een uitgave van Dijkgraaf & Van der Veere Uitgevers bv te Amstelveen
Verantwoordelijke uitgever België: Standaard uitgeverij, Belgiëlei 147 a, 2018 Antwerpen
info@standaard.com — www.standaard.com

© MM Vijfde druk. Dijkgraaf & Van der Veere uitgevers bv, Amstelveen en Hoofdzaken: grafisch ontwerp en advies, Deventer

<i>Concept, ontwerp en uitvoering</i>	Jean Klare en Louise van Swaaij, Hoofdzaken: grafisch ontwerp en advies, Deventer
<i>Inleiding en teksten</i>	Professor dr. Ilja Maso en drs. Saskia Sombeek
<i>Productontwikkeling</i>	Dijkgraaf & Van der Veere Uitgevers, Amstelveen
<i>Drukwerk en Bindwerk</i>	IPP, Den Bosch

Met dank aan: Bas Bijsterbosch, Maarten Binnendijk, Laurens Bontes, Gerda Borghardt, Emiel Efdée, Nicole Herink,
David Hessing (voor zijn klassieke bijdrage), Kes Klare, Theo Pasveer, Ria Smeijers, Joke en Wim van Swaaij, Maia van der Veen.

ISBN: 90 765 22 014 (Nederland)

ISBN: 90 02 20961 4 (België)

D 2000/0034/81

NUGI: 612

www.belevingswereld.nl www.worldofexperience.com

De auteurs en medewerkers en de uitgevers aanvaarden geen enkele aansprakelijkheid, uit welke hoofde ook, voor enig gevolg dat direct of indirect voortvloeit uit de in deze uitgave vermelde gegevens.

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the permission of the publishers.

ATLAS VAN DE

BELEVINGSWERELD



door Louise van Swaaij en Jean Klare

met beschouwingen van Prof. Dr. Ilja Maso en Drs. Saskia Sombeek



DIJKGRAAF & VAN DER VEERE — UITGEVERS

STANDAARD UITGEVERIJ, ANTWERPEN



Atlassen zijn misschien wel de meest tot de verbeelding sprekende boeken. Immers, het kijken naar kaarten met rivieren, bergen, plaatsen, landen, verre streken, oceanen of werelddelen doet altijd weer een beroep op ons inlevings- en voorstellingsvermogen. Eigenlijk gaan in een atlas de weergegeven werkelijkheid en fantasie hand in hand.

Reizen, avontuur, vreemde gebieden en het altijd lonkende onbekende, zijn niet denkbaar zonder kaart of atlas. Zonder kaart ontbreekt immers iedere referentie en mogelijkheid tot positiebepaling. Er is geen "hier" zonder "daar". Er is geen wereld zonder kaart.

De Atlas van de Belevingswereld is uw kennismaking met een nieuwe en toch bekende wereld en met een heel bijzonder boek. Zo op het eerste gezicht lijken het gewone kaarten van ver weg gelegen landen, maar een nadere blik leert dat u kijkt naar de herkenbare wereld van onze gedachten en belevenissen! De Atlas van de Belevingswereld is een op cartografische traditie gebaseerd concept waarbij de gebruikelijke namen van steden en rivieren zijn vervangen door begrippen die gebaseerd zijn op onze alledaagse ervaringen en werkzaamheden.

"Omringd door de Baai van Wijsheid, een Zee van Overvloed en De Stille Wateren ligt dit zo herkenbare en soms moeilijk begaanbare eiland, waar de hoofdstad GROEI en de luchthavens VLUCHT en VRIJHEID heten, te wachten op ieders eigen beleving. Met prachtige maar soms onherbergzame streken als BERGEN VAN WERK, DE LOONSTROOK, VLAKTE VAN DE EENZAAMHEID, VULKANEN VAN PASSIE, DE BRONNEN VAN INSPIRATIE en met grensplaatsjes als UITDAGING en TWIJFEL, vertegenwoordigt dit eiland de bijna niet te verwoorden expressie van ons bewustzijn en de alledaagse ervaringen die wij tijdens onze avontuurlijke levensreis opdoen".

De topografische begrippen hebben hier een symbolische betekenis gekregen en, hoewel serieus bedoeld, kunt u deze atlas bovenal beschouwen als een grappige en ietwat intellectuele uitgave met een knipoog naar het leven. De Belevingswereld is eigenlijk niet bereikbaar omdat we er al zijn. Wij komen van en gaan slechts naar ELDERS.

Jean Klare en Louise van Swaaij bedachten en ontwierpen op basis van de kaart van de Belevingswereld een twintigtal landen. Op deze kaarten zijn streken en steden uit de Belevingswereld in detail te zien. Iedere kaart verbeeldt een ander thema en gaat vergezeld van filosofisch-psychologische bespiegelingen geschreven door Ilja Maso en Saskia Sombeek.

De kaarten zijn getekend in de Subjectieve Projectie en weergegeven in een Onvoorstelbare Schaal. Maak uw ongetwijfeld verrassende reis door deze bijzondere wereldatlas en ervaar een andere, verfrissende en mogelijk verhelderende kijk op het bestaan!

INHOUD

	<i>Beschouwingen</i>	<i>Kaarten</i>	
pag. 9	LEGENDA		
pag. 11	INLEIDING		
pag. 15	GEHEIM	KAART 1	pag. 17
pag. 18	KENNIS	KAART 2	pag. 20
pag. 22	DOEN EN LATEN	KAART 3	pag. 24
pag. 26	THUIS	KAART 4	pag. 28
pag. 30	VERVELING	KAART 5	pag. 32
pag. 34	HERSTEL	KAART 6	pag. 36
pag. 38	KILTE	KAART 7	pag. 40
pag. 42	IDEEËNSTROOM	KAART 8	pag. 44
pag. 46	VERGETEN EILANDEN	KAART 9	pag. 48
pag. 50	PASSIE	KAART 10	pag. 51

*Beschouwingen**Kaarten*

pag. 52 BERGEN VAN WERK

KAART 11

pag. 54

GROEI

KAART 12

pag. 56

pag. 58

LEEGTE

KAART 13

pag. 60

pag. 62

ONTBERINGEN

KAART 14

pag. 64

CHAOS

KAART 15

pag. 67

pag. 68

AVONTUUR

KAART 16

pag. 70

pag. 72

HAUTE CUISINE

KAART 17

pag. 74

pag. 76

GENIETEN

KAART 18

pag. 78

pag. 80

VERANDERING

KAART 19

pag. 82

pag. 84

VERGANKELIJKHEID

KAART 20

pag. 86

pag. 88

ELDERS

KAART 21

pag. 90

INDEX

pag. 92



LEGENDA

• Gehucht

• Dorp

○ Plaats

● Plaats

 GROTE STAD

 HOOFDSTAD

 BELANGRIJK GEBOUW
BEZIENSWAARDIGHEID

Gregor Samsa straat STRAAT OF LAAN

VERVAL WIJK OF BUURT

STRAAT VAN



KRACHT



LAWAAI



GELUID



SPANNING



DOMEIN



VLIEGVELD



VUURTOREN



INDUSTRIE



UITKIJKEN



BERGTOP



VULKAAN



VEER/FERRY



WRAK



ONDERDUIKEN



RUïne



BRUG



PIJPLEIDING



GEBIED



GRENS



SPOOR



DUBBEL SPOOR



KLEINE WEG



GROTE WEG



HOOFDWEG



RIVIER



RIVIER MET STUW



HOGЕ DRUK



LAGE DRUK



DRUKFRONT



MEER



GEBOUWEN



LAAGLAND



LAND



HOOGLAND



BERGEN



GEBERGTE



STRAND



OVERSTROOMD LAND



IJSKAPPEN



LOOFBOS



NAALDBOS



MOERAS



NEERSLAG



BEGRAAFPLAATS



WATER VAN
GERINGE
DIEPTE



WATER VAN
GROTE
DIEPTE



Er was eens een vader met twee zonen. Met de oudste had hij geen problemen, maar met de jongste was niets te beginnen. Op een zekere dag, toen de jongste groot en sterk was geworden, zei de vader tegen hem dat hij toch iets moest leren om zijn eigen brood te kunnen verdienen. "Och vader," antwoordde de jongen, "ik wil graag wat leren; ik zou graag leren wat griezelen is want daar begrijp ik helemaal niets van." Omdat iedereen hem daar wel bij wilde helpen, vond hij op zijn pad een onecht spook, echte gehangenen, een rijdend bed dat trap af en trap op ging, een gruwelijk manspersoon dat uit twee helften bestond, een kegelclub die schedels als bal en menselijke botten als kegels gebruikte, een uit de dood opstaand lijk dat hem probeerde te wurgen en meer van dat fraais. Alles bij elkaar leverde hem dat goud en een prinses op, maar griezelen deed hij nog steeds niet. Totdat op een nacht zijn lief-tallige gemalin, terwijl hij lag te slapen, een emmer met koud water en glibberige grondels over hem heen goot zodat de vissen over zijn huid spartelden; toen wist hij eindelijk wat griezelen was.

Net zoals 'De jongen die op reis ging om het griezelen te leren', jagen we vaak op allerlei manieren belevingen na die ons werkelijk wat doen. We lopen enige dagen met een dakloze mee, nemen de achtbaan of proeven een honderdjarige cognac.

De Atlas van de Belevingswereld maakt het mogelijk te proeven van het onbekende en het bekende in een ander licht te zien. Ooit vanuit Wikken en Wegen naar de Eenzame Hoogte gegaan, naar Ambitie en Groei, naar Zelfvertrouwen en Onafhankelijkheid of, via de Vluchtstrook naar Ontsnapping en Delegeren? Dit kan allemaal op de kaart van de Bergen van Werk, terwijl u in de bijbehorende tekst onder andere kunt kennismaken met de tweestrijd tussen uitsloven en de kantjes er vanaf lopen, jobhopping en veertig jaar trouwe dienst, en ambitie en streberigheid.

Maar ook als u het allemaal al hebt gezien, wacht u het feest der herkenning. Plaatsen, wegen en rivieren roepen herinneringen op aan wat eens was of nu nog is. Beschrijvingen van vakantie, een geweldige maaltijd, voortdurende passie, u wist het al, maar wat heerlijk om het al lezende opnieuw te beleven!

De wens te weten waar we zijn, hoe we daar gekomen zijn en waar we naar toe gaan is zo oud als de mens zelf. Overal en altijd zijn er daarom landkaarten gemaakt – in het zand of op huiden, papyrus en linnen – waarop we ons eenvoudig kunnen oriënteren. Doordat ze 'lezen' als gewone landkaarten, bieden de kaarten in de Atlas van de Belevingswereld hetzelfde gemak: u zoekt op waar u zich bevindt, verkent de directe omgeving, bepaalt uw snelste, plezierigste dan wel meest leerzame koers en gaat op weg naar het gestelde doel. Of u slentert ontspannen en doelloos van plaats naar plaats en staat open voor al het moois dat zich onderweg aandient.

Misschien herkent u op een bepaalde kaart helemaal niets of is een bepaalde stad, rivier of weg u uit eigen ervaring volstrekt onbekend. Dan wordt het voor u hoog tijd om eens op ontdekkingsstocht te gaan: u pakt uw koffer of rugzak en gaat op weg met een flinke dosis ondernemingslust en met een kapmes, verrekijker en kompas in uw bagage. U gaat nieuwe paden betreden, nieuwe stroomversnellingen af en onbekende bergtoppen beklimmen!

De atlas is er ook om u een glimlach te ontlokken. Door de lichtvoetigheid die uit elke kaart spreekt, wordt u aangespoord uw schreden naar het een of het ander te richten en er misschien ook weer op terug te komen. De teksten die voorafgaan aan de kaarten zijn bedoeld om uw fantasie te prikkelen rond het betreffende onderwerp en uw reislust aan te wakkeren. Ze zijn niet bedoeld als begeleidende tekst of uitleg bij de kaart. Ook zult u merken dat de kaarten geen 'landsgrenzen' kennen. In Belevingswereld zijn geen grenzen, u kunt uw paspoort thuislaten. Overal weet men wie u bent en u bent overal meer dan welkom.

Ilja Maso





Iedereen heeft geheimen.

Als kind al hadden we een geheim dagboek, een geheim laatje waarin we onze schatten bewaarden, onze geheimpjes over 'op wie we waren', het geheime wachtwoord waarmee we in de geheime hut werden binnen gelaten. Deze geheimen gaven ons het gevoel een stukje leven voor en van onszelf te hebben buiten de controlerende ogen van onze opvoeders. Het is goed dit soort geheimen te hebben. Ze ontwikkelen ons gevoel van autonomie en vormen een schuilplaats waarin we ons kunnen verbergen als dat nodig is.

Later, als we volwassen aan het worden zijn, hebben de geheime laatjes plaats gemaakt voor innerlijke roerselen. Voor zover ze daar iets van kunnen maken, vertellen pubers en adolescenten hun ouders nog alleen wat ze daarover kwijt willen. Omdat hun kamer hun innerlijke turbulentie weerspiegelt, wordt daar niemand onuitgenodigd in toegelaten.

Deze innerlijke roerselen krijgen in het vervolg van ons leven meer structuur waardoor ruimte ontstaat steeds dieper in onszelf af te dalen. Daar ontdekken we rijkdommen waar we de rest van ons leven uit kunnen putten zonder hun onmetelijkheid ooit te beseffen. Daar ligt een geheim zo groot dat we het nooit aan anderen kunnen vertellen. Het is de innerlijke bron waaruit ieder van ons de inspiratie, kracht en troost haalt om door te gaan.

Onze andere geheimen steken hierbij af als het geheim van het damestasje tegenover het geheim van het universum. De geheimen waarvoor we ons schamen. Het kwaad dat we anderen hebben gedaan, onze tekortkomingen en nare eigenschappen waar we liever niet van willen weten. We dragen deze geheimen, vaak vanaf onze kindertijd als een last met ons mee. Dat dit ook lachwekkende vormen kan aannemen, laat ons het verslag van een deelnemer aan een groepstraining zien waarbij de leden opdracht krijgen ieder een geheim openbaar te maken dat ze nog nooit aan iemand hadden verteld.

We waren allemaal met stomheid geslagen. Ik liep snel mijn lijstje door met de vreselijke dingen die ik had gedaan: verschrikkelijke dingen die ik had gezegd, walgelijke dingen waar ik over had gedacht, met schuld beladen dingen die ik niet meer deed. Oh jee, en dan die keer dat ik mijn hond sloeg, en dat ik een beledigend briefje op het bureau van mijn vader achterliet, en dat ik – het was allemaal te verschrikkelijk. Je kon merken dat iedereen hetzelfde deed. Iedereen was bezig de ellende van zijn verleden op te graven [...]

"O.k., ik zal beginnen," bood Lloyd Fredericks overmoedig aan. "Het maakt niet zoveel uit, want het stelt niet zoveel voor. Toen ik een tiener was, heb ik wat snoep uit een winkel gestolen. Ik heb het nooit iemand verteld. Ik weet niet eens waarom ik het deed."

"Dat verstaat hij onder een geheim?" dacht ik. Dat is toch helemaal niets. Wie maakt zich nu over zoiets druk.

"O.k.," begon een vrouw op een besliste manier, maar met opeengeklemd kaken. "Ik heb een affaire met een getrouwde man gehad!" Ze keek de kamer rond om te zien hoe gechoqueerd iedereen was.

"Ach kom," lachte Lawrence Briggs, "wie heeft dat niet gehad?" De vrouw leek niet geamuseerd te zijn.

Omdat ik naast de vorige twee zat, was ik min of meer de volgende. "Uhh," stamelde ik. Ik voelde mij verschrikkelijk, waardeloos, de vuurdood verdienend. "Ik..." Ik durfde Jane niet aan te kijken. "Ik heb mijn hond een keer met een stok geslagen," bracht ik er met moeite uit terwijl ik mijn tranen probeerde te bedwingen.

Stilte. Jane haalde haar schouders op. "Nu moet ik zeker zeggen dat ik verbaasd ben, Sue, maar als je over zo iets al ontdaan bent..." Ze keek naar de volgende, die een lange, gekwelde bekentenis aflegde over zijn oude vader die hij in huis had genomen, maar die hij haatte. Ik begon hem bijna uit te lachen. Geweldig – maar jij hebt tenminste nooit je hond geslagen! ¹

Volgens de Zwitserse psychiater Carl G. Jung verdringen we alles wat ons zelfbeeld bedreigt. Niet alleen allerlei slechte neigingen en nare gedragingen, maar ook goede. Hierdoor zou ieder mens in de loop van haar of zijn leven een 'schaduw' ontwikkelen: een geheim dat om ons heen hangt en uit alle door ons afgewezen eigenschappen en activiteiten bestaat. Hoe meer we verdringen, des te sterker en dus bedreigender onze schaduw wordt. Dat is niet gezond en daarom raadt Jung aan onze schaduw te leren kennen en die in onze persoonlijkheid te integreren.

We kennen ook familiegeheimen. Iedere familie heeft wel een oom of tante waarover men niet spreekt, of een zuster die om onduidelijke redenen nooit meer thuis komt. Familiegeheimen kunnen erg zwaar wegen en het onthullen ervan kan relaties blijvend ontwrichten. Een goed voorbeeld van een dergelijk familiegeheim is de ingebeelde zoon van Martha en George in "Who is afraid of Virginia Woolf?" Als na een lange avond met vrienden en veel drank, Martha vol ontroering over hem begint te praten, volgt een aangrijpende scene waarin George meldt dat hun zoon verongelukt en dood is. Als Martha hierdoor hysterisch raakt, maakt hij haar duidelijk waarom hij hun zoon heeft doodgemaakt als hij schreeuwt: "Je hebt je niet aan de spelregels gehouden! Je hebt over hem gepraat...je hebt over hem gepraat, tegen anderen!" ² Het geheim dat hun relatie beïnvloedde is weg en ze zijn gedwongen op een andere manier met elkaar door te gaan.

Tenslotte zijn er de geheimen die eigenlijk geen geheimen zijn. Er zijn de geheimen van het succes: Rijk worden in twaalf maanden. De kunst van het alleen zijn. How to make love to the same person for the rest of your life (and still love it). Slank worden door meer eten. Hoe gelukkig, aantrekkelijk, succesvol te worden en jong te blijven. Er zijn geheimen waarvan men weet dat ze geheim zijn, omdat ze overal worden gefluisterd en in de roddelbladen worden onthuld: over wie het met wie houdt, de onechte kinderen die zouden zijn verwekt, de ruzies tussen celebrity en celebrity, het geheim over de vreemdgaande partner dat hij of zij altijd als laatste te horen krijgt. Er zijn geheimen die geheim zouden moeten blijven, maar dat helaas niet doen. Door de weersinwekkende openhartigheid die ten toon wordt gespreid op 'emotie-' en 'reality-tv' worden wij als toeschouwer ongevraagd deelgenoot van andermans verklapte geheimen.

¹ Watkins, Susan M. (1980) *Conversations with Seth: The Story of Jane Roberts's ESP Class. Volume 1*. New York: Prentice Hall Press, blz. 87–88 (vert. I. Maso).

² Albee, E. (1964) *Wie is er bang voor Virginia Woolf?* (1962) Amsterdam: Van Ditmar, blz. 171.



p 17

Eigenlijk weten we niet of we iets weten. Om dat te weten zouden we immers moeten weten wanneer er van 'weten' sprake is, maar dat is nu juist wat we willen weten. Over dit soort vraagstukken moeten filosofen zich maar buigen; daar zijn ze voor. Wij weten wat we weten en dat is voor ons goed genoeg. Gezond verstand heet dat. Volgens ons gezond verstand:

- komt de zon in het Oosten op en gaat in het Westen onder;
- leven we in een lichaam, kunnen we kou vatten en zit ons hart links;
- zien twee mensen hetzelfde als ze naar hetzelfde kijken;
- is fastfood ongezond;
- is het goed voor ons op vakantie te gaan;
- maakt het uit op welke partij we stemmen;
- kunnen we op onze hurken zitten;
- is ziek zijn ongezond;
- bedoelt een meisje nee als ze nee zegt;
- slaat bliksem niet twee maal op dezelfde plaats in;
- past op elk potje een dekseltje;
- kunnen we zeggen wat we denken;
- heeft alles een begin, een einde en een oorzaak (behalve God);
- is iets 'waar' als het wetenschappelijk bewezen is;
- maken dokters en medicijnen je beter;

Hoewel de wetenschap op het gezond verstand zou zijn gebaseerd, wordt daar over al dit soort zaken anders gedacht. En als er al niet anders over wordt gedacht, wordt het op zo'n ingewikkelde manier beschreven dat het toch op iets anders lijkt. De wetenschap wordt dan ook bevolkt door merkwaardige mensen met navenante gedragingen en opvattingen.

Neem bijvoorbeeld de, van het schaakspel afkomstige, Witte Koningin uit Lewis Carrolls *Through the Looking-Glass*, het prototype van de echte wetenschapper. Ze ziet er verschrikkelijk slordig uit. Haar haar is bijvoorbeeld zo in de war dat ze de haarborstel er niet uit heeft kunnen krijgen. Ze biedt Alice (uit Wonderland) een belachelijk laag loon om bij haar in dienst te treden. Twee stuivers per week en jam om de andere dag, gisteren en morgen maar niet vandaag en dus nooit, met als ongeloofwaardige reden dat dit het gevolg is van het achterwaartse leven dat ze zou leiden. Een rationalisatie die ze ten overvloede nog eens lardeert met een aantal onwaarschijnlijke voorbeelden. Zo doet ze eerst een pleister om, schreeuwt vervolgens van pijn omdat haar vinger zou bloeden om zich tenslotte in een vinger te prikken. Ze is typisch een gedragswetenschapper met alle bijbehorende curieuze opvattingen over de mens. Als Alice bijvoorbeeld zegt ergens blij mee te zijn, reageert de Witte Koningin aldus:

'Ik wou dat ik het voor elkaar kreeg blij te zijn!' zei de Koningin. 'Ik kan me alleen de regel nooit herinneren. Je zal wel heel gelukkig zijn in dit bos te leven en blij te zijn wanneer je maar wilt!'

'Het is hier alleen zo ontzettend eenzaam!' zei Alice op een droevige toon; en bij de gedachte aan haar eenzaamheid rolden twee grote tranen over haar wangen. 'Oh, alsjeblieft, niet doen!' riep de arme Koningin handenwringend. 'Bedenk wat voor een grote meid je al bent. Bedenk van hoe ver je vandaag bent gekomen. Bedenk hoe laat het is. Bedenk wat je maar wilt, maar huil niet!' Ondanks haar tranen, moest Alice hier om lachen. 'Kunt u ervoor zorgen niet te huilen door aan iets anders te denken?' vroeg ze. 'Zo doe je dat,' zei de Koningin heel beslist: 'niemand kan namelijk twee dingen tegelijk' ¹

Om blijdschap, verdriet of welk gedrag dan ook te vertonen, of juist te stoppen, behoeven we, volgens de Witte Koningin, alleen maar te weten welke regel we daarbij moeten gebruiken. Een typisch voorbeeld van het verwarren van een model – beschrijvingen van gedrag als door regels geleid – met de werkelijkheid, waarin dat gedrag oneindig veel complexer is. Maar op een gewone menselijke manier met emoties omgaan, dat kan de Witte Koningin niet. Het is moeilijk hard te maken, maar het lijkt heel waarschijnlijk dat er een nauwe band bestaat tussen haar en de Sneeuwkoninkin, die we in het hoofdstuk Kilte ontmoeten. Zijn het twee zusters waarvan de Witte Koningin de oudste is en zit het ontbreken van kennis over emoties in de familie?

Behalve dat de Witte Koningin op de loop gaat voor emoties, regelgeleid gedrag voorstaat en er anderszins vreemde opvattingen op na houdt, maakt zij de nauwkeurigheid en gezonde scepsis die we in het dagelijks leven vertonen, ook nog eens belachelijk.

'Laten we beginnen met je leeftijd – hoe oud ben je?'

'Ik ben exact zeven en een half.'

'Je hoeft niet "exactueel" te zeggen,' reageerde de Koningin: 'Ik geloof het zo ook wel. Nou zal ik jou eens iets vertellen wat je kan geloven. Ik ben precies honderd en één jaar, vijf maanden en een dag.'

'Dat kan ik niet geloven!' zei Alice.

'Kan je dat niet?' vroeg de Koningin meewarig. 'Probeer het nog eens: haal diep adem en doe je ogen dicht.'

Alice lachte. 'Dat heeft weinig zin,' zei ze: 'je kan nu eenmaal geen onmogelijke dingen geloven.'

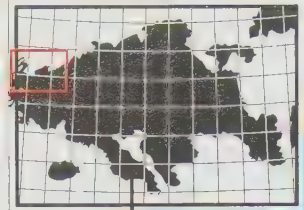
'Ik neem aan dat je hier weinig oefening in hebt,' zei de koningin. ²

Door voldoende oefening kan de wetenschap ons het onmogelijke laten geloven. Bijvoorbeeld dat de aarde om de zon zou draaien, terwijl iedereen gewoon kan zien, zou Alice zeggen, dat de zon in het oosten omhooggaat en in het westen weer achter de aarde wegzakt. Of dat de kortste afstand tussen twee punten geen rechte lijn zou zijn of dat onze ouders veel van ons houden terwijl zij ons van alles verbieden.

We moeten van jongs af aan veel van deze onbegrijpelijke kennis tot ons nemen. School, Universiteit, alles en iedereen lijken samen te spannen ons zoveel mogelijk van ons gezonde verstand en onze ervaringskennis af te brengen. En als we van al die 'hogere' kennis nu écht wijzer waren geworden...

¹ Carroll, Lewis (1974) "Alice's Adventures in Wonderland & Through the Looking-Glass (1865, 1871)." In: P. Heath The Philosopher's Alice, blz. 179–180 (vert. I. Maso)

² Ibid.: 180.



Z E E V A N G E D R E V E N H E I D

p 20





Vonden we in de Middeleeuwen dat ons levenspad werd bepaald door de Voorzienigheid, de laatste eeuwen zijn we ons steeds meer maker van ons eigen lot gaan voelen. Kon je vroeger nog veel afschuiven op het jou toebedeelde plaatsje in dit ondermaanse, nu lopen we gebukt onder het kruis van onze eigen verantwoordelijkheid. Ons doen en laten zou een gevolg zijn van onze keuzes.

Toch gaan we door het leven met het ontevreden gevoel dat we iets anders hadden willen doen dan we deden. Maar, "als doen net zo makkelijk zou zijn als weten wat we zouden moeten doen, zouden kapellen kerken zijn en de krotten van de armen de paleizen van prinses," zegt Shakespeare in *De koopman van Venetië*. We hebben wel een vrije wil, maar maken die elke keer weer ondergeschikt aan onze gewoonten. Daar zijn we zo aan gewend dat we hun macht niet onderkennen.

Toch zijn er fasen in ons leven waarin, niet zozeer de Voorzienigheid of onze vrije wil, als wel hormonen, neurosen of leeftijd de regie lijken te voeren over ons doen en laten. Puberteit, overgang en midlife crisis zijn de perioden bij uitstek om ons geëxcuseerd slecht te gedragen. We doen wat we zouden moeten laten en we laten wat we zouden moeten doen. Terwijl vóór die tijd de macht der gewoonte ons in haar greep had, lijkt nu de revolutie te zijn uitgebroken. In de puberteit rebelleren we tegen gewoonten waar we altijd al last van hadden; tijdens overgang en midlife crisis komen we in opstand tegen gewoonten waar we nooit last van hebben gehad.

Dat verzet kan ver gaan. Zo was de puberende Engelse schrijver Graham Greene in de herfst van 1923 zijn gewone leven zo zat, dat hij met het vinden van de revolver van zijn oudste broer, meende ook het geneesmiddel daartegen te hebben gevonden. Hij had in een boek gelezen hoe Wit-Russische officieren hun verveling verdreven door een kogel in hun revolver te stoppen, de cilinder een aantal malen rond te draaien, de revolver tegen hun slaap te drukken en de trekker over te halen. De kans dat ze zichzelf neerschoten was één op vijf. Greene vond dat wel een goed idee.

Ik duwde de loop van de revolver tegen mijn rechteroor en haalde de trekker over. Er klonk een klikje en toen ik naar de cilinder keek, zag ik dat de kogel nu kon worden afgeschoten. Het had maar één kamer gescheeld. Ik herinner me, dat ik een merkwaardig verrukt gevoel kreeg, alsof in een donkere, miezerige straat plotseling de feestverlichting was aangedraaid. Mijn hart bonsde in mijn borst en het leven bood weer een onbegrensd aantal mogelijkheden. [...]

Ik herhaalde deze ervaring enige malen. Met vrij lange tussenpozen begon ik dan weer te hunkeren naar zo'n dosis adrenaline. [...]

Geleidelijk begon dat verdovingsmiddel zijn uitwerking te verliezen en hield ik van de hele ervaring alleen de grove prikkel der opwindning over. [...]

Maar ik heb voorgoed afscheid genomen van het verdovingsmiddel, toen ik de kerstdagen van 1923 thuis was in Berkhamsted. Toen ik mezelf mijn vijfde dosis toediende, wat in mijn gedachten overeen kwam met de kans bij mijn gokspel van het leven tegenover de dood, drong het tot me door dat ik me zelfs niet meer opgewonden voelde: ik begon de trekker over te halen met een onverschilligheid alsof ik een aspirientje pakte.¹

In de puberteit worden nieuwe gewoonten uitgetoet en, als ze niet opleveren wat ervan wordt verwacht, even makkelijk weer verlaten. Dan kan het nog, want zoals de Talmoed zegt: 'De gewoonte is aanvankelijk licht als een spinnenweb, maar wordt al gauw zo sterk als een kabel.' Eerst hebben we gewoonten, dan hebben de gewoonten ons.

Als we maar lang genoeg voortkabbelen op de stroom van ons doen en laten, dient zich onvermijdelijk de volgende grote crisis aan, die van de middelbare leeftijd. Omdat we ons niet meer tegen onze ouders kunnen afzetten, doen we dat nu maar tegen alles wat ons lief is. Wilden we in de puberteit ons gedrag veranderen om oud te worden, nu misdragen we ons om weer jong te worden. Shakespeare's "Age I do abhor thee, youth I do adore thee" is hierbij onze wapenkreet. We beginnen een nieuw leven alsof we weer een jong volwassene zijn. Meer een puber eigenlijk, vaak met soortgelijke problemen en oplossingen. Net als toen proberen we ons uiterlijk en innerlijk in een ideaalbeeld te wringen, nu door een andere partner, baan en auto te nemen, of andere borsten. Net als toen proberen we de sleur van alledag te verbreken door spanning in ons leven te brengen. Vergelijkbaar met de puberende Greene, heeft de in een midlife crisis verkerende Faust dan ook een flesje gif klaar staan, dat hij alleen maar hoeft te pakken met het vaste voornemen het leeg te drinken, om zich weer een stuk beter te voelen.

*Ik zie naar u, en mijn smart wordt minder,
Ik grijp naar u, mijn drijf wordt zachtgezinder,
Des geestes vloedgolf ebt allengerhand.
Naar de open zee voel ik mij henenleiden,
De waterspiegel glanst aan mijne zijden,
Een nieuwe dag lokt mij naar een nieuw strand*²

Goethes Faust was een romanfiguur met een romantische oplossing voor zijn crisis. Hij sloot een verbond met de duivel, waardoor hij vierentwintig jaar lang jong mocht blijven. Voorwaarde was wel dat hij zich aan niets of niemand zou hechten, want dan zou de hel zijn laatste bestemming worden. In plaats van met de duivel in zee te gaan, tracht de gemiddelde midlife 'crisende' man zich aan een vierentwintig jaar jongere vriendin te hechten. Daar schijn je ook erg jong van te worden, terwijl de hel ook dan niet veraf is.

Hebben we dit weer overleefd, nemen onze, soms nieuwe gewoonten het weer over. Totdat hij in de zestig was, had de filosoof Immanuel Kant zich, volgens zijn vriend Hamann, laten meesleuren door een maalstroom van maatschappelijke verstrooiingen, hield hij er verschillende vriendschappen op na en had hij enige verliefdheden gekend. In de laatste periode van zijn leven beheerste rede en regelmaat zodanig zijn leven dat de inwoners van Koningsbergen hun klok gelijk konden zetten op zijn dagelijkse wandeling. Slechts toen hij zich in Rousseau's Émile verdiepte, werd hij enige dagen niet op straat waargenomen. We leven met de illusie van een vrije wil. Slechts in twee perioden van ons leven lijken we keuzen te maken en iets anders te gaan doen dan we deden. Maar elke daad vertegenwoordigt de kiem van een nieuwe gewoonte.

*Sow an act and you reap a habit
Sow a habit and you reap a character
Sow a character and you reap a destiny.*

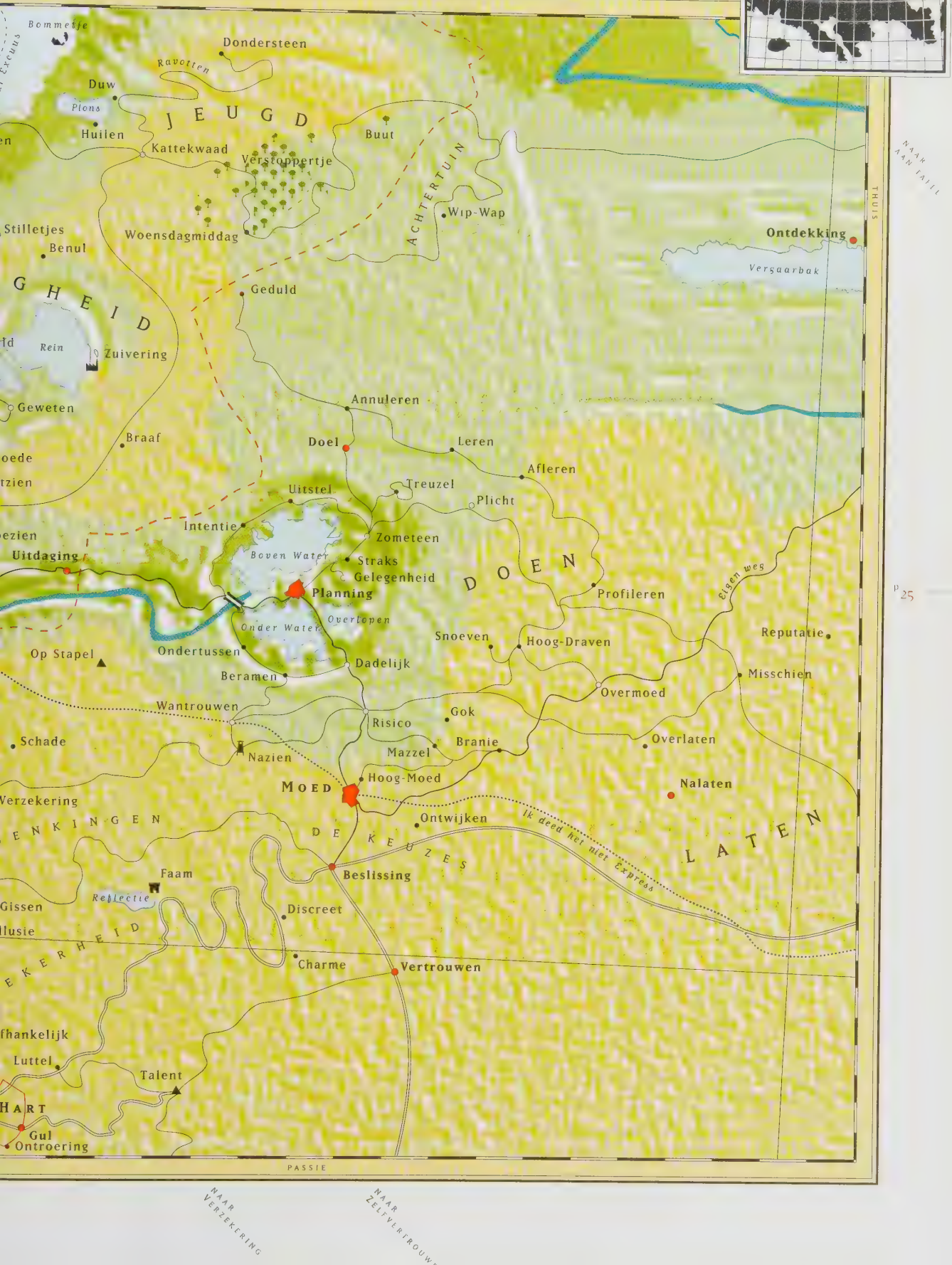
Charles Reade (1814–1884)

¹ Greene, G. (1971) Een soort leven. Amsterdam: Uitgeverij Contact, blz. 116, 117

² Goethe, J.W. von (1982) Faust: Een en twee (1808, 1832). Amsterdam: Wereldbibliotheek, blz. 46

GEHEIM





Na de oorlog met Troje verlangde koning Odysseus maar naar één ding: terugkeren naar huis. Het lot was hem echter niet welgezind. Tien jaar lang moest hij over de zeeën zwerven en vele gevaren en listen trotseren voordat hij huis en haard zou weerzien. Geen nimfen of sirenes, hoe bekoorlijk ook, konden zijn verlangen naar zijn geliefde Ithaca en liefvallige echtgenote Penelope stillen. Uiteindelijk werd Odysseus door het zeevarende en hem welgezinde volk der Phaeaken slapende op het strand van Ithaca gelegd. Hij ontwaakte en... wist niet waar hij was.

Maar thans was het zó, dat de koning zijn eigen rijk niet herkende, noch de lang zich kronkelende paden, die zich in het gebergte verloren, noch de rimpelloze krekens, de kantige rotsen, de groene bomen. En hij sprong op en stond verwilderd te staren naar het land van zijn jeugd en van zijn verlangen. Vol wanhoop sloeg hij zich op de dijen en klaagde al jammerend: "Waar, helaas, raakte ik nu weer verzeild?! Is dit het land van wilde barbaren, die zich aan mensenvlees te goed doen, of wonen er brave lieden, die de goden eren en vrezen?" ¹

Pallas Athene, Odysseus' persoonlijke beschermgodin, had hem in een misleidende nevel gehuld opdat kwaadwillenden hem niet zouden herkennen. De nevel had evenwel ook tot gevolg dat Odysseus zich op vreemde bodem waande. Pas toen Pallas Athene de mist deed optrekken, viel hij op zijn knieën en kustte de grond van zijn vaderland. Toen hief hij de handen ten hemel en bad tot de nimfen [van Ithaca]: "Welkom Zeus' dochters, gij liefelijke nimfen, die de bronnen beschermt! Nooit had ik gedacht, u te zullen terugzien en tot u te kunnen bidden, zoals ik thans tot u bid! Als voorheen zal ik u offers brengen..." ²

De schok en de gedesoriënteerdheid die Odysseus ervaart bij het ontwaken is typerend voor iemand die lang van huis is weggeweest. Terwijl een vreemdeling de nieuwe omgeving meestal open tegemoet treedt, vertrouwt de thuiskomer op zijn herinneringen waardoor hij precies meent te weten waar hij komt. Vol gevoelens en verwachtingen treedt hij het bekende binnen. Thuiskomer en thuis zijn echter veranderd en hij wordt overvallen door de vreemdheid van alles en iedereen. Juist omdat er vaag iets bekends doorschemert, is de vervreemding van de thuiskomer in het begin vaak totaal. Geleidelijk zal de nevel waarin hij aanvankelijk is gehuld, optrekken en zal hij zich langzamerhand weer enigszins thuis voelen.

Maar het wordt nooit meer zoals het was. Natuurlijk,

*Our house is a very, very, very, fine house
With two cats in the yard,
Life used to be so hard,
Now everything is easy, 'cause of you.
I'll light the fire
While you place the flowers in the vase that you bought today* ³

Maar er blijft iets aan ontbreken. Thuis is voor ons een emotioneel gekleurd symbool geworden, een verlangen. Een verlangen naar vertrouwdheid, geborgenheid, veilig-

heid, warmte, genegenheid en jezelf kunnen zijn. Maar ook naar het dikke tapijt, de geur van lelietjes van dalen, een liedje—dat—moeder—mij—leerde en mislukte bitter-koekjespudding. Kortom, het verlangen naar het verloren paradijs en, zoals Marcel Proust al wist, "Les vrais paradis sont les paradis qu'on a perdus."

In "Childhood and Society" wijdt de psycho-analyticus Erik H. Erikson bladzijdenlang aan de noodzaak dat baby's een basisgevoel van vertrouwen ontwikkelen, om daarna te stellen dat dit vertrouwen nooit volledig kan zijn. Zelfs in de meest gunstige omstandigheden, zou het kind in deze fase een gevoel van innerlijke verdeeldheid ontwikkelen en een universele nostalgie naar een verloren paradijs. Voor ouders een nogal ontmoedigend idee. Ze zullen kinderen grootbrengen die nooit hun bestemming in deze wereld zullen vinden, maar die als een gemankeerde Odysseus gedoemd zijn levenslang rond te dolen en blijvend te verlangen naar het huis dat ze nooit zullen vinden.

Freud houdt het erop dat het paradijs waarnaar we uiteindelijk allemaal terugverlangen, de baarmoeder is. Nadat hij "Die Zukunft einer Illusion" (1927) had geschreven, stuurde zijn vriend, de dichter Romain Rolland, hem een brief met enige bezwaren tegen Freuds idee dat religie een soort massa-neurose is. Rolland schrijft dat hij geen religieuze neigingen heeft, maar dat hem soms toch 'oceanische gevoelens' overkomen, een gevoel van oneindigheid, grenzeloosheid en eeuwigheid. Freud schreef terug dat hij het gevoel niet kende, maar dat het ongetwijfeld een overblijfsel moest zijn van onze allereerste ervaringen, namelijk die in de baarmoeder. Is daar ons verlangen naar vertrouwdheid en geborgenheid op gericht? Licht thuis in de verborgenheid van de moederschoot en is dus onbereikbaar?

Voor de socioloog en psycho-analyticus Erich Fromm is dit universele verlangen van de mens wel degelijk te verwezenlijken. Volgens hem verwijst ons verlangen naar huis niet zozeer naar de baarmoeder, als wel naar het gevoel van eenheid dat we voelen voordat we worden geboren. Dat betekent volgens Fromm niet dat we weer die ongeboren vrucht willen worden, maar dat we 'volledig' willen worden geboren. Hiermee wil hij zeggen dat we thuis ook kunnen zoeken in het zodanig tot ontwikkeling brengen van ons bewustzijn, onze rede en ons vermogen lief te hebben, dat we onze eigen egocentrische geslotenheid kunnen overwinnen om tot harmonie komen, tot een nieuw een—zijn met de wereld.

P 27

Thuis, het ware paradijs, behoeft dus niet in het verleden te liggen, maar kan eerder in het heden of in de toekomst worden gevonden. Zoekend hiernaar denken we het soms te vinden in nostalgie, alcohol of drugs, in het ritme van de muziek, verre reizen, carrière, of in de armen van geliefden, maar na enige tijd beseffen we dat dit het niet is en gaan we verder met onze zoektocht.

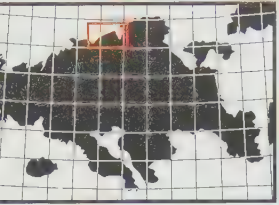
Er bestaat een sprookje waarin een jongeling de wijde wereld intrekt om iets belangrijks te vinden, een schat misschien. Na decennia komt hij als een oude man thuis. Hij heeft de schat niet gevonden. Pas door weer thuis te komen, ontdekt hij de schat die hij zocht: die was al die tijd gewoon thuis geweest.

Hebben we onze Odyssee voltooid en liggen wij nu slapende op het strand van ons verloren gewaande paradijs en worden we maar niet wakker? Of moeten wij ons, net als Odysseus, eerst bevrijden uit de mist om te zien waar we al die tijd al waren?

1 Homeros (1959) *Odyssea*. Retie: Kempische Boekhandel, blz. 603–604.

2 Ibid.: 608

3 Nash, Graham (1970) "Our house." Giving Room Music Inc



GEHEIM

Herkenning
Weerzien Verlangen

Z E E V A N M O G E L I J K H E

P28

DOEN EN LATEN

Dondersteen

Lurven

J E D I G D
Vestoppertje

Buut

Woensdagmiddag

Geduld

ACHTERTUIN

Wip-Wap

Lorie

Stromend Water

EMOTIES

Brullen

Geboorte

Knuistje

Knuffelen

Kietelen

Neuriën

In Bad

Uitslapen

Pantoffels

Gewoon

De Muren

De Vuile Was

Opvliegen

Ochtendhumeur

Snauw

Koekeloeren

Zwijnenstal

Vies

R O N D S C H A R R E L E N

Kwijt

Ontdekking

Rommelen

Vergaarbak

De Oude Doos

Achterom



MOERASSEN VAN VERVELING

KAART 5

*Menige troep en ruitersstoet mag zich zo verenigen.
Wie mij wil overwinnen struikelt over mijn geeuwen.*

*Nog steeds
een schrik van de kegelaars van gisteren,
vandaag en morgen
gooi ik de rustigste bal*

*Oblomov
heeft mijn pels geaaid.
ik bid tot hem.*

In dit gedicht 'Luiaard in de dierentuin' van Günter Bruno Fuchs koketteert de luiaard op onverstoorbare wijze met zijn verveling. Traag en trots spreidt hij zijn luiheid tentoon. Het is alleen de vraag, of wat voor deze luiaard in de dierentuin weldadig lijkt ook voor de mens wel zo best is. Het is bekend dat waar mensen gedurende een langere periode onvrijwillig tot ledigheid worden veroordeeld – of het nu gaat om de gevangenis, psychiatrische inrichting of bejaardentehuis – de verveling en apathie toe kunnen slaan. Het ontbreken van voldoende stimuli zou de geest doden en depressie of agressie aanwakkeren. Niet voor niets worden mensen aangezet tot interessante en stimulerende activiteiten, zoals het assembleren van wasknijpers en het spelen van ping-pong. Als dat allemaal niet helpt is er altijd nog de valium en de prozac.

Wie dacht dat alleen ons moderne, overvolle en gejaagde bestaan slecht is voor het welbevinden, vergist zich dus. Zelfs vakantie kan een bron van welhaast wanhopige verveling zijn. Veel ouders zijn vaak na de schoolvakanties van hun lamlendig rondhangende, zich vervelende, ruziemakende kroost, aan een rusthuis of op zijn minst aan een eigen vakantie toe. Ook de brave kostverdienende huisvader die op de camping een groot deel van de dag voor zijn tent of caravan, koffiedrinkend met zijn vingers op het campingtafeltje trommelt zal u geen vreemd tafereel zijn. Af en toe laat hij zich verleiden tot een spelletje jeux de boules met de kinderen, het nog eens aantrekken van de scheerlijnen of de afwas met zijn vrouw, ondertussen de dagen aftellend en terugverlangend naar zijn duiven en favoriete t.v.-programma's.

In de Middeleeuwen, toen kasteelheren en –vrouwen en andere welgestelden altijd vakantie hadden, trachtte men, behalve met troubadours en oorlogvoeren, elkaars verveling te verdrijven met het in dienst nemen van een kluizenaar. Gasten konden zich dan vermaken door ergens op het kasteelgebied naar iemand te gaan kijken die zich écht verveelde. Voor deze goed betaalde baan meldden zich lieden wiens honger sterker was dan hun spiritualiteit. De graad van de door hen bereikte verlichting bleek meestal dan ook niet toereikend om de volstrekte afzondering vol te houden. De behoefte aan gezelschap en andere prikkels won het van de dreigende armoede en ze zagen zich alras gedwongen hun positie op te geven.

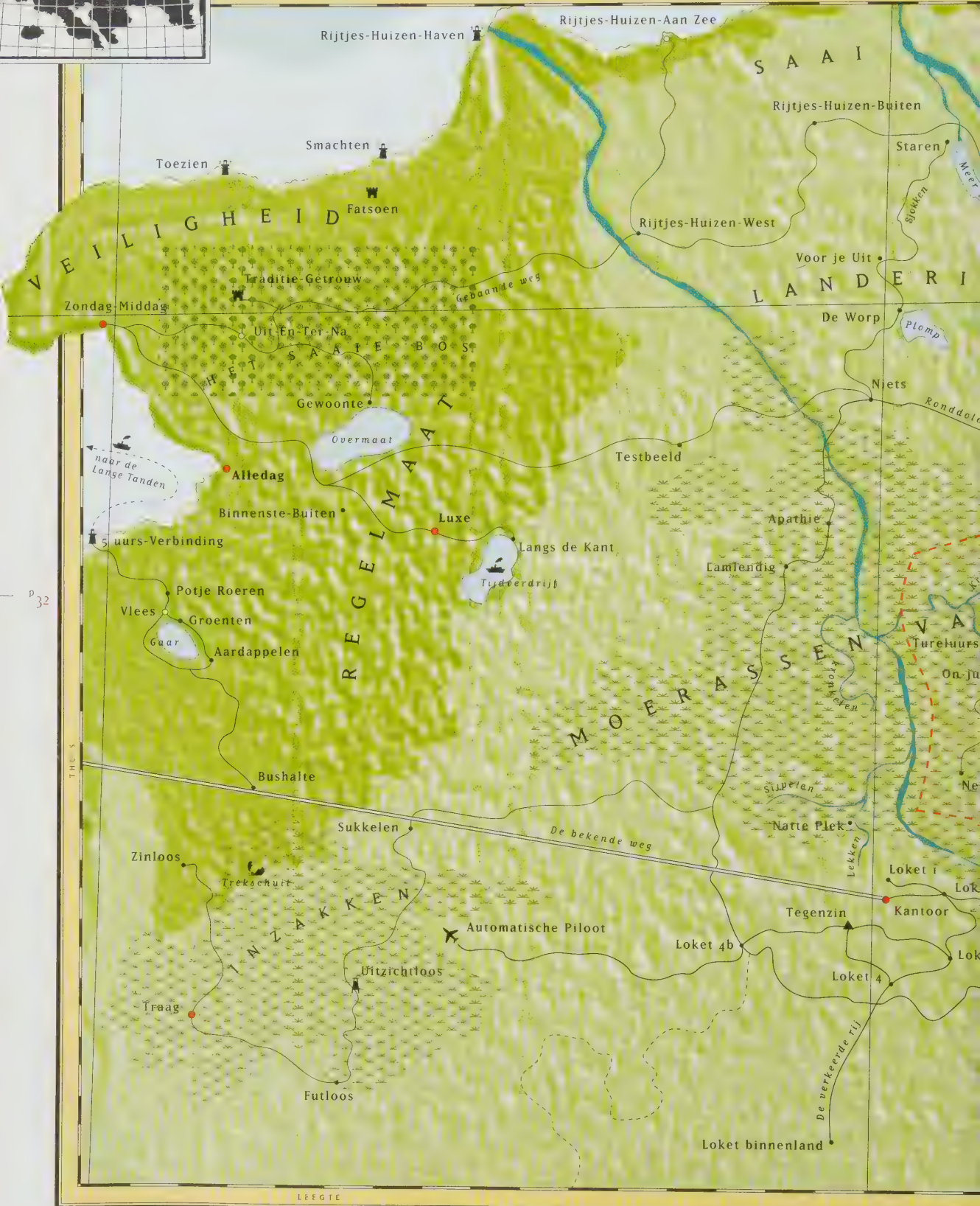
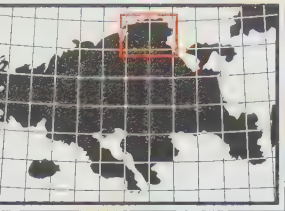
Ook in het huwelijk, dat meestal met veel verliefdheid en spanning begint, kan op een goede dag de sleur toeslaan. Ongemerkt is met de romantiek langzaam maar zeker ook de lust tot ruziemaken, het laatste bolwerk tegen de verveling, weggetrokken. Het serviesgoed blijft heel en de meubels op hun plaats. Naarstig wordt gezocht naar een nieuwe 'invulling' van de relatie, lees: andere seksuele partner. Hoewel 'lekker met z'n tweeën op vakantie' of de 'door goede vrienden aangeraden relatietherapeut' wel even leuke opfrissertjes zijn voor de zich vervelende relatie, echte blijvertjes zijn het niet. Wat echt zoden aan de dijk zet — naar later blijkt uit de in gang gezette echtscheidingsprocedure — zijn de experimenten. De zaterdagse krant hoeft maar te worden opengeslagen op de pagina contactadvertenties en de gemiddelde verveling van het huwelijksleven slaat u tegemoet. Terwijl men vroeger gewoon stiekem vreemd ging als met de eigen partner niets meer te beleven viel (waarvoor het huwelijk lang stand hield), wordt de spanning nu in de media open en vooral bloot gevraagd en aangeboden.

Ach, laten we elkaar en onszelf niets wijs maken. Schopenhauer heeft al gezegd dat de mensheid gedoemd is eeuwig te twijfelen tussen ellende en verveling. Kunnen we toch nog ontsnappen aan deze wat minder optimistische kijk op het leven? Zijn we soms niet al op zoek naar de verdrijvers van onze verveling en weekendneurose? Gelukkig wordt dit ons bepaald gemakkelijk gemaakt. Het enorme aanbod aan TV-programma's, vakantiebestemmingen, computerspelletjes en Internet houden de zich vervelende mens goed bezig. Als dat niet helpt gaan we in drommen tijdens koopzondagen meubels kopen of kijken naar een of andere ramp.

Er bestaan dus verschillende stijlen van verveling. Er is verveling waar je zelf last van hebt en die, als je er niet gauw iets aan doet, je in een toestand van 'vitale depressie' brengt. Verveling waar anderen last van hebben, zoals pubers in schoolvakanties, jeugdige vandalen en ramptoeristen. En tenslotte verveling die gezocht en gecultiveerd wordt.

Onder deze laatste vallen, behalve eerder genoemde vakantie, ook verschillende vormen van meditatie. Vooral de Japanse Zen-traditie schept een duidelijk eigen stijl van verveling in haar kloosters. Zitten, koken, eten. Doe Zazen, doe je loopmeditatie. Zitten, koken....Het grappige is dat (een zich vervelende?) westerse bezoeker van zo'n Zen-klooster de gestructureerde verveling aldaar niet als zodanig herkent en die als verheven kunstvorm opvat. Het voor de zoveelste keer schoonspoelen van je kom of het vouwen van je witte servet, zal hij beleven als gestileerd theater. Thuisgekomen krijgen zijn vrienden en familie enthousiaste verhalen te horen: hij heeft zich geen ogenblik verveeld en zij moeten het ook eens doen!

In een Atlas van de Belevingswereld zou het hoofdstuk over Verveling eigenlijk een bladzijde vol herhalingen moeten zijn, een opsomming van meer van hetzelfde. Wat is verveling immers anders dan dat er niets, maar dan ook helemaal niets nieuws valt te beleven, een gevoel van leegte in ons dagelijks bestaan? En met Leegte, kunt u lezen, kunnen we wat.



p32



De champagne wordt ingeschonken, de glazen geheven en iedereen kijkt iedereen even diep in de ogen. Santé! Gezondheid! Your health! Auf Ihre Gesundheit! Salute!

De meest welgemeende toewensingen voor een goede gezondheid, worden gedaan als er iets te vieren is. Verjaardag, promotie, examen, nieuwjaar...mijlpalen in ons leven: we hebben het toch maar weer gehaald! De vreugde is groot omdat niet alleen de gevierde, maar wij allen in voldoende goede gezondheid verkeren om de feestelijke gebeurtenis te mogen meemaken en dat met een slok in de hand. Wat tot nog meer vrolijkheid stemt, is dat we onszelf bij zulke gelegenheden collectief en gelegitimeerd vol mogen laten lopen, zonder ons bezorgd te hoeven maken over de kwalijke aspecten van alcohol.

Als er daarentegen helemaal niets te vieren is, zit de gemiddelde mens toch wel met een schuldgevoel zijn of haar glaasje weg te drinken. En niet alleen het glaasje alcohol, maar ook het genieten van het patatje met en de sigaret is al redelijk verpest. Verder eten we niet vezelrijk maar ook niet gevarieerd genoeg terwijl bepaalde combinaties weer niet kunnen, we moeten minder zitten en meer sporten maar wel aan ons hart denken, we moeten afvallen maar niet te snel en te vaak, niet te lang in de zon zitten maar wel méér zonlicht hebben tegen depressie, de gezonde boslucht inademen maar oppassen voor teken, minder koffie drinken maar wel harder werken en langer slapen, maar wel sociaal zijn. Als koorddansers moeten we balanceren tussen slecht en nog slechter. Lever, cholesterolspiegel, bloedvaten, longen, hart, huid, figuur en milieu hebben allemaal erg te lijden als wij juist ergens van proberen te genieten.

Door alle goedbedoelde of commercieel geïnspireerde gezondheidsvoorlichting wordt onze vreesachtigheid groter en groter, ons leven langer en langer en onze gezondheid slechter en slechter. Want als er iets slecht is voor de gezondheid, dan is het wel piekeren of erg lang moeten leven. Sommigen van ons slaan geen medische rubriek over, missen geen TV-programma over erge ziektes en laten regelmatig hun bloeddruk controleren om vooral geen kans op een betere gezondheid voorbij te laten gaan. We weten dat men het meeste lijdt door het lijden dat men vreest, maar kunnen niet voorkomen dat we allemaal kleine hypochonders geworden zijn.

In Molière's blijspel "Le malade imaginaire" (De ingebeelde zieke) laat de grote hypochonder, de bedlegerige Argan het zover komen dat hij zijn dochter wil uithuwelijken aan een jonge arts:

"De ware reden is dat ik, ziek en zwak als ik ben, een hele familie van dokters om me heen wil hebben, zodat ik altijd hulp bij de hand heb tegen mijn kwalen, in gezinsverband een beroep kan doen op alle denkbare geneesmiddelen en vierentwintig uur per etmaal spreekuur heb."

Hypochondrie vergt over het algemeen hard werken: je moet je, net als Argan, verzekerd weten van permanente en serieuze medische aandacht, je moet veel in medische encyclopedieën lezen, het passende gedrag bij de meest uiteenlopende ziektes kunnen

leveren en vooral op de hoogte blijven van de nieuwste ziekten, zodat zinvolle discussies met de behandelende artsen mogelijk zijn. Maar het is te doen.

Moeilijker wordt het als je ervoor kiest depressief te worden en vooral te blijven. Je weet wel, "die nare stemming die zich van je meester maakt na een moeilijke week, als je de hond opzij duwt en met deuren slaat en elk koekje in huis opeet en zelfs de kooksherry opdrinkt." ²

Wat moeten we daarvoor doen. Ten eerste moet je zorgen dat je je precies de juiste stem aanmeet. Je wilt dat de mensen weten dat je lijdt, maar je wilt niet dat ze weten dat je niet van plan bent ooit op te houden met lijden. Hij hoort laag en toonloos te zijn, maar niet te laag of te toonloos, anders hangen de mensen onmiddellijk op. Als je de juiste toon hebt gevonden, ergens tussen diepe wanhoop en een beetje somber, zullen je vrienden zelfs na twintig jaar depressie nog met je praten, omdat ze denken dat vandaag misschien de dag is dat je je een beetje beter zult voelen. Ten tweede moet je bijzonder handig worden in het omzeilen van het feit dat andere mensen ook problemen hebben en in het afweren van hoop. Dat vereist een hoop hardnekkigheid en vastberadenheid, omdat de menselijke geest nu eenmaal is zoals hij is. ³

U kunt ook voor iets geheel anders kiezen. Allereerst zorgt u ervoor uw leven lang uit de buurt van dokter en ziekenhuis te blijven. Dat schijnt erg gezond te zijn. Het is gebleken dat als in bijvoorbeeld Italië de artsen staken (wat regelmatig gebeurt), het sterftecijfer significant daalt en mensen over het algemeen minder snel ziek worden.

Ook is het verstandig om als u toch ziek wordt, te wachten met het nemen van medicijnen of chemotherapie tot u helemaal bent opgeknapt. Uw zieke lichaam kan daar namelijk, verzwakt als het is, niet goed tegen. In plaats daarvan eist u tijdens uw ziekte alle mogelijke aandacht en liefde voor uzelf op, want daar schijn je wel beter van te worden.

Verder zijn er veel onderzoeken die laten zien dat alcohol juist goed is voor de gezondheid. Vooral wijn scoort hoog: één à twee glazen wijn (of bier) per dag zou goed zijn voor het korte termijn geheugen en voor de opbouw van het botweefsel, drie tot vijf glazen wijn per dag verlengt de levensduur aanzienlijk en hoe meer wijn (of andere alcoholica) per dag hoe kleiner de kans op coronaire hartziekten. ⁴

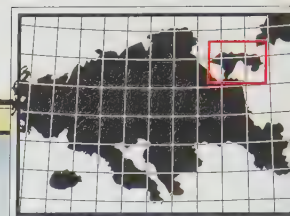
Een hoge cholesterolspiegel leidt tot een lang en vitaal leven, roken is goed is voor het aarden en stress zorgt voor adrenaline en adrenaline verhoogt de afweer van het lichaam tegen ziektes. Alle onderzoeken die bevestigen dat het goed is wat u al deed of altijd al had willen doen, moet u lezen want dat stemt vrolijk. Met een opgeruimd gemoed genieten van al het heerlijks dat het leven u biedt, is verreweg het beste voor uw gezondheid... Santé !

1 Molière, vert. door Komrij G. (1985) De ingebeelde zieke. Amsterdam: Publiektheater, blz.46

2 Young, Susan (1992) Ik ben niet oké, maar jij ook niet. Handboek voor neuroten (1991). London: Bloomsbury, blz. 100

3 Ibid.: 100.

4 Krämer, W. En G. Trenkler (1998) Lexicon van hardnekkige misverstanden. Amsterdam: Bert Bakker, blz. 25-27



Rots in de Branding

Baken

Opwinden

Seinen

Geval

Fobie

Het Bewijs

Verhit

Het Kwaaltje

Toevlucht

Zweertje

Neiging

Zwelgen

Weeklagen

Ontzetting

Kwel

Kommer

De Feiten

De Cijfers

Kwakkelen

Aanzien

Tegenwind

Braak

Zemelen

Er Bovenop

Pleister

De Spuisaren

Levertraan

Jammeren

Betutteling

AANDACHT

Bleek

Medicijn

Vitamine

Lichtpuntje

Bijsluit

2 x daags

Symptoom

Ingreep

Paniek

Zwaailicht

Noodgreep

Weerloos

Plekken

Besmet

Prik

QUARANTAIN

Weldaad

KOLKEN

BESTWIL

CHAOS

AVONTUUR

SCHAAL 10 20 30 40 50



De muren van het slot waren van jachtsneeuw en ramen en deuren van snijdende winden; er waren over de honderd zalen, al naar gelang de sneeuw joeg; de grootste strekten zich vele mijlen uit, alle belicht door het helle noorderlicht en ze waren zo groot, zo leeg, zo ijzig koud en zo schitterend...

Midden in de lege, eindeloze sneeuwzaal was een bevroren meer, dat was gebarsten in duizend stukken, maar elk stuk was zo precies gelijk aan het andere dat het een kunstwerk was. Daar midden op zat de sneeuwkoningin als zij thuis was en dan zei zij, dat zij op de spiegel van het verstand zat en dat vond ze het enige en beste in deze wereld.

Eerder in Andersens sprookje krijgt de kleine Kay één van de splinters van de, in ontelbare stukjes uiteengevallen trollenspiegel in zijn oog en ook nog één in zijn hart. Vanaf dat moment wordt alles en iedereen voor hem afstotelijk, worden zijn spelletjes 'zo verstandig' en kan hij, als hij het Onzevader wil bidden, zich alleen nog maar de tafels van vermenigvuldiging herinneren. In het paleis speelt hij het ijsspel van het verstand. Met behulp van enige scherpe, vlakke ijsblokken probeert hij de allermoeilijkste figuren in elkaar te passen om zodoende het woord 'eeuwigheid' te krijgen. De sneeuwkoningin heeft hem beloofd dat hij, vanaf het moment dat hem dat is gelukt, zijn eigen meester zal zijn en de hele wereld van haar zal krijgen. En een paar nieuwe schaatsen.

De sneeuwkoningin symboliseert in dit verhaal de ijzige kilte van het verstand. Van haar leert Kay al op vroege leeftijd dat het verstand, mits onberispelijk ontwikkeld en toegepast, in staat zou zijn de mens de heerschappij over zichzelf en de wereld te geven. Dat het verstand zijn kille heerschappij slechts kan vestigen in de leegte tussen haat en liefde kan Kay, jong als hij is, nog niet vermoeden: als de sneeuwkoningin Kay kust, denkt hij dat dit liefde is. Door haar kilte voelt hij de kou van zijn eigen lichaam en zijn hart niet meer. Als hij haar aankijkt ziet hij hoe mooi en verstandig zij is, een liever gezicht kan hij zich niet voorstellen.

Wij allen dragen splinters van het kwaad in onze ziel met ons mee. Soms kleuren zij de bril waardoor we naar de wereld kijken ijsblauw en kunnen wij niet meer zien wat wij zouden moeten zien en voelen wat wij zouden moeten voelen. Ook de arme Kay kan door de splinters in zijn oog en hart en door zijn ijzige verstand, geen echte schoonheid, gevoel, warmte en liefde meer onderscheiden. In zijn door kilte vervormde wereld is zijn waarneming koud en analytisch. Hij heeft, wat Sartre 'de blik' noemt: alle mensen die hij aankijkt voelen zich bekeken, tot object gemaakt en daardoor onvrij. Voor hen duurt die onvrijheid slechts een blik lang, terwijl de verstandige, ijskoude Kay onvrij blijft totdat hij de puzzel van de eeuwigheid heeft opgelost of door de tranen van zijn kleine vriendinnetje, Gerda, ontdooit.

Kou is niet door kou te verwarmen, zal elke natuurkundige ons kunnen uitleggen. Op psychologisch gebied kunt u dat proefondervindelijk zelf ontdekken. U ontmoet een kil type of u vindt uw partner wat koeltjes en U doet, zo mogelijk, nog killer en afstandelijker terug: u spreekt netjes met twee woorden, geeft desgevraagd beleefd en correct antwoord (maar geen woord te veel) en u houdt uw stem, gezicht en houding vlak en uitdrukkingloos.

Een beetje sarcasme of spot in uw toon kan ook nog helpen. Binnen de kortste keren zullen de ijspegels van het plafond hangen.

Een alternatieve, maar riskante manier, is om de ander met een zekere heftigheid en gepassioneerde afkeuring tegemoet te treden. De kans is dan groot dat de ander weliswaar uit zijn of haar gletsjer ontdooit, maar dat de plots gesmolten watermassa u beiden als een vloedgolf overspoelt en meesleurt naar onvruchtbare gebieden.

Zoals het beste wapen van de mysticus liefde is, zo is warmte nog altijd de meest simpele, maar ook meest doeltreffende methode om kilte te lijf te gaan. Dit wist ook de zeventiende eeuws dichter en diplomaat Constantijn Huygens in zijn 'Aen lichte Griet':

*Ten raeckt Jans koude kleeren niet,
Wat hij aen syn licht wijhje siet:
My dunckt hij heeft dat wel.
Traeckt, niet syn' koude kleeren, Griet,
Maer 'traeckt uw warme Vell.*

Dit warme vel, dat wij in principe allen hebben, is niet alleen wat wij uitstralen om kilte, onverschilligheid en afstandelijkheid bij anderen te keren. Het houdt ook onszelf warm en gevoelig en beschermt ons tegen eenzaamheid. Ook Erasmus wist in zijn Lof der Zotheid dat niet de kille hoogmoed van het gevoelloze verstand de mens tot een volmaakte wijze maakt.

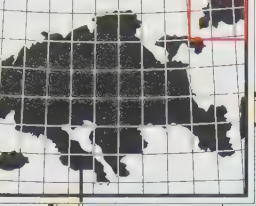
Wie zou niet huiverend op de loop gaan, alsof hij een spook of een monster had gezien, voor zo'n 'wijze', die van alle menselijke gevoelens gespeend is, die zich door aandoening, liefde of medelijden niet méér laat beïnvloeden dan, zoals Vergilius het uitdrukt, wanneer hij een harde steen of de Marpesische rots was: een wezen, wie niets ontgaat, dat zich nooit vergist, maar als een tweede Lynceus alles ziet, dat alles nauwkeurig onderzoekt, niets door de vingers ziet, alléén zelfgenoegzaam, alléén rijk, alléén verstandig, alléén koning, alléén vrij, kortom alles alléén is, tenminste naar het oordeel van hem alleen; die nooit een vriend van zijn werk houdt en die zelfs geen vriend heeft; die niet aarzelt om zelfs de goden naar de duivel te wensen, die alles wat in het leven voorvalt als zinloos veroordeelt en bespottelijk vindt. Een dergelijk wezen zou die volmaakte wijze zijn!

Ik vraag U: wanneer er over een emd moest worden, zouden de kiezers zich ooit zulk een magistraat, of de soldaten zich een dergelijke veldheer uitzoeken? Welke vrouw zou zo iemand als man, welke gastheer als gast, welke knecht als patroon kiezen of verdragen? Wie zou niet de voorkeur geven aan de eerste de beste zot, die de kunst verstaat over zotten te heersen en aan zotten te gehoorzamen, juist omdat hij een zot is; die in de smaak valt bij zijns gelijken (niet weinigen in getal), die lief is voor zijn vrouw, beminnelijk voor zijn vrienden, een aangename gast, een gemoedelijke kameraad, kortom: die alle goede en slechte menselijke eigenschappen in zich verenigt.²

Verstand, we kunnen niet zonder, maar het is niet verstandig verstandiger te zijn dan nodig is, willen we niet langzaam opstijven en ongemerkt onze intrek nemen in het paleis van de sneeuwkonigin.

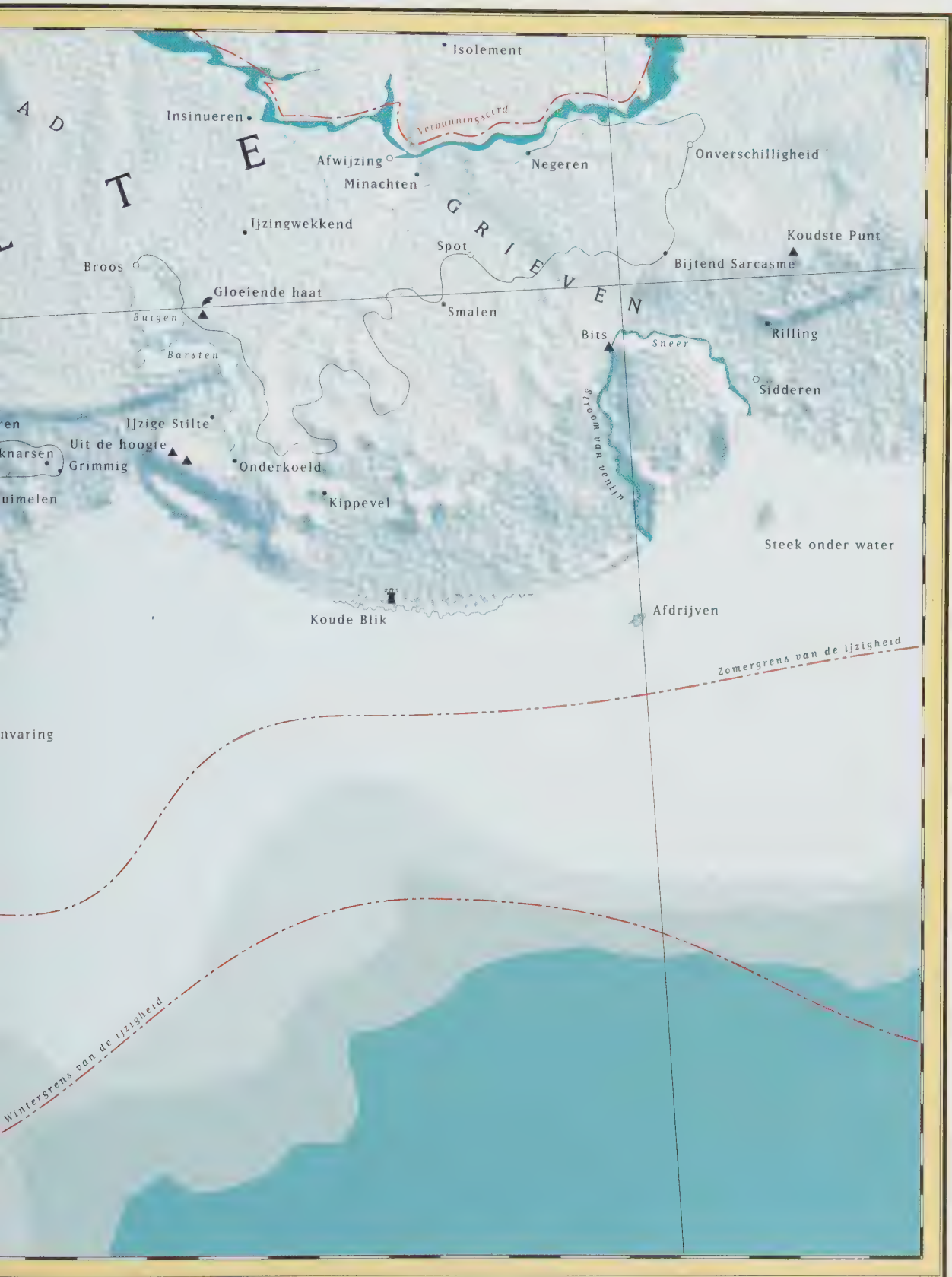
¹ Andersen, Hans Christian (1975) "De sneeuwkonigin" (1844). Sprookjes en vertellingen. Bussum: Van Holkema & Warendorf, blz. 427-447

² Erasmus, Desiderius (1977) Moriae encomium dat is de lof der zotheid (1511). Amsterdam: H.J. Paris, blz. 99, 101



p 40





Op 40-jarige leeftijd schreef de Franse politicus en schrijver Michel de Montaigne (1533–1592):

Toen ik mij niet lang geleden op mijn landgoed terugtrok, vastbesloten om mij, in zoverre dat mij mogelijk was, om niets anders te bekommeren dan hoe ik het weinige dat me nog van het leven restte, in rust en afzondering door zou brengen, leek het me dat ik mijn geest geen grotere dienst kon bewijzen dan hem in staat te stellen zich in totale ledigheid met zichzelf bezig te houden, tot zichzelf te bepalen en in zichzelf rust te vinden, wat hem, naar ik hoopte gemakkelijker zou afgaan, omdat hij met de tijd zwaarder en rijper geworden was. Maar ik merk [...] dat de geest in tegendeel, als een op hol geslagen paard, zichzelf honderdmaal meer problemen geeft dan hij ooit voor een ander op zich nam; en hij baart me zoveel hersenschimmen en bizarre monsters, de een na de ander, zonder orde en zin, dat ik begonnen ben ze op papier te zetten om ze in al hun vreemdheid en onzinnigheid op mijn gemak te overdenken, in de hoop daar op den duur mee te bereiken dat hij zich voor zichzelf schaamt. ¹

Het temmen van zijn op hol geslagen paard in de weinige jaren die de veertigjarige Montaigne nog van het leven restte (twintig), resulteerde in meer dan honderd essays in een literaire vorm die tot dan toe onbekend was. Wat hij dus eigenlijk ontdekte, was dat als we ons eens niet op een bepaald onderwerp richten maar op hetgeen zich in onze geest afspeelt, we 'het onbestemde rijk der verbeelding' binnen gaan, waar meer schatten verborgen liggen dan we ooit hebben vermoed.

Onze aandacht richten op datgene wat zich in ons bewustzijn afspeelt, wordt tegenwoordig veel beoefend. Niet om de parelen die we daar kunnen vinden te plukken en in een doorwrocht werkje aan de mensheid te geven, maar om ze zo snel mogelijk in het niets te laten vervlieden. Dat heet mediteren. Gelukkig zijn er nog mensen die hun geest langzaam ledigen en ons verblijden met hun ideeën en verhalen. Dat sommigen van hen ook hun kraaltjes voor parels aanzien, zullen we daarbij voor lief moeten nemen.

Als we dag- of gewoon dromen of in gedachten zijn verzonken, is onze aandacht ook gewend naar onze innerlijke roerselen. Lui is dan ook niet degene die zit te dromen, maar die niets met die dromen doet. Dat moet dan wel snel gebeuren, want voor je het weet ben je ze kwijt zoals Simon Carmiggelt op pijnlijke wijze moest ervaren. In zijn Kronkel "Het hogere" beschrijft hij hoe hij in het donker in zijn bed lag en 'langzaam in het luchtledig der genialiteiten geraakte' waardoor zijn 'geest, verlicht als een nachtploeg, parelen in serie wierp'. De koude vloer weerhield hem er echter van op te staan, naar zijn bureau te lopen en zijn invallen op te schrijven. Enige tijd later stond hij toch op, liep met dichte ogen naar zijn bureau, vond op de tast potlood en papier, kraste de kern van zijn gedachten op, snelde terug naar bed en sliep meteen in. Te laat! De volgende ochtend bleek dat op het papier, 'met enorme emotionele letters' stond geschreven: 'Eekhoortje op lange weg'. Misschien was hij terecht opgewonden geweest over zijn invallen, maar dan had hij te lang gewacht ze op te schrijven.

Beter verging het de Engelse dichter Samuel Taylor Coleridge, hoewel het ook hier bijna mis ging. In de zomer van het jaar 1797 zat hij te lezen in Purchas's Pilgrimage. Hij had wat opium genomen tegen dysenterie en begon weg te dromen. De laatste twee zinnen die hij nog las, waren: 'Hier gaf Kubla Kahn opdracht om een paleis te bouwen met een imposante tuin erbij. En dus werden tien mijl vruchtbare grond ingesloten door een muur.' In de drie uur dat hij tussen waken en slapen verkeerde, kwamen zonder enige inspanning, via beelden en de daarbij behorende bewoordingen, twee— tot driehonderd regels voor een nieuw gedicht bij hem op. Toen hij ontwaakte, dacht hij dat hij zich het gehele gedicht nog kon herinneren. Hij pakte pen, inkt en papier en begon te schrijven:

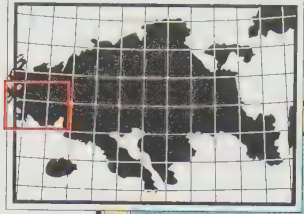
*In Xanadu did Kubla Khan
A stately pleasure-dome decree:
Where Alph, the sacred river, ran
Through caverns measureless to man
Down to a sunless sea.
So twice five miles of fertile ground
With walls and towers were girdled round.*

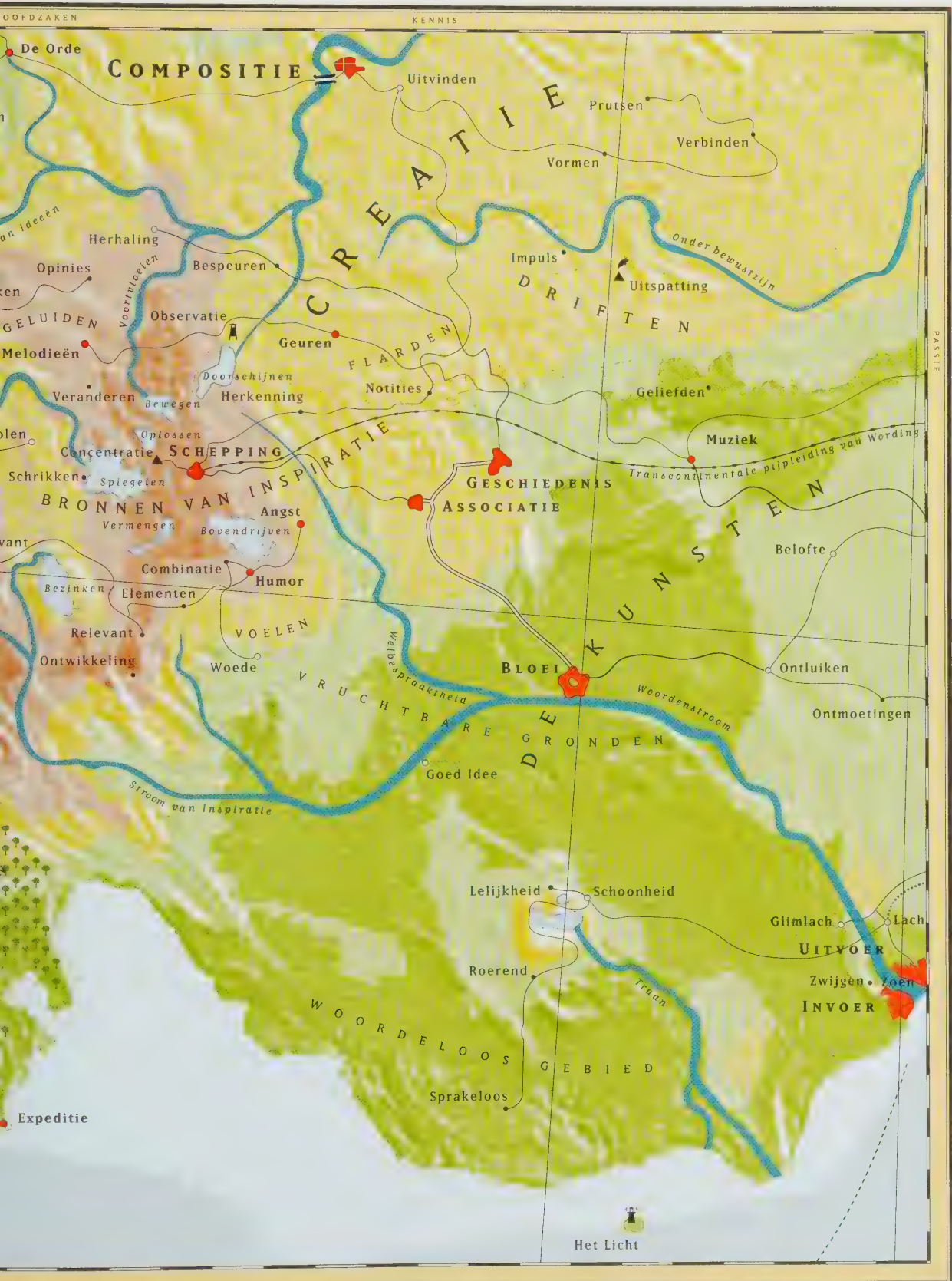
Op dat moment werd hij gestoord door een bezoeker uit Porlock die wat zaken met hem had te bespreken. Na een onderhoud van meer dan een uur, keerde Coleridge naar zijn gedicht terug, waar hij tot zijn schrik ontdekte dat, behalve acht à tien verspreide regels en beelden, de rest van het gedicht uit zijn herinnering was verdwenen 'als de beelden op het oppervlak van een stroom waarin een steen was geworpen.'

Deze metafoor veroorzaakte plotseling weer een nieuwe opeenvolging van beelden die Coleridge lieten zien hoe de droomversie van 'Kubla Khan' was verdwenen en hoe hij die weer reconstrueerde uit de overblijvende fragmenten. Gelukkig kwamen er nu geen bezoekers uit Porlock opdagen, zodat Coleridge zijn gedicht alsnog kon voltooien.

Er zijn maar weinigen die zich ongestoord door hun Muze laten inspireren. Slechts door lak te hebben aan anderen, aan hun eisen en verwachtingen, kunnen we ervoor zorgen dat ons creatieve proces op gang komt en vorm kan krijgen. De bevlogen, warhoofdige, geniale kunstenaar, die met onverzorgd uiterlijk monomaan bezig is en zich daarbij aan niets en niemand gelegen laat liggen, doet niet anders dan zich afschermen tegen al die irritante interrupties die wij zo normaal zijn gaan vinden.

Omdat deze oplossing wat radicaal is en de wereld toch van tijd tot tijd wat inspiratie nodig heeft, wordt dat tegenwoordig anders georganiseerd. In plaats van ons met onze paarden en paarlen af te zonderen, zoals Montaigne, sluiten we onszelf groepsgewijs op in bossen of landgoederen om te 'brainstormen'. Kritiekloos aanvaarden we elke oprisping uit onze eigen en elkaars geest in de hoop dat althans één van die talloze, plastic kraaltjes zal uitgroeien tot een echte parel.





DE VERGETEN EILANDEN

KAART 9

Leven is vergeten.

Een legende uit de Talmoed vertelt ons dat kinderen in de baarmoeder de Torah van voren naar achteren en van achteren naar voren leren en dat alle geheimen van het universum voor hen worden ontsluitend. Echter, op het moment van de geboorte slaat een engel hen op de mond om hen dit allemaal te doen vergeten.

Een soortgelijk verhaal lezen we in het tiende boek van Plato's Republiek. Hierin wordt verteld hoe de zielen die gaan incarneren, als vallende sterren neerdalen om vervolgens door een woestijn te moeten trekken om onze wereld te bereiken. Op een zeker moment komen ze bij Lethe, de rivier van vergetelheid. Nu zijn zielen over het algemeen al dorstig, maar de tocht door de woestijn heeft dat zo verergerd dat ze gulzig uit de rivier drinken. Sommigen zo gulzig dat zij hun vorige bestaan geheel vergeten, anderen zijn wat matiger zodat zij zich nog iets van dat bestaan kunnen herinneren.

Het zijn deze gematigde lieden waarop de negentiende eeuwse Engelse dichter, William Wordsworth, doelt als hij schrijft:

*Our birth is but a sleep and a forgetting,
The soul that rises with us, our life's star,
Hath had elsewhere its setting,
And cometh from afar
Not in entire forgetfulness.*

P 46

Plato zelf houdt het erop dat het vooral de filosofen, de minnaars en de kunstenaars zijn die wat matiger van de Lethe hebben gedronken en daardoor in staat zijn de eeuwige ideeën uit het hiervoormaals enigszins vast te houden en uit te dragen.

Dat we niet alleen vóór onze geboorte uit de Rivier van Vergetelheid drinken maar er gedurende ons hele leven slokjes uit nemen en – naarmate we ouder worden – steeds meer, is eigenlijk maar een goede zaak. De vooruitgang in de wereld en het menselijk geluk zijn daar bepaald wel bij gevaren! Hoe vindingrijk blijken we niet al in onze jeugd met onze vergeetachtigheid om te gaan. Om de opgegeven leerstof tijdens het proefwerk te kunnen reproduceren, zijn de microfilm en coderingstechnieken op scholen overal ter wereld reeds vele malen uitgevonden. Voor zover die technieken niet voldoen, wordt alles er zoveel mogelijk een dag van te voren ingestampt, zodat het de dag na het proefwerk al weer verdwenen is. En als er toch nog kennis blijft hangen, zoals de op de basisschool ingestampte tafels, mogen de leerlingen complexe calculators gebruiken waardoor die ballast ook uit hun systeem verdwijnt.

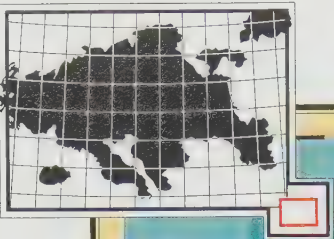
In vroeger tijden werden verhalen van generatie op generatie mondeling doorgegeven. Gelukkig voor ons, werden het er te veel en kregen mensen het te druk met andere dingen om alles te onthouden, zodat ze die verhalen op zijn gaan schrijven. Anders hadden we al die prachtige boeken niet gehad en was misschien zelfs het schrift niet uitgevonden.

Zonder vergeten hadden beroepen als secretaresse en agendafabrikanten niet bestaan. Van bibliotheken, archieven en data-banken had nog nooit iemand gehoord. Psychiaters hadden geen droog brood kunnen verdienen aan mensen die hun vroege trauma's nog haarfijn wisten te duiden in plaats van die hun leven lang netjes proberen te verdringen. De wereld had waarachtig nog in haar kinderschoenen gestaan. Dat niet vergeten bepaald ook niet gelukkig maakt weten we van Heer Bommel. Toen hij de 'weetmuts' op zijn hoofd zette, was hij daar aanvankelijk heel blij mee: hij kon zelfs Markies de Canthecler op diens eigen terrein, de poëzie, de loef afsteken. Maar al snel merkte hij dat steeds meer weten steeds meer hoofdpijn betekende.

Ook Nietzsche is in zijn "Zur Genealogie der Moral" van mening dat zonder vergeten geen geluk, geen vrolijkheid, geen hoop, geen trots en geen hier en nu kan bestaan. Iemand die niet vergeet, is volgens hem te vergelijken met iemand die aan een slechte spijsvertering lijdt: er gaat niets substantieels meer uit en er kan op den duur niets meer bij. Juist door het vergeten komt er weer plaats voor iets nieuws.

Dat onze vaste schijf langzaam maar zeker toch volloopt merken we als we ouder worden: kennis en ervaringen die we recent hebben opgedaan kunnen er slechts met moeite bij. Wat 30 jaar eerder is gebeurd kunnen we met meer details reproduceren dan wat we gisteren hebben meegemaakt. Volgens de Amerikaanse therapeut Lawrence LeShan is het noodzakelijk dat we ons de eerste veertig à vijftig jaar van ons leven details herinneren omdat de taken die we dan moeten verrichten dat van ons eisen. Tegen de tijd dat we zestig of zo worden, gaan we de wereld meestal al op een nieuwe manier benaderen. We richten ons meer op het algemene, op relaties en betekenissen en we gaan selectiever om met hetgeen we ons willen herinneren. In plaats dat we ons nog de naam herinneren van iemand die we pas hebben ontmoet, herinneren we ons nog de emotionele toon van die ontmoeting; in plaats van feiten, onthouden we de betekenis van gebeurtenissen. In plaats van de breedte onthouden we misschien meer de diepte; de scherpe kantjes in ons geheugen gaan eraf en dit maakt ons relativerender en dus wijzer.

Leven is vergeten en vergeten is selecteren. Als onbeschreven blad komen wij op deze wereld en volgeschreven verlaten wij die weer. De toekomst wacht op ons met verstrooidheid en vergetelheid. Toch zullen deze ons worden vergeven, want begrip, geduld en wijsheid zullen ons deel worden. En wat is er beter dan dat wij zelf en onze wijze woorden niet zullen worden vergeten?



P 48

I L A N D E N

ag

Pincode

Moeders verjaardag

Achternaam
Naam
Voornaam

A A T V A N

'Hij die kan zeggen hoezeer hij brandt, brandt niet erg.'

Petrarca raakt met deze uitspraak de kern van passie: oncontroleerbaar, verslindend, verschroeiend houdt zij huis in ons vertwijfeld gemoed; maakt ons slaaf van onze zinnen en sleurt ons mee naar oorden waar onze rede niet meer redelijk en ons hoofd niet meer koel kan blijven. Al in de Griekse oudheid werd aan deze extatische stuurloosheid uitdrukking gegeven in het liefdessmachten van de dichteres Sappho:

want zodra ik je ook maar een ogenblik zie, ben ik niet meer bij machte een woord uit te brengen: maar mijn stem stukt en opeens voel ik mij onderhuids doorgloeid als door een lopend vuur: mijn ogen zijn versluierd, mijn oren suizen, het zweet breekt mij uit, ik ril over mijn hele lichaam; ik zie groener dan gras en het scheelt weinig of ik liet er het leven bij.¹

Juist omdat zij de lusten boven het verstand zou laten regeren, is men niet altijd even enthousiast over passie. Over het moment dat zijn dichterlijke hartstocht het dreigt te winnen van de filosofie, schrijft de Romeinse filosoof Boëthius:

Toen ze [d.i. Vrouwe Filosofie] de muzen van de Poëzie aan mijn bed zag zitten, woorden dicterend die mijn tranen vergezelden, werd ze kwaad.

"Wie," vroeg ze, terwijl haar doordringende ogen vuur schoten, "heeft deze hysterische sletten toegestaan het ziekbed van deze man te benaderen? Ze hebben geen medicijnen om zijn pijnen te verlichten, alleen maar zoete vergiften om ze erger te maken. Dit zijn nu precies de vrouwen die de rijke en vruchtbare oogst van de Rede vermoorden door de dorre doornen van Passie."²

Tegen de natuur in, zeggen veel filosofen en psychologen: gebruik je verstand en laat je niet overweldigen door de roerselen van het hart. Maar wie wil zo iemand zijn? Hoewel het wel zo rustig is als we redelijk en sereen zijn, niemand wil een wereld met alleen koele kikkers. We zouden het moeten stellen zonder begeerte, zonder liefde, zonder het vuur van onze idealen, zonder de gloed die passie aan het leven geeft.

In het oude Sparta onderkende men deze dreiging en pakte die op de bekende Spartaanse manier aan. Om het vuur van de hartstocht laaiende te houden, werden alle uitingen ervan verboden. Zelfs gehuwden mochten de liefde alleen heimelijk bedrijven en het was een even grote schande om met elkaar als met een ander in bed te worden aangetroffen. 'De problemen die men heeft om een afspraakje te maken, het risico betrapt te worden, de beschaamdheid van de dag erna, dat is wat de saus pikant maakt,' aldus Montaigne.³

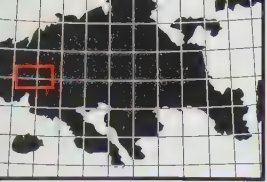
Laten we stoppen met onze pogingen ons half onsje verstand over onze kilo hartstocht te laten regeren. Zonder passie zou maar een saaie boel worden. Ook al zouden we proberen haar uit ons leven te bannen, echt lukken zal dat nooit. En zelfs het onderdrukken van onze hartstochten heeft de wereld veel prachtigs gebracht.

'Geen uitweg vindend maakte de hitte kolen tot diamanten', zei de gedreven voormalige secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Dag Hammarskjöld, en hij kon het weten.

¹ Sappho in: Barthes R. (1980) *De taal der verliefden*, Amsterdam: De Arbeiderspers, blz. 179.

² Boethius, A.M.S. (1969) *The Consolation of Philosophy*. London: Penguin Books, blz. 36 (vert. I. Maso).

³ Montaigne M. de (1993) *Essays II*. Amsterdam: Uitgeverij Boom, blz. 339.



BERGEN VAN WERK

KAART II

Een oudere dame, die over veel vrije tijd beschikt, [kan] de gehele dag besteden aan het schrijven en verzenden van een briefkaart aan haar nicht in Speulde (Gld.). Een uur wordt besteed aan het opzoeken van de briefkaart, nog een aan de jacht op de schrijfbrii; een half uur aan het opsporen van het adres, vijf kwartier aan het schrijven, en het besluit, wel of niet een paraplu mee te nemen naar de brievenbus op de hoek kost twintig minuten. De totale inspanning, die een druk bezet man ten hoogste drie minuten zou bezighouden, kan iemand anders op deze wijze uitgeput ter neer doen zinken na een dag van twijfel, zorg, en moeizame arbeid. ¹

Dit voorbeeld geeft C. Northcote Parkinson bij wat hij de wet van Parkinson noemt: hoe meer tijd we hebben om iets voor elkaar te krijgen, hoe meer tijd we daarvoor nodig hebben. Hoewel Parkinson deze wet formuleerde opdat beleidsmakers hiermee hun voordeel kunnen doen, drukt ze tegelijkertijd een beleving uit die de meesten van ons wel kennen. We smachten naar atv, verlofdagen, vakanties, sabbatical leave of ons pensioen om nu eens werkelijk tijd te kunnen besteden aan hetgeen we tot nu toe alleen maar tussen alle werkzaamheden door konden doen. Als die periode dan eindelijk is aangebroken, merken we tot onze schrik en verbazing dat de belastingformulieren nog steeds niet weg zijn, de hond nog steeds niet naar de dierenarts is geweest, de e-mailtjes nog niet zijn verstuurd en de schuur nog niet is opgeruimd. Wat we als drukbezette mensen in luttele tijd, tussen de bedrijven door, voltooiden, blijkt nu zelf een berg van werk te zijn zodat we nog steeds niet toekomen aan wat we eigenlijk wilden doen.

Bergen van werk betekent dus niet dat we méér laten liggen dan die gelukkigen die weinig te doen hebben. Integendeel! Helaas lijkt het er echter op dat veel werkgevers de wet van Parkinson met veel plezier hebben toegepast in hun bedrijfsvoering, want nooit eerder hebben de enkelen die nog lijken te werken zoveel productie moeten leveren. Met steeds minder mensen moet steeds meer werk worden gedaan en daar zitten we dan: tot onze oren in het werk en de hond moet nog steeds naar de dierenarts.

Toch zouden we ons hieraan niet moeten storen. We behoren immers nog steeds tot de bevoorrechten. Nog steeds adelt arbeid. Dit is voor ons zo vanzelfsprekend dat we met verbazing de minachting opmerken waarmee Xenophon in de Griekse oudheid zich over arbeid uitlaat als hij opmerkt dat:

de ambachten de lichamen van de handwerkslieden en voormannen bederven doordat deze hen dwingen stil te zitten en binnen te leven en in sommige gevallen de dag bij het vuur door te brengen. De verweking van het lichaam brengt een ernstige verzwakking van de geest mee. Bovendien laten deze zogenaamde ambachten geen tijd om zich aan vrienden en polis te wijden zodat zij die deze uitoefenen de naam hebben in de vriendschap te kort te schieten en slechte verdedigers van hun vaderland te zijn.

Hoe ouderwets misschien in zijn opvatting — de hedendaagse variant van Xenophons constatering, 'Work is the curse of the drinking class', wordt maar door weinigen serieus genomen —, des te moderner was hij in het leggen van een relatie tussen arbeid en persoonlijkheid. Pas meer dan 2200 jaar later hebben Hegel en Marx zich daar ook uitvoerig mee beziggehouden. Hegel zei zoiets als 'Wat je doet beïnvloedt wie je bent, en het omgekeerde is ook het geval' en Marx bedacht daar in 1844 een variant op die neerkomt op 'Als je vervreemd bent van wat je doet, ben je vervreemd van jezelf'. De laatste vond dat iedereen die voor iemand anders werkt, vervreemd is en dat betekent, volgens hem, dat je die ander toebehoort, dat je je spontaniteit verliest en je werk objectiveert.

Tegenwoordig hebben wij hier niet zoveel boodschap aan. Zodra we ons enigszins van onszelf (of van onze collega's) vervreemd gaan voelen, nemen we noch het drastische besluit om dan maar zelfstandig ondernemer te worden, noch ruien we onze mede-vervreemden op tot een socialistische revolutie. Neen, we gaan met collega's én baas een weekend stevig aan teambuilding doen. Het overleven in de jungle van de Ardennen schijnt je weer helemaal tot jezelf te brengen én ook je overlevingskansen in het bedrijf te vergroten.

We gaan dus gewoon door met ons werk. Afhankelijk van de situatie waarin we ons bevinden, van de werkdruk, van het afwisselende van ons werk, van de thuissituatie, van de tijd van de dag of van de dag van de week, ligt de nadruk soms op de zware, dan weer op de uitnodigende kant van arbeid. Als het werken ons zwaar valt, voelen we niet zelden afgunst jegens die bevoorrechten onder ons die méér verdienen met minder werk, die niet kunnen of hoeven te werken, die van hun liefhebberij hun beroep hebben gemaakt. Maar als we plezier in ons werk hebben, dan is het niet zo nodig dat we méér verdienen en kijken we met compassie naar degenen die niet werken. Dan is opeens ons werk onze hobby geworden.

Alsof het vele werk nog niet genoeg is, moeten we ook nog een aangenaam persoon zijn en loyaal aan het bedrijf. We worden geacht niet voortdurend van baan te veranderen, maar ook niet ons hele leven bij dezelfde baas te werken. We mogen geen workaholic zijn, maar mogen arbeid ook niet zien als een noodzakelijk kwaad. We mogen ons niet uitsloven op ons werk, maar als we er altijd de kantjes van af lopen maken we weinig vrienden. We behoren ambitieus te zijn, maar beslist geen streber. We moeten solidair zijn met anderen, maar wel voor onszelf opkomen. We mogen niet ziek zijn, maar worden wel geacht de gehele dag koffie te drinken, achter de computer te zitten, aan overdadige lunches en diners te zitten en borrels af te lopen.

Wij werken te veel en anderen te weinig, maar daar staat tegenover dat anderen teveel verdienen en wij te weinig. Krijgt de één een gouden handdruk voor wanprestaties, moet de ander afvloeien, hopt de een ieder jaar van de ene spannende job naar de andere, schiet de ander wortel in een uitzichtloze eentonigheid, solliciteert de een zich suf, wordt op de ander gejaagd door een headhunter. Hebben we dit allemaal overleefd en behoren we tot de sterken die de vijfenzestig hebben gehaald, dan doemen Parkinsons bergen van werk weer voor ons op. Arbeid adelt.

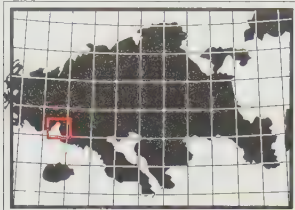
Zelf-
vertrouw

Verbo

V LAK
EENZ

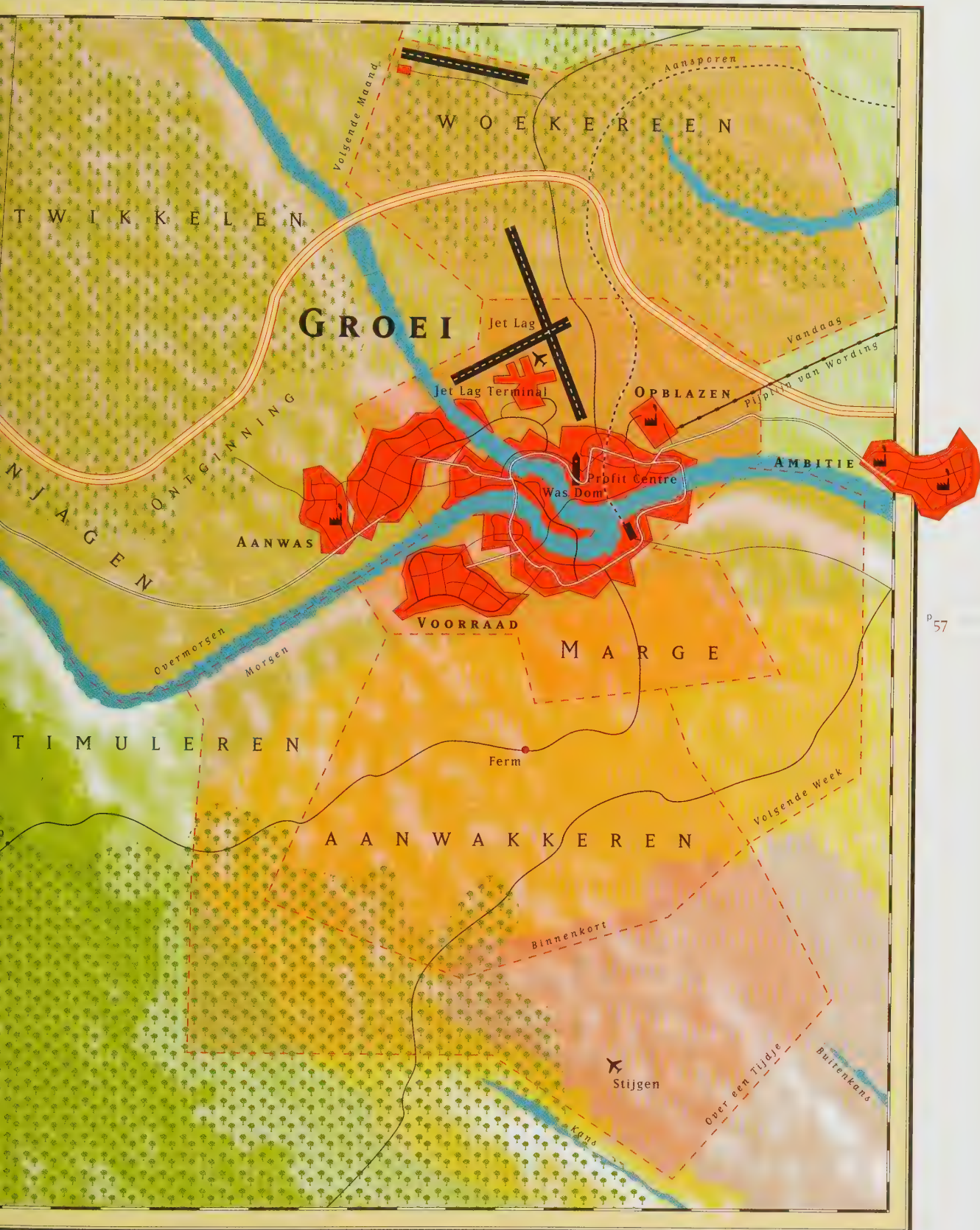






p 56





In zijn beroemde roman uit 1859 beschrijft Iwan Gontsjarov hoe de hoofdpersoon Oblomov, een landeigenaar die ver van zijn landgoed Oblomovka in St.Petersburg woont, een vegeterend, passief, traag en besluiteloos bestaan leidt. Zijn bed en een oosterse ochtendjas vormen zijn wereld. Niets en niemand lijken hem te kunnen motiveren om uit zijn bed te komen. Het duurt meer dan 200 bladzijden voor de 'held' zijn bed eindelijk verlaat als het zijn vriend Stolz lukt hem te bewegen zich in het maatschappelijk leven te storten. Maar Oblomov voelt daar al gauw de leegte, de verveling en zinloosheid van het drukke bestaan. Liever keert hij terug naar zijn dromen over het verloren paradijs uit zijn kinderjaren Oblomovka; voor hem reëeler dan het dagelijks leven. Ook de liefde voor Olga doet Oblomov slechts tijdelijk ontwaken. Hij geeft zich als een 'waaninnige, een door hartstocht bezetene' aan haar over, maar ook dit houdt hij niet vol. Hij gaat terug naar zijn bed. '

Voor menigeen onder ons, groot geworden en om de oren geslagen met deugdzame christelijke en calvinistische principes als 'ledigheid is des duivels oorkussen' en 'arbeid adelt' is Oblomovs ijdele leven niet bepaald een toonbeeld van een godsvruchtig, arbeidszaam en zinvol bestaan. Toch is Oblomov een van de interessantere figuren uit de wereldliteratuur. Er is veel over hem nagedacht en geschreven: hij zou een 'verborgen en paradijselijke ziel' hebben en we kunnen ons met de Duitse toneelschrijver Kroetz afvragen of de 'ondeugd van het Oblomovschap' niet toch een deugd is. Want is het niet zo dat Oblomov zelf zijn 'lege' bestaan voldoende weet te vullen met mijmeringen en dagdromen over zijn paradijs? Is het misschien niet zijn wens om 'van binnen uit' te willen leven? Is hij eigenlijk niet een oosterse mysticus 'avant la lettre'?

Want uit het Oosten komt veel Leegte: Feng Shui, Ikebana, Tai Chi, Jin en Yang... leeg en vol spelen een belangrijke rol als elkaars tegenpolen. En hoe leger ons gemoed, des te voller het kan raken met mooie en verheven zaken. Zegt niet de Te-Tao Ching, het duizenden jaren oude boek met Chinese wijsheid:

*Breng leegheid tot haar uiterste grens;
Handhaaf rust in het midden.*

*De tienduizend dingen—zij aan zij verschijnen zij;
En hierdoor zie ik hun terugkeer.
De dingen komen te voorschijn in groten getale;
Elk keert terug tot zijn wortel.
Dit heet rust.
Rust'—Dit betekent terugkeren naar je bestemming.
Terugkeren naar je bestemming is eeuwig zijn;
Het eeuwige kennen is wijs zijn.
Niet het eeuwige te kennen is roekeloos en wild zijn;
Als je roekeloos en wild bent, zullen je handelingen
tot tegenspoed leiden.*

Behalve dat Leegte in het oosten erg in is begint het bij ons in het westen ook tamelijk in de mode te raken. Natuurlijk wisten we al dat Leegte ook als algemeen principe goed bruikbaar is in het dagelijks leven. Als we bloemen krijgen, is het prettig dat er een lege vaas is, een lege treincoupé is een buitenkansje en een lege snelweg al helemaal. Iedereen kent het gevoel van de eerste pennenstreken in een leeg schrift of de eerste schreden in je lege nieuwe huis. Niets heerlijkers dan de ons gegeven leegte te vullen met bloemen, onszelf of onze woorden! Dit soort Leegte is er om gevuld en gebruikt te worden.

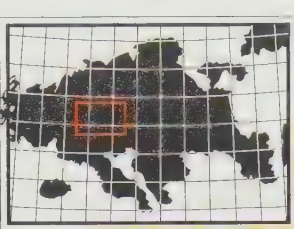
Minder eenvoudig ligt het evenwel met onszelf. Zijn we te vol van het ene, dan blijken we te leeg van het andere: zijn we te vol van onszelf, dan zitten we al gauw zonder vrienden. Zijn we te vol van het werk, dan voelen we 'ergens' een gemis. Zit ons leven vol saaiheid, dan zoeken we naar actie. Zitten we vol spanningen en problemen, dan ontbreekt het geluk.

Niet voor niets zijn we zoekende. De een gaat vol stress naar een meditatie-, Zen- of Zweethut-weekend om vol Leegte terug te keren, de ander gaat met een leeg gevoel op tweede Paasdag met het hele gezin naar Eurodisney-Parijs en keert vol spanning huiswaarts. We doen ons best onze persoonlijke leegte te vullen (voor zover we weten van welke leegte we last hebben), want Leeg mag dan wel in zijn, het is ook eng. Niemand wil een leeghoofd worden genoemd, een half ei is nog altijd beter dan een lege dop, een lege portemonnee kan niet en Oblomov keuren we eigenlijk ook niet goed.

De populaire Amerikaanse schrijver Thomas Moore waarschuwt in "Care of the Soul" ons niet te laten verleiden het onprettige gevoel van leegte voorbarig te vullen. Leegte geeft ruimte en ruimte geeft ons de mogelijkheid onze eigen kracht te vinden. Als we die kracht elders zoeken, onze leegte vullen met activiteiten die niet uit onszelf komen, verliezen we meer dan we winnen.

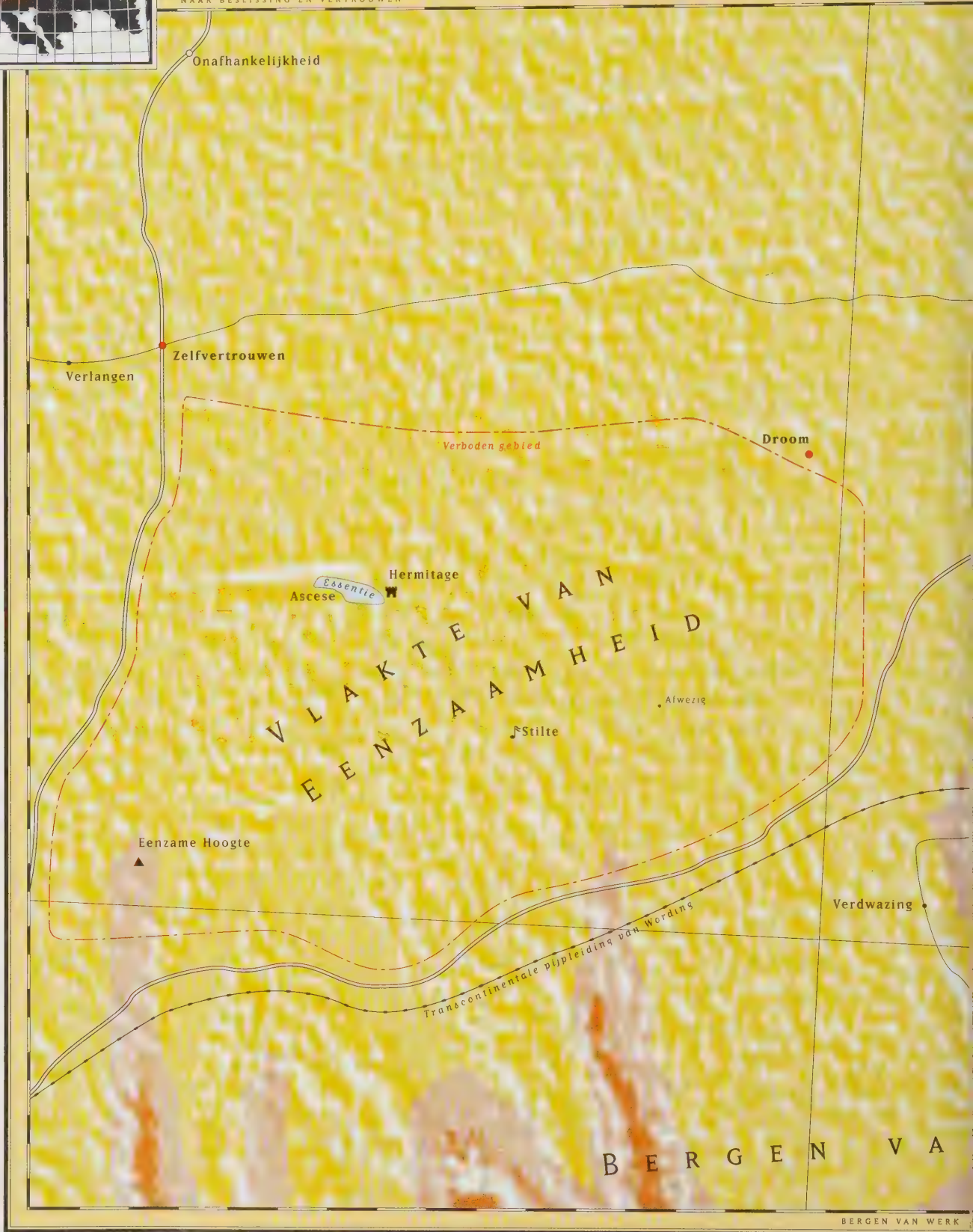
Zou dit het geheim van het Oblomovschap zijn? Bedankte hij niet voor de leegte van het drukke, jachtige leven en de hartstocht om tot grote ergernis van iedereen zijn ware vervulling in bed en ochtendjas te vinden? Wat wist hij dat wij niet weten?

1 Vgl. Rohr, R. En A. Ebert (1992) Het enneagram: Een weg naar zelfkennis (1989). Tielt: Lannoo, blz. 168



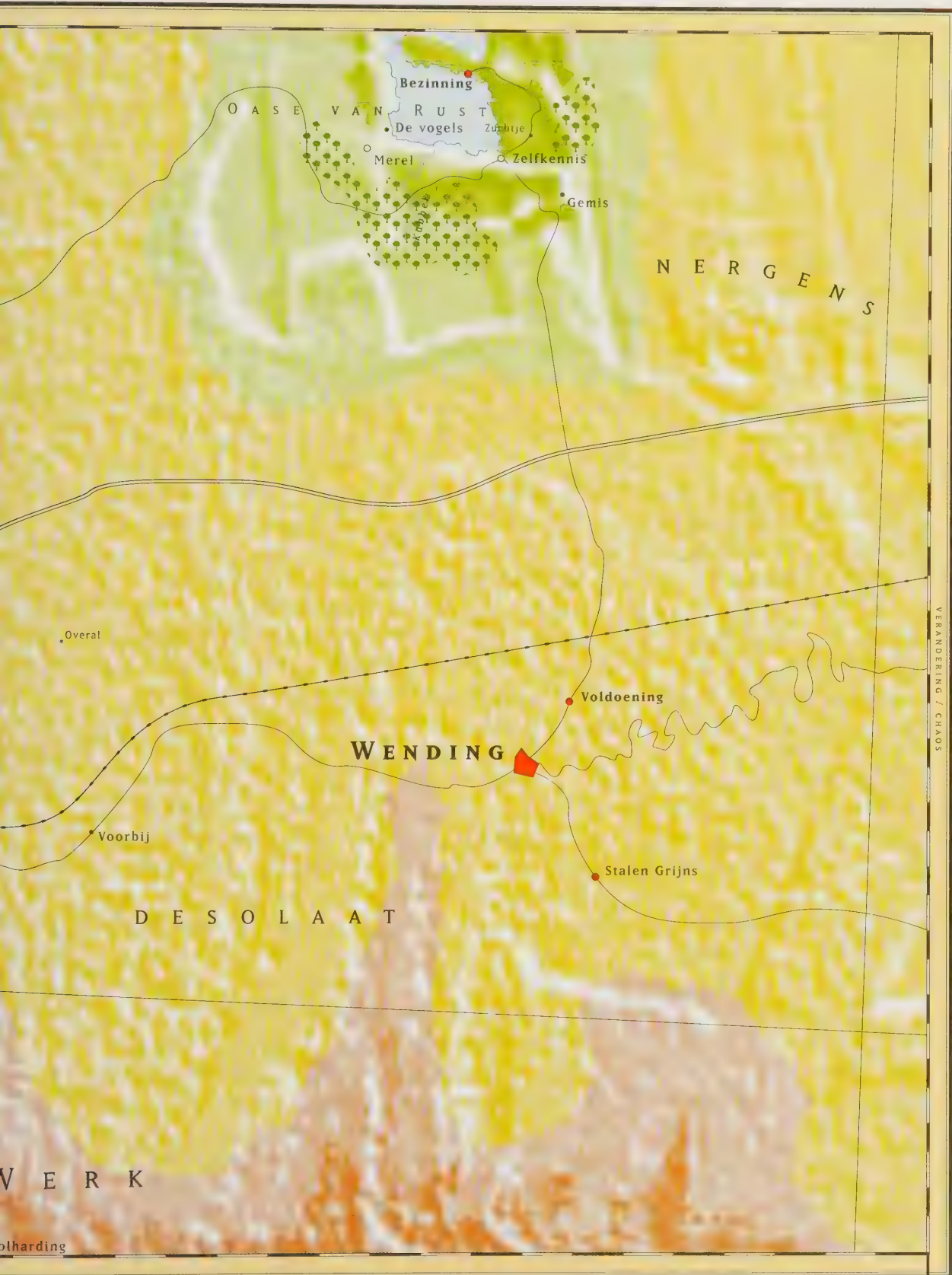
NAAR BESLISSING EN VERTROUWEN

P 60



SCHAAL 6 12 18 24 30 36

BERGEN VAN WERK



ONTBERINGEN

KAART 14

Tegenwoordig kennen we ontberingen voornamelijk uit boeken en films, terwijl de ouderen onder ons zich nog de echte ontberingen van de oorlog en kampen kunnen herinneren. Het enige wat wij nu nog ontberen is de boot die één van onze vrienden wél heeft, de airco in de auto die de buurman al heeft, of de derde vakantie per jaar die héél veel mensen tegenwoordig hebben en wij niet.

Toch lijkt er een grote aantrekkingskracht uit te gaan van het moeten ontberen van onze dagelijkse luxe levensbehoeften. Heel veel tijd en geld wordt bijvoorbeeld besteedt aan het voorbereiden van poolexpedities, survival-races door de Australische 'Outback' en solo-zeiltochten om de wereld. Vergeleken bij de ontberingen die deze mensen moeten doormaken lijkt de overwintering in Nova Zembla op een schoolreisje.

Deze ontberingen lijken evenwel alleen voor de rijken te zijn weggelegd. (Mensen met minder te besteden nemen een geheel verzorgde vakantie met zwembad met gratis ligstoelen en koffie bij ontvangst.) Maar ook met minder geld, knaagt bij velen van ons het oergevoel met zo min mogelijk middelen te proberen zoveel mogelijk ontbering te bereiken. Zoiets als het verkiezen van eigenhandig verbrand vlees van de barbecue, boven dat van de inductie-kookplaat.

Topper bij de oerwens zich door de natuur te laten beteugelen, is het kamperen. Deze geheel zelfopgelegde vorm van ontberen, is bij jong en oud populair, al snapt niemand eigenlijk waarom. Volstrekt vrijwillig, dus terwijl echt niemand ons dwingt, kiezen we ervoor om alles wat we in het leven een beetje aan gemak en luxe hebben opgebouwd, enige weken drastisch overboord te gooien.

Daar staan we dan met onze tent 'gezellig', dat wil zeggen boven op elkaar, temidden van honderden andere tenten en caravans achter ons eigen huisnummertje op het ons toegewezen plekje. Geen enkel geluid, aanblik of gebruik van naburige of zelfs zeer verafgelegen (het doek is dun) medekampeersers zal ons worden onthouden. We zullen hun visie op de opvoeding van hun kinderen leren kennen en, door de voorbijkomende closetrol, het ritme van hun dagelijkse stoelgang.

In de toiletruimten is de hygiëne vaak net zo dun als de afscheidingen tussen de w.c.'s. De op het oog vrije plee, blijkt, zodra onze ogen aan het donker zijn gewend, vies en besmeurd te zijn en als we na lang wachten, met onze extra dikke badslippers (of beter: rubberen laarzen), op de nog warme bril plaatsnemen, kunnen we niet vermijden dat onze eigen geluiden en geuren zich voegen bij die van anderen in het te goed geventilleerde hok. Om onze handen te wassen moeten we uiteraard naar een andere ruimte. Aan douchen kunnen we beter maar niet beginnen.

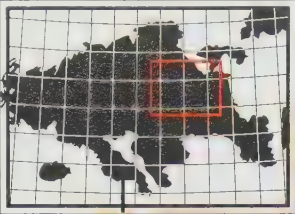
Op het moment dat we de doucheruimte binnenstappen, heeft een groot deel van de camping dat net even eerder gedaan. Stil, met de handdoek sportief om de nek gehangen en het truttige tasje met toiletbenodigdheden wat minder sportief onder de arm, probeert iedereen de douchers uit hun hok te kijken. Die hebben daar geen weet van, en omdat het meestal voor het eerst sinds lange tijd is dat het hun is gelukt een douche te bemachtigen, duurt de schoonmaakbeurt extra lang. Het weinige warme water dat de camping te bieden heeft, is dan ook altijd op als we zelf ooit nog het douchehok betreden.

Behalve dat er een laag modderwater op de grond staat en het hele hokje, van beneden tot boven nat is, zijn er nauwelijks mogelijkheden om onze kleren en handdoek zo op te hangen en onze slippers en truttig tasje zo neer te zetten, dat ze niet worden natgespat door onszelf of door onze burens. De hang- en legmogelijkheden zijn aangepast aan de afmetingen van het douchehok en dus minimaal. Zelfs het straaltje dat uit de douche komt, is aangepast zodat we allerlei strapatsen moeten uithalen om onze verschillende lichaamsdelen aan het koude, soms lauwe water bloot te stellen. Als extra handicap zijn we gedwongen in de ene hand ons stukje zeep te houden, met de andere voortdurend op een knop drukken om van wateraanvoer verzekerd te zijn en er constant op bedacht zijn dat we plotseling een volle, maar ijskoude of loeihete straal over ons heen krijgen. Afdrogen en aankleden zijn, door de afmetingen van het douchehok, vrijwel ondoenlijk; onze kleren daarbij droog houden onmogelijk.

Uiteraard zijn de douches en de wastafels gescheiden, zodat we ook daar nog een bezoek aan moeten brengen in verband met tandenpoetsen, scheren en opmaken. En public doen we wat we moeten doen. Vaak zijn daar ook nog mensen die menen dat je met hun wilt praten.

Door gebrek aan lig-, leg- en hangvoorzieningen is de tent een grote rotzooi waar het moeilijk is iets te vinden. De luchtbedden of slaapmatrassen zijn te kort of te smal, en te hard of te zacht om een goede nachtrust te kunnen genieten. Omdat de grond zelden horizontaal is vinden we onszelf enige keren per nacht naast het bed terug.

Spinnen en ander ongedierte lopen in en uit alsof ze thuis zijn (wat ze waarschijnlijk ook zijn). We koken op één of twee pitten met potten en pannen die net te groot zijn voor een poppenhuis. Omdat we weinig mee kunnen nemen, moet alles onmiddellijk weer worden afgewassen opdat het weer voor iets anders dienst kan doen. Als we al een koelbox of -kast hebben, is die zo klein dat we moeten kiezen tussen uitgelopen en bedorven etenswaren of warme biertjes.



CHAOS

TOPPUNTEN VAN WANHOOP
 ▲ 2.875
 ▲ 1.974
 ▲ 1.679

Nietso
 Oorzaak
 NIET-ZIJN

Revolutie

VERANDERING

Grote Transformator

Omen

Doem
 ONHEIL

Armageddon
 Inferno
 Apocalyps

EVOLUTIE
 WORDEN

ZIJN
 Gevolg

OMSTANDIGHEDEN

De ongemiddelijke weg

HEILLENDE

p 64

Trid en Grande Tristate
 van Zin en Verval

Uitputting

VERLIES

Gelatenheid

Wanhoop

Moed

HOOP

MOEDER DER WANHOOP

Kreet

Kanniemeer

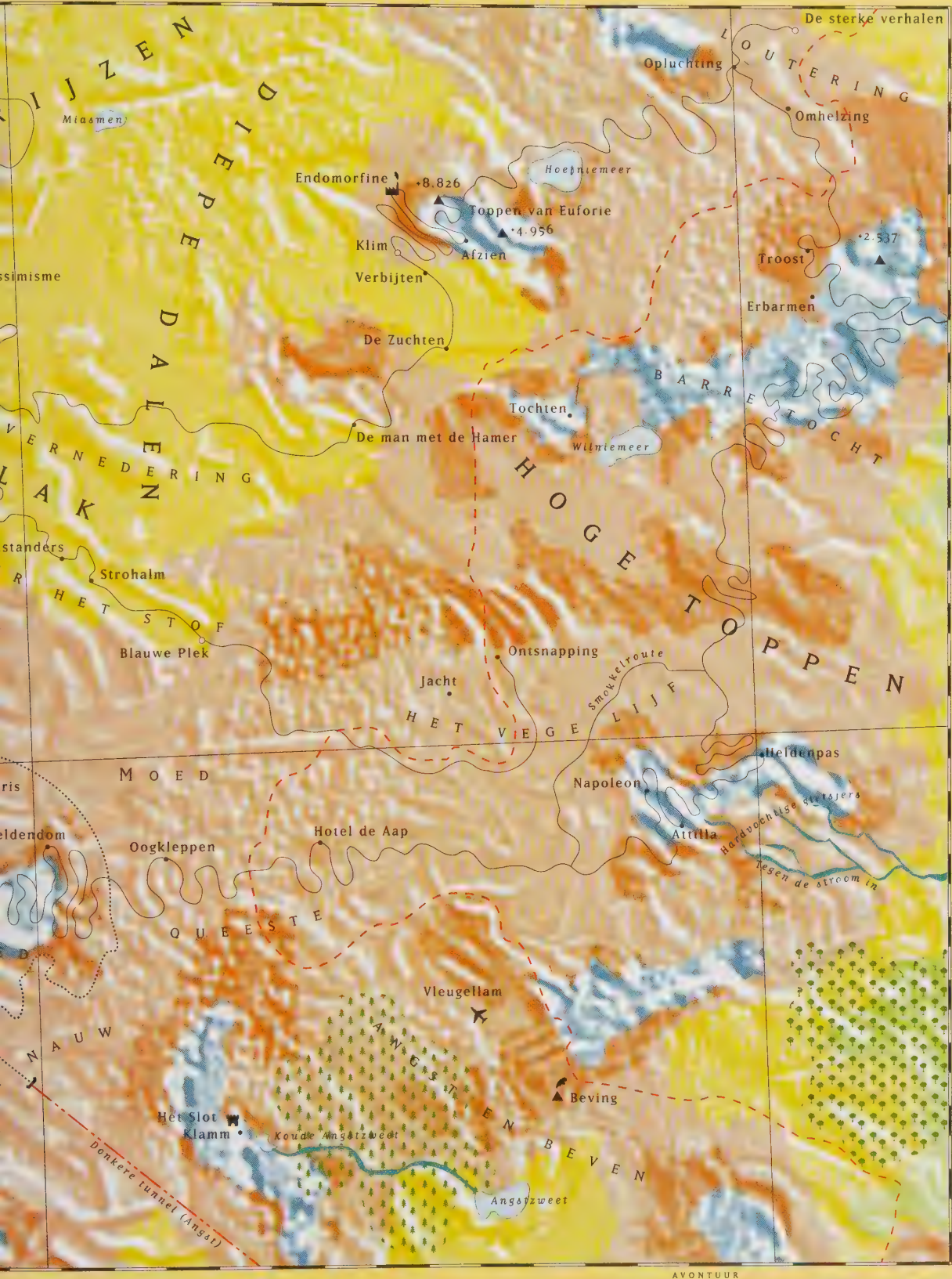
▲ 4.213

Gollem

VERGANKELIJKHEID

SCHAAL 0 5 10 15 20

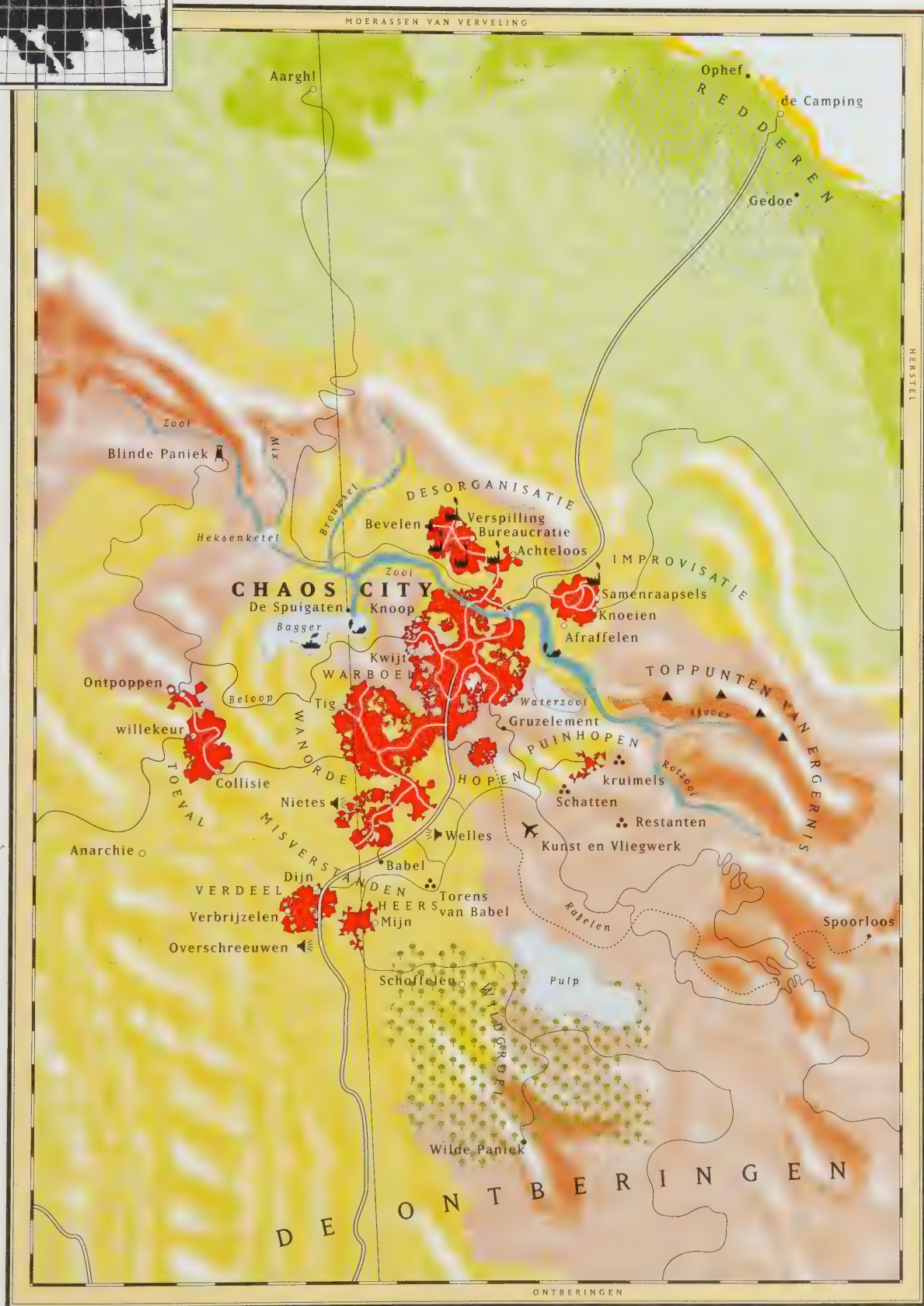
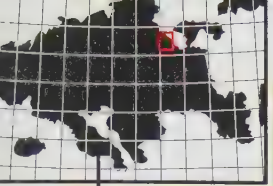
NAAR
 HEINERING
 EN RIJERING



Als het weer te koud of te warm is of als het regent, kunnen we daar nauwelijks aan ontsnappen ook al hebben we met alles rekening gehouden. Hebben we 's nachts ruzie of kunnen we niet slapen, is er niets waar we ons kunnen terugtrekken en wordt de tent plotseling een gevangenis. Staat de tent dicht bij de wc's en washokken, hebben we last van lawaai en stank; staan we er ver van af, kunnen we beter niet nodig of 's nachts moeten.

Waarom zoeken we toch massaal deze vorm van ontbering? Er bestaat een oude strip van Sjors en Sjimmie waarin mensen zich puffend van de warmte over straat voort-slepen. Ze zien een bord, waarop Sjors en Sjimmie hen tegen een geringe vergoeding koelte beloven. Tot verbazing van degenen die van deze diensten gebruik willen maken, worden ze in een lange bontjas gehesen, krijgen een bontmuts op en worden in een door de zon beschenen, en dus loeihete golfplaten hut gezet. Maar als ze er na enige tijd uitkomen en zich van jas en muts hebben ontdaan, wat een heerlijke koelte!

Heeft het kamperen een soortgelijke functie? Zorgt die ervoor dat we, na enkele weken afzien, naar huis en haard terugverlangen om ons te kunnen wentelen in de luxe van onze woning? Is dit de manier waarop we onszelf leren gelukkig te zijn met wat we hebben?



In "Enttäuschung" (1896), een van zijn vroege verhalen, beschrijft de Duitse schrijver Thomas Mann een gesprek in Venetië met een hem onbekende man. Deze opent het gesprek met te vragen of Venetië aan Manns verwachtingen voldoet. Nadat Mann naar tevredenheid van de ander gereageerd heeft, begint deze zijn leven te beschrijven als één grote teleurstelling: Als kind verlangde hij naar "het goddelijke goede en het afschuwelijke kwade", "het verrukkelijke schone en het gruwelijke" en naar "het bedwelmende, heerlijke geluk en het onuitsprekelijke, onvermoede, vreselijke lijden." ¹ Daarin werd hij echter al gauw teleurgesteld. Hij herinnert zich nog dat, toen hij als kind het huis-waar-in hij met zijn familie woonde, in vlammen zag opgaan, hij zich afvroeg: Is dit nu alles? Hij hield van een meisje waarmee hij graag had willen trouwen, maar zij wees hem af en hij dacht: Nu beleef ik het grote verdriet, maar wat stelt dat nu eigenlijk voor? Het eind van het verhaal wordt prachtig verwoord in het op Manns verhaal gebaseerde lied 'Is that all there is?' waarin Peggy Lee over zichzelf zingt:

*I know what you must be saying to yourself,
if that's the way she feels about it,
why is it that she just end it all.
Oh no, not me, I am not ready for that final disappointment,
'cause I know, just as well as I am standing here, talking to you,
when that final moment comes and I am breathing my last breath,
I'll be saying to myself,
is that all there is?*

P68

Helaas is dit een houding die ons maar al te bekend voorkomt. De spanning, de verrassing, het gevaar van het Avontuur zijn uit ons leven verdwenen; het enige dat we nog hebben zijn avontuurtjes.

Toch kunnen we ons leven net zo avontuurlijk inrichten als we zelf willen. Daarvoor moeten we niet zozeer proberen verre landsgrenzen te overschrijden, maar vooral de grenzen in onszelf. Zo kunnen we elke keer iets doen wat ons bang maakt, waarvan we denken het niet te kunnen of wat we nog nooit hebben gedaan. We kunnen ons anders gaan gedragen tegenover bekenden dan we ooit deden, alles door een andere bril bekijken of ons laten leiden door ingevingen en toeval.

Een prachtig voorbeeld van iemand die het avontuur vindt door zich door toeval te laten leiden, is het verhaal van "The Dice Man" door Luke Rhinehart. Rhinehart beschrijft zijn leven, vóór zijn ontdekking, als routinematig, eentonig, zich herhalend, onbeduidend, dwangmatig, verward en irritant, het typische leven van een succesvolle, getrouwde man die het allemaal al heeft gezien. Hij smacht naar de keren dat hij van alles voor de eerste keer beleefde:

Een eerste ballon, een bezoek aan een vreemd land. Een prachtige, onstuimige vrijage met een nieuwe vrouw. Het eerste salaris of de verrassing voor het eerst geweldig te winnen aan de pokertafel of op de racebaan.

De opwindende geïsoleerdheid van het tegen de wind aan leunen tijdens het liften, wachtend op iemand die zal stoppen en me een lift zal aanbieden; misschien naar een stad drie mijl verderop, misschien naar een nieuwe vriendschap, misschien naar de dood. De rijke gloed die ik voelde toen ik wist dat ik eindelijk een goed artikel had geschreven, een briljante analyse had gedaan of een goede backhand lob had geslagen. De opwinding van een nieuwe levensfilosofie. Of een nieuw huis. Of mijn eerste kind. Dit is wat we uit het leven willen halen en nu... lijkt het verdwenen te zijn, en zowel Zen als psychoanalyse lijken niet in staat het terug te brengen.²

Dan ontdekt hij dat zijn leven een avontuur wordt als hij zijn leven laat bepalen door wat de dobbelsteen hem opdraagt. Als hij bijvoorbeeld een één gooit, zal hij zijn dag inrichten zoals hij gewend was te doen, als het een twee is, stoppen met die idiote psychoanalytische artikelen te schrijven, bij een drie, zijn aandelen verkopen, een vier zijn psychiatrische praktijk opgeven, een vijf vrijen met de buurvrouw, een zes een uitstapje naar San Francisco maken.

De dobbelstenen zonden mij naar door de gehele stad verspreide bars om daar te zitten, te nippen, te luisteren, te praten. Ze kozen wildvreemden uit waar ik naar toe werd gestuurd om mee te praten. Ze kozen rollen die ik met deze onbekenden speelde. Ik was een [...] homoseksuele toneelschrijver, een alcoholistische hoogleraar, een ontsnapte misdadiger en zo voort. De dobbelstenen bepaalden dat ik vreemden verleidde die ik willekeurig uit het telefoonboek koos (mevrouw Anna Maria Spoglio was de gelukkige, maar ik had, God zij dank, een geweldige afkeer van haar), dat ik tien dollar van de onbekende 'X' zou proberen te lenen (ook een mislukking), dat ik twintig dollars aan de eveneens onbekende 'Y' zou geven (hij dreigde er de politie bij te halen) pakte toen het geld en rende weg [...] Ik ging bowlen, ik schreef mij in bij een sportschool om mijn buikje weg te werken, ik ging naar concerten, baseballwedstrijden, zit-acties, instuiven; alles wat ik nog nooit had gedaan, maakte ik tot een optie en de dobbelstenen wierpen mij van het één naar het ander.³

Nu gaat het misschien wat ver op deze wijze het avontuur in ons leven terug te brengen, maar we kunnen wel onze grenzen overschrijden, uitdagingen aangaan, andere rollen spelen, doen wat we nooit doen, angsten overwinnen, onszelf overstijgen en ons leven tot een sprookje maken. Niet zozeer om meer spanning omwille van de spanning in ons leven te brengen, als wel om de mogelijkheden en talenten waarmee we geboren zijn te onderzoeken en te exploiteren. Het avontuur, dat zijn wij zelf!

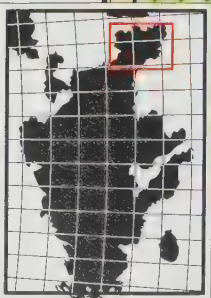
Daar was ereis een prins, en die beviel het niet meer in het huis van zijn vader, en omdat hij nergens bang voor was dacht hij: 'Ik wil de wijde wereld ingaan, dan valt me de tijd niet lang, en zal ik genoeg wonderlijke dingen te zien krijgen'. Dus nam hij afscheid van zijn ouders.⁴

¹ Mann, Th. (1975) "Enträuschung" (1896). In: Die Erzählungen. Erster Band. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, blz. 46–50, 48 (vert. I. Maso).

² Rhinehart, L. (1972) The Dice Man. Frogmore, St Albans, Herts: Panther Books, blz. 50 (vert. I. Maso).

³ Ibid.: 88

⁴ "De prins die nergens bang voor was." De sprookjes van Grimm. Zeist 1963: De Haan, blz. 284–288, 284





De mens leeft niet van brood alleen, zegt de bijbel (Matth. 4:4). Maar ook van het vlees van goede lammeren, reageert Nietzsche's profeet Zarathustra, en laat zijn hongerige gezelschap van 'hogere mensen' – een treurige waarzegger, twee koningen, de laatste paus, een expert in bloedzuigers, een oude magiër, de moordenaar van God, een vrijwillige bedelaar, een zwerver en een ezel – zijn twee lammeren slachten om ze met salie te bereiden en op te dienen met wortelen, fruit, noten en een goed glas wijn.

Goed psycholoog als hij in principe is, weet Zarathustra dat er van zijn geplande rede over 'de hogere mens' weinig terecht zal komen zolang zijn toehoorders honger hebben. Van honger worden ook hogere mensen depressief, snel geïrriteerd en slechts geïnteresseerd in 'de volle mens'.

Maar twee lammeren voor tien gasten! Natuurlijk, in het gezelschap van anderen en in een rustieke omgeving eten mensen meer, maar zoveel meer? Bovendien kan Zarathustra het toch niet laten zijn gezelschap al tijdens de maaltijd lastig te vallen met zijn visie op de hogere mens. Twee lammeren en een tafelrede doorspekt met uitlatingen als 'gehuil en tandengeklapper', 'jullie lijden me nog niet genoeg' en 'walging, walging, walging'. Daar moet behoorlijk wat eten zijn overgebleven. Maar misschien wilde Zarathustra ervoor zorgen dat er genoeg voor zijn slang en adelaar overbleef.

Nietzsche, die in Also sprach Zarathustra het Christendom als uitlokker van het zwakke in de mens, scherp veroordeelt, zou met de beschrijving van deze maaltijd wel eens meer hebben kunnen bedoelen dan louter een maal om hongerige magen te vullen. Staat het lam immers niet symbool voor Christus (het Lam Gods in Joh. 1:29)? Staat het saliekruid niet voor een panacee, een remedie voor elke zwakte en ziekte? En zouden de wortels niet uitdrukking kunnen geven aan de onuitroeibare verankering van het Christendom in onze westerse cultuur (de wereld was toen nog niet verrijkt met Freud seksuele symboliek)? Is er een beter anti-Christelijk maal te bedenken?

Of ging het Nietzsche om een echt maal, waarbij Zarathustra's geslachte lammeren eerst stevig werden ingewreven met vers geplukte wilde salie, met misschien nog een geurig takje in de buikholte, waarna ze langzaam boven een smeulend houtvuur werden geroosterd.

Dat Nietzsche hierbij de sterk riekende knoflook niet noemt – het lamskruid bij uitstek – kan wijzen op een gebrek aan culinaire kennis, maar kan ook het gevolg zijn van zijn afkeer van Franse invloeden in de Duitse cultuur. De oorlog tegen erfvijand Frankrijk (1870–1871) nog vers in het geheugen, maakte de Franse 'oignon violent' tot een affront van de eerlijke Duitse keuken.

Toch zal de maaltijd bij Zarathustra ongetwijfeld heerlijk hebben gesmaakt. Het werd in een vrolijke stemming bereid, in een rustieke omgeving, samen met een aantal interessante mensen, gegeten en bestond alleen maar uit verse ingrediënten van de beste kwaliteit: net geslachte scharrellammeren, onbespoten wilde salie en pas getrokken boswortelen.

Een vakkundig samengestelde maaltijd is zowel een schilderij voor het oog als een symfonie voor het verhemelte. Zij dient niet alleen volmaakt te zijn wat de kwaliteit der gerechten betreft, maar eveneens in de keuze der gasten, de sentimenten die zij gemeen hebben, de gesprekken die uit hun samenzijn kunnen ontstaan. Goed samen eten berust op twee factoren: de perfectie van wat er gegeten wordt, en de competentie van hen die eten. Bij een volmaakt diner dienen er niet te veel personen aan tafel te zitten. Banketten behagen de bekwame eter maar zelden. Disraeli, die in deze zaken een meester was, heeft gezegd: "Niet minder dan de gratiën, niet meer dan de muzen..." Niet minder dan drie, niet meer dan negen.¹

Zodra het om lekker eten gaat, verdwijnen de verschillen tussen de volkeren. De Franse schrijver André Maurois, van wie het citaat afkomstig is, de Britse politicus Disraeli en de Duitse filosoof Nietzsche, allemaal zijn ze het eens over wat nodig is voor een voortreffelijke maaltijd: exquise ingrediënten en spijzen, onderhoudend gezelschap, een sfeervolle omgeving en zeeën van tijd. Het kost allemaal wat tijd, geld en moeite, maar voor een beetje cultuur moeten we iets over hebben.

Elke kracht roept een tegenkracht op. En inderdaad, de eetcultuur van het uitgelezen en uitgesponnen genot heeft haar tegendeel gebaard: de fast-foodcultuur. Als je dat al cultuur kunt noemen. De kleffe, maagzuur opwekkende broodjesvergaderingen, de opgewarmde blikken, de magnetronmaaltijden en de snelle snack uit de muur lijken thans evenzeer tot de wereldwijde eetgewoonten te behoren als vroeger vis op vrijdag. Omdat iedereen haast heeft, de agenda's vol zitten en de rust bij de televisie wordt gezocht. Wat kunnen wij onze kinderen nog aan culinaire genoegens bijbrengen als ze tijdens boeiende vakanties in naburige of verre landen, slechts uit hun walkman-geïnduceerde lethargie opschrikken als ze de gele 'M' zien? Geen sterren-restaurant (of murw-gezeurde ouder) die daar nog tegenop kan.

Maar kracht en tegenkracht versmelten ook weer tot iets nieuws. Een synthese eigenlijk, waarbij we bijvoorbeeld wel lang en gezellig met onze vrienden eten, maar waarbij een groot deel van wat we eten al 'voorgekookt' is gekocht. Helaas vindt deze wijze van genieten steeds meer ingang. Een fusie-keuken zou het eigenlijk moeten heten, ware het niet dat deze benaming al voorbehouden is aan het in een maaltijd bijeenbrengen van gerechten en ingrediënten uit verschillende landen. Spruitjes met tofu bijvoorbeeld.

Gelukkig kan het schrijven over eten nog echte cultuur zijn. In "Rode rozen en tortilla's" beschrijft Laura Esquivel het verborgen, maar desalniettemin dramatische verband tussen de gemoedstoestand van degene die de maaltijd bereid en die haar eet. In dit tragische liefdesverhaal verwerkt de keukenprinses Tita regelmatig haar erotische gevoelens voor haar onbereikbare liefde, Pedro, in een aantal bewerkelijke gerechten. Als haar Pedro, volgens Mexicaanse traditie, met haar oudere zus moet trouwen en Tita wordt belast met de bereiding van het uitbundige bruiloftsmaal, vermengen haar tranen zich met de gerechten met als gevolg dat tegen het einde van de maaltijd alle bruiloftsgasten intens verdrietig op de grond liggen te huilen.

We leven niet bij brood alleen, maar ook van hamburgers en kroketten, en de verhalen over geweldige maaltijden.

¹ Maurois, A.(1977) "Over de gastronomie." In: G. Maurois Avonturen met een Franse pollepel. Amsterdam: H.J.W. Becht, blz. 5-11, 5-6





p 75

HET GROTE GENIETEN | K A A R T 18

Genieten doen we met het lichaam. Met onze ogen genieten we van een prachtige zonsondergang, met onze oren van mooie muziek, met onze smaak van een heerlijk gerecht en met onze huid van de strelingen van een minnaar. In de praktijk komt er van al dat genot echter niet veel terecht omdat we er de tijd en ruimte niet voor nemen.

Gelukkig hebben we daar wat op gevonden. We gaan met vakantie. Het liefst allemaal tegelijk, zodat we vooral veel van elkaar kunnen genieten. Nergens wordt zoveel gevreeën, gegeten en naar zonsondergangen gekeken als op vakantie. Alle drie tegelijkertijd maakt het genot nog vele malen groter.

Reisorganisaties komen in januari al uit met de zomergidsen en in augustus met de sneeuw- en winterzon-gidsen. Het genot moet vroeg worden geboekt opdat zij alle verrassingen op tijd kunnen plannen.

Voor de Reislustigen onder u hebben we een acht-daags fly-drive arrangement naar het schitterende schiereiland Genieten. Bij aankomst op de luchthaven van Verheugen staat een Seat Marbella voor u klaar, waarmee u rijdt naar de eerste overnachting in Kleine Verwondering. Van Verwondering valt u op dag 2 van de ene Verbazing in de andere. Op dag 3, 4 en 5 verblijft u in een prima driesterrenhotel om van Lange Avonden te genieten. Vanaf hier kunt u leuke uitstapjes maken naar Koel Biertje en het authentieke Zwoel. Onze vriendelijke hostess zal u daar graag van dienst zijn/wegwijs maken. Op dag 6 rijdt u via Goede Vrienden, waar de tijd lijkt te hebben stilgestaan, naar de Zee van Overvloed. Op de zevende dag gaat u op weg naar de zonovergoten Baai van Voldoening. Onderweg kunnen de sportievelingen en natuurminnaars hun hart ophalen in Wandeling en Dwalen. Op de achtste en laatste dag van uw vakantie begint u aan rustige Terugkeer, maar niet alvorens in het populaire Heimwee uw souvenirs en cadeautjes voor thuis te hebben gekocht.

De Griekse filosoof, Epicurus (vierde eeuw v. Chr.) was een groot voorstander van Genieten. In zijn 'Tuin' omringde hij zich met mannen en vrouwen uit alle rangen en standen, zodat hij alle gelegenheid had met hen het genieten te beoefenen en filosofisch van gedachten daarover te wisselen. Zijn conclusie: elk vorm van genieten is goed mits met mate. Een eenvoudige maar voedzame maaltijd, een affaire maar dan wel een achtenswaardige en dronken maar niet als een meloet... 'Men kan niet genieten als men niet ook een verstandig leven leidt en men leeft niet verstandig als men niet geniet'. Epicurus zag vriendschap als de hoogste deugd. Hij achtte en beoefende haar verfiende en geestelijke verrukkingen als het juiste midden tussen onverschilligheid en passie.

Aangezien de gematigde Epicurus door zijn vijanden als een vreetzak, zuiplap en woesteling, kortom als de hedonist, de genotszoeker, bij uitstek is afgeschilderd, is de kam-pioen onder de hedonisten, de nog oudere Griekse filosoof Aristippus, altijd in zijn schaduw blijven staan. Deze titel verdiende Aristippus niet omdat hij zo'n agressieve, vretende zuipschuit was, maar omdat bij hem het genot van het moment in hoger aanzien stond dan dat van een leven lang, en omdat hij aan lichamelijke genot de voor-

keur gaf boven het spirituele. Niet dat Aristippus genietingen zo geweldig vond, maar ze zouden ons in ieder geval helpen de storm van de pijn te vermijden. Door inzicht in onszelf en in alles wat het leven ons te bieden heeft, kunnen we ons koesteren in het briesje van het genot. Maar, waarschuwt hij, zorg er daarbij voor je niet met het genot te verbinden of met de breng(st)er daarvan. Gehechtheid maakt kwetsbaar, want als we verliezen waaraan we verslingerd zijn, geraken we in de storm van de pijn en dat wilden we nu juist vermijden.

Aristippus zou tegenwoordig veel fans hebben gehad. In onze zapcultuur jagen we allerlei lichamelijke en momentele genietingen na. We schakelen niet alleen op de TV naar het meestbiedende programma, maar lijken ook in het dagelijks leven van genotje naar genotje te zappen. Waar is vanavond het leukste feestje, met wie kan ik vandaag het beste praten, sporten, lachen, vrijen, eten. Zolang we ons maar nergens blijvend aan hechten is genieten verzekerd en daar gaat het om.

Wie zich, ondanks Aristippus' waarschuwingen, toch blijvend wil hechten, begint al op jonge leeftijd aan – het woord zegt het al – de echte genotsmiddelen, alcohol, tabak en drugs. Daar wordt zo van 'genoten' dat we niet zonder zouden willen. Tenminste, dat zeggen we. De enige pijn die we hebben, zou in onze portemonnee zitten. Maar ondertussen proberen we stiekem op klokslag twaalf van het nieuwe jaar, met veel pijn en moeite, van onze gehechtheid, onze verslaving, af te komen. En schamen ons als we het niet kunnen laten.

"Waarom drink je," vroeg het prinsje.

"Om te vergeten."

"Om te vergeten?"

"Om te vergeten dat ik me schaam."

"En waarover schaam je je dan?"

"Ik schaam me dat ik drink"

p 77

Zegt 'de drinker' tegen Saint-Exupéry's kleine prinsje.

Dat we ondanks het vakantie—, zinnelijk en zapgenot, voor de rest eigenlijk maar vreugdeloos door het leven gaan, komt door het gestresste leven dat we leiden en het overweldigende aanbod van "instant" genot. We hebben het veel te druk om nog van de eenvoudige genoegens van het leven te kunnen genieten.

In "Vuur in 't lijf" doet Sam Keen wat ideeën aan de hand voor hardwerkende, maar vreugdeloze mannen 'om hun snel afstompende zintuigen weer tot leven te wekken':

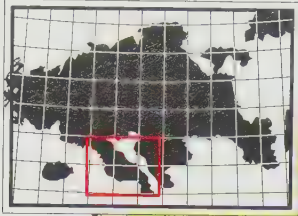
Vogels kijken, praten met kinderen, vrienden bezoeken, het voorbereiden van een feestmaal, vrijen, in de tuin werken, op straat voetballen, naar muziek luisteren, lezen, wandelen, stil zitten nietsdoen¹

Vreugdeloze vrouwen kunnen het voorbereiden van een feestmaal laten zitten en in plaats van op straat te voetballen, een zonnebankje pikken.

Als u de afgelopen week niets van dit alles hebt gedaan – en met wandelen bedoelen we niet de hond uitlaten of door het winkelcentrum lopen, met lezen niet vakantie— of TV- gidsen bekijken en met vrijen bedoelen we langer dan vijf minuten – dan is één ding zeker: u geniet te weinig.

¹ Keen, S. Vuur in 't lijf: Over mannen. New York: MGP, blz. 181

BERGEN VAN WERK



P 78

HAUTE CUISINE

Apellation Controlée

Garçon!

Encore du Vin

N
E
E

V
A

N

O

V

E

R

Dekmantel

Verrassing

Blinken

Nou, en?!

R A R E

S T R E K E N

Snack

Hilarisch

Twinkelen

Baldadig

Olijk

Ha-haven

Rescheuten

Schateren

Zakenlunch

De Mooiste dag

De Mooiste dag-aan Zee

Overdrijven

Pretlichtjes

Juichen

Sprankelen

G L U N D E A

Knipoog

Schitteren

Verbazing

Ovatie

Luis

Ademlo

Roerl

Verwonderd

Ontdek

Inti

Fonkelen

Roes

Schurken

Fluisteren

Zwo

Wiegen

Deinen

SCHAAL

50

100

150



In één van zijn lezingen beschrijft de negentiende eeuwse Amerikaanse filosoof William James hoe hij een week doorbracht in het beroemde Chautauqua, een ontspanningsoord in de staat New York

Het moment dat je dit heilige domein binnentreedt, voel je de atmosfeer van succes. Overal voel je bescheidenheid en vlijt, intelligentie en goedheid, geordendheid en voortreffelijkheid, voorspoed en blijmoedigheid. Het is een serieuze en leerzame picknick van gigantische omvang. Het is een stad met vele duizenden inwoners, prachtig gelegen in het bos en voorzien van alle middelen om de nodige lagere, en de meeste van de overtollige hogere behoeften van de mens te bevredigen. Er is een eerste klas school. Er is prachtige muziek – een koor van zevenhonderd stemmen, met een openlucht auditorium dat mogelijk het meest perfecte van de wereld is. Er zijn allerlei mogelijke sportfaciliteiten. Van zeilen, roeien, zwemmen en fietsen tot sportvelden en de verschillende toestellen die in de sportschool te vinden zijn. Er zijn model basisscholen. [...] Je verkeert in het beste gezelschap en hoeft je niet in te spannen. Er zijn geen besmettelijke ziekten, er is geen armoede, geen dronkenschap, geen misdaad en geen politie. Er is cultuur en vriendelijkheid. Alles is goedkoop en iedereen is elkaars gelijke. Hier vind je het beste van alles waar de mensheid in de naam van de beschaving eeuwenlang naar heeft gestreefd en waar het voor heeft gevochten en gebloed. ¹

James ging uit nieuwsgierigheid een dagje naar dit 'Utopia' maar bleef er een week, "betoverd door de charme en het gemak van alles, door het middenklasse paradijs zonder zonde, zonder slachtoffer, zonder een vlekje en zonder een traan."

Toen hij Chautauqua verliet, ontglipte hem tot zijn verbazing een zucht van opluchting. Plotseling verlangde hij naar iets oorspronkelijks en primitiefs, desnoods een bloedbad, zodat alles weer in evenwicht zou komen. "Geef mij maar weer de grote wereldse jungle met al zijn zonden en zijn leed. Daar zijn de toppen en de dalen, de afgronden en de hoge idealen, de schitteringen van het verschrikkelijke en het oneindige. Daar is oneindig veel meer hoop en hulp dan op dit niveau van dodelijke middelmatigheid." ²

We willen verrast en uitgedaagd worden, intens en gevaarlijk leven, bloed, zweet en tranen vergieten om onze doelen te bereiken en als we succes hebben, laten we dit voor wat het is om ons weer op iets anders te richten. We willen niet 'klaar' zijn met dit leven en niet meer weten wat we hier nog te zoeken hebben, maar successen nastreven, rijkdommen vergaren, onze mogelijkheden verwezenlijken, groeien. We willen gelukkig worden maar niet blijven.

We willen, omringd door goed en kwaad, naar een Chautauqua of enig ander paradijs op aarde kunnen streven. Groots en meeslepend willen we leven, met hoge idealen en verwachtingen, dat geeft zin aan ons bestaan. Echter, hoe grootser en meer verwijderd, hoe minder we onze dagelijkse bezigheden daarmee in verband kunnen brengen. Onze geestdrift verwordt tot geploeter en onze dagen verliezen alle kleur. We worden slaapwandelaars die ergens naar op weg zijn.

Als kind was elke dag de moeite waard. Iedere dag opnieuw vulde zich met verwondering en verrukking over hetgeen we zagen of meemaakten. Stukje bij beetje ontdekten we de wereld zoals die zich ontvouwde aan onze aandacht. Het was niet zozeer die wereld zelf die nieuw was, als wel de aandacht en de intensiteit van onze beleving. Voor een kind kunnen dezelfde dingen iedere keer weer nieuw zijn. De wolken, zijn eigen schaduw, het onweer en het lieveheersbeestje op zijn hand zijn iedere keer weer zijn ontdekkingen.

Als we ouder worden richten we ons niet op het hier en nu, maar op de ver verwijderde doelen waarnaar wij streven. De verwondering voor het dagelijkse verdwijnt. We hebben het allemaal al gezien. We worden niet meer geraakt door de glimlach van een vreemde, de zon die met ons meerijdt, of het mechanisme van een wasknijper. Pas als iemand ons hierop wijst (zoals nu), krijgen ze even onze aandacht. Alleen bij sterke prikkels lijken we wat langduriger bereikt te worden, bij verliefdheid, onze eerste autorijles, de schoonheid van muziekstuk of gedicht, een onverwacht geschenk of de eerste bloesem aan de pruimenboom. Dan voelen we ons weer als een kind.

Een asceet zat te mediteren in een grot. Er glipte een muisje naar binnen en dat begon aan zijn sandaal te knabbelen. De asceet opende geïrriteerd zijn ogen: 'Waarom stoor je mij in mijn meditatie!'

'Ik heb honger,' piepte de muis.

'Ga weg, dwaze muis,' zei de asceet vermanend, 'ik zoek de eenheid met God, hoe durf jij mij daarbij te storen!'

'Hoe wil jij je met God verenigen,' vroeg daarop de muis, 'wanneer jij het zelfs met mij niet eens kunt worden?'¹

Op zoek naar de orchidee, zien we de madeliefjes over het hoofd, omdat we vinden dat we daar bij onze zoektocht niets aan hebben; op zoek naar God zien we de kleine hongerige muis niet, omdat we denken dat die ons daarbij niet kan helpen. We zijn zo gewend onze aandacht te richten op het verre, het nieuwe, het grootse, het kostbare, dat het gewone en vanzelfsprekende buiten ons gezichtsveld vallen en we dit dus ook niet op zijn waarde kunnen schatten.

Als we echter openstaan voor wat zich onderweg aandient, als we gebruik maken van de kieren in de dag en onze aandacht richten op wat ons ongevraagd toevallt — of het nu prettige uitdagingen zijn, of regelrechte rampen —, zullen we beseffen dat we die verre doelen helemaal niet hoeven te bereiken. We zullen merken dat de Weg méér met ons doet, ons méér ontwikkelt en verandert dan het Doel.

Een man vroeg eens aan de Zenmeester Ikkyu of die een aantal van de diepste wijsheden voor hem wilde opschrijven. Ikkyu schreef één woord op: *Aandacht*. 'Zou u er nog iets aan toe kunnen voegen', vroeg de man. Ikkyu schreef: *Aandacht*, *Aandacht*. De man was niet tevreden en zei dat hij hierin weinig wijsheid kon ontdekken, waarop Ikkyu schreef: *Aandacht*. *Aandacht*. *Aandacht*. 'Wat betekent aandacht dan', vroeg de man ten einde raad. 'Aandacht betekent aandacht', antwoordde Ikkyu.

¹ James, W. (1963) 'What makes a life significant (1896)?' In: *Pragmatism and Other Essays*. New York: Washington Square Press, blz. 270–288, 272 vert. I. Maso).

² Ibid.: 272–273.

³ In Th. Dethlefsen en R. Dahlke (1984) *De zin van ziekzijn: Signalen en betekenis van ziekten* (1983). Deventer: Ankh-Hermes, blz. 66





*Mijn eerste grijze haar verscheen
Vanochtend helder in de spiegel.
Zeg niet dat één haar weinig is
Want zo wordt straks mijn hele kop.
De groene bergen had ik juist verlaten,
Het gele zegelkoord pas kort aanvaard –
Me onbewust dat op mijn hoofd
De tijd me plotseling ontglipte!*¹

Uit dit gedicht van Bai Juyi (772–846) blijkt dat de angst voor de vergankelijkheid er in het oude China al goed inzat. In het dagelijks leven dient ons lichamelijk verval zich meestal aan op het strand en in de spiegel. Meedogenloos worden we geconfronteerd met onze buikplooien, hangborsten, rimpels en andere sporen van eindigheid op dit aardse. Ongelovig en jaloers staren we naar de strakke lichamen en onuitputtelijke energie van de jeugd. Fotoalbums worden uit de kast gehaald om weinig geïnteresseerde jongeren ons uiterlijk en de wilde avonturen van weleer te tonen.

We tellen onze loszittende tanden, bezoeken beautyfarm en fitnesscentrum en slikken megadoses vitaminen. Lichaam en geest worden getraind, gekastijd en geopereerd; kosten noch moeite worden gespaard om het proces van aftakeling te vertragen.

Ook worden in de strijd tegen de vergankelijkheid oude tot zeer oude zaken en ideeën opnieuw van stal gehaald in de hoop dat die de tijd voor ons stilzetten of terugdraaien. Dat noemen we nostalgie. Marcel Proust, die door het consumeren van een koekje 14 jaar bezig was het opgeroepen vervlogen tijdperk van zijn jeugd te beschrijven in zijn zevendelige romancyclus *A la recherche du temps perdu*, was extreem nostalgisch. Veertig plussers, die vaak naar de Beatles luisteren, elke reünie aflopen en sterke verhalen over toen vertellen (die iedereen al kent), zijn niet minder nostalgisch maar hebben minder tijd en talent dat creatief te verwerken.

Problematischer dan nostalgisch, is het melancholisch te zijn. Hoewel we allemaal weten dat ons leven een aflopende zaak is, staan we daar in het dagelijks leven weinig bij stil. Zo niet de melancholici. Die hebben voortdurend weet van hun trieste einde op deze aarde. Daar worden ze zo verdrietig van, dat ze smachtend naar het onmogelijke, de eeuwigheid, door het leven gaan. Vroeger, vooral in de 19de eeuwse Romantiek, had je veel melancholici; het had zelfs iets moois om droevig en melancholisch te zijn. Er kwam vaak mooie kunst en prachtige muziek uit voort en er waren ook woorden voor: Sehnsucht en Weltschmerz. Nu heet het gewoon depressief.

Ontluistering en verval staan ons hoe dan ook te wachten, zijn zelfs onafgebroken aan het werk. Niets of niemand wordt gespaard. Het is niet anders. Vanuit de angst voor de niet te stuiten aftakeling en ontbinding, richten enkelen dapper hun blik op het eindige om de opgedane inzichten in een belangrijk oeuvre aan het grote publiek mee te delen. Uiteraard, met als niet onbelangrijk doel dat dit werk, trots als een rots, in ieder geval niet bloot zal staan aan de tand des tijds. Alles beter dan te weten dat je zult worden vergeten.

Filosofen, kunstenaars, schrijvers, theologen: allen die nadenken over het leven denken na over het onvermijdelijke einde ervan. Heidegger vindt bijvoorbeeld dat vergankelijkheid bij de aard van het beestje hoort. Vanaf onze geboorte maakt onze sterfelijkheid deel uit van ons dagelijks bestaan. Omdat elk moment van ons leven doordrenkt is van de mogelijkheid dat dit ons laatste kan zijn, dreigen we, volgens hem, ieder moment op onszelf te worden teruggeworpen. Laat Heidegger maar voor zichzelf spreken; wij ervaren een eeuwige leven en de dood overkomt alleen maar anderen.

Ook in de poëzie is veel nagedacht en geschreven over de eindigheid van het geluk en van het leven zelf. Dichters zijn specialisten op het gebied van het menselijk verval. Bundel na bundel dichten zij vol, in de hoop dat althans hun verzen aan de vergankelijkheid zullen ontsnappen. Zo heeft de zeventiende eeuwse Spaanse dichter Gabriel Bocángel ons dit prachtige gedicht nagelaten:

*De zon vlucht voor de zon, en leven doet
niet anders dan het leven zelf ontbinden;
vanuit de tijd, die eeuwig zijn gebroed
geslachten na geslachten blijft verslinden,

ontstaat het leven, en gelijk begint de
ontluistering die ons karkas doorwroet.
Wat vreest de mens nog dat hij sterven moet,
als hij slechts bij wat heen is steun kan vinden?

Wat is geweest is weg; de toekomst is
nog niet in leven, en wat nu bestaat,
bestaat niet echt, omdat er niets beklijft.

Alleen wat wij niet weten is gewis;
de wereld, een op wind gestoelde staat
waarin toevalligheid de wet voorschrijft* ²

p 85

Vergankelijkheid kan schoon zijn. Maar niet voor iedereen. Toen Freud met een jonge, reeds beroemd geworden dichter door een stralend zomerlandschap liep, werd de vreugde van de laatste over al die schoonheid danig verstoord. De gedachte dat alle schoonheid gedoemd is te vergaan, maakte alles wat hij beminde en bewonderde waardeloos.

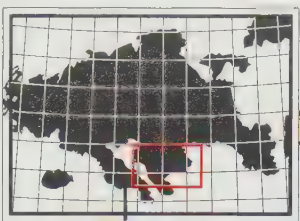
"Integendeel, eerder van groter waarde! Vergankelijkheid is zeldzaamheid in termen van tijd. De beperktheid van het mogelijk genieten maakt dit des te kostbaarder," ³ brengt Freud hier tegen in.

Vergankelijkheid en genot, vormen ze geen prachtig paar?

¹ Bai Juyi (1996) "Bij het zien van mijn eerste grijze haar" In: W.L. Idema De volle maan van het verleden: Klassieke Chinese gedichten. Amsterdam: Meulenhoff, blz. 41.

² In: Rawie, J.-P. (1994) Onmogelijk geluk. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, blz. 49.

³ Freud, S. (1961) "Vergankelijkheid (1915)." In: G. Bally De psychoanalyse van Sigmund Freud. Utrecht: Het Spectrum, blz. 295–298, 295.



P 86

GENIETEN





Op de kaart van de Belevingswereld wordt Elders van het gebied Winter gescheiden door een naamloze zeestraat. We kunnen er snel heengaan, door van Hier het vliegtuig naar Daar te nemen; terug vliegt er evenwel niets en moeten we ons met de veel langzamere boot behelpen, zo die al vaart. Slechts een nauwe, kale kuststrook van Elders is zichtbaar. Hoe het land er verder uitziet, hoe groot het is, door wat voor zeeën of landen het omgeven wordt, we weten het niet.

Als we de betekenis van de naam 'Elders' beschouwen — 'op een andere plaats', 'niet hier' — komen we weinig verder. Pas als we via 'de leer van het werkelijk ware', de etymologie, proberen dieper door te dringen in die naam, ontdekken we waar Elders werkelijk naar verwijst: 'het vreemde andere' en 'ellende'. Ligging en betekenis leiden onmiskenbaar tot de conclusie: Elders, dat is de Grote Onbekende, het Grote Niets, het Dodenrijk.

Hoewel de dood, volgens Benjamin Franklin, naast belasting betalen onze enige zekerheid is, zouden we onze eigen dood niet kunnen ervaren. "De dood is geen gebeurtenis in het leven. De dood beleeft men niet," schrijft de filosoof Ludwig Wittgenstein. Als wij er zijn, is de dood er niet en als de dood er is, zijn wij er niet, zegt Epicurus. Maar waar zijn we dan wel? "Nergens," zou Epicurus met net iets teveel overtuiging antwoorden, terwijl Wittgenstein ongetwijfeld iets zou mompelen dat hij het ook niet zou weten en er daarom maar liever zijn mond over houdt.

P88

De Dood is de Grote Onbekende, het Grote Niets, en omdat onbekend onbemind maakt, is hij niet bijster populair. Nou zou dat nog niet zo'n probleem zijn als we hem altijd verre van ons zouden kunnen houden, maar dat kunnen we niet. De aanwezigheid van het Niet-Zijn in het Zijn, zoals Heidegger dat zo elegant uitdrukt, zou altijd als een schaduw om ons heen hangen. Altijd lopen we het risico in het Niets te verdwijnen. Niet alleen door dood te gaan, maar ook door geïsoleerd of totaal vervreemd te raken. De existentiële angst die dit met zich meebrengt, behoeft echter niet alleen maar negatief te zijn. Integendeel. Ze kan ons ertoe brengen onze tijd niet te verdoen, maar het leven te omarmen en er met volle teugen van te genieten.

Veel populairder dan Dood — want bekender — is de Bijna-Dood die sommigen wél beleven. Volgens de vele verhalen lijkt onze eigen Dood soms zo gek nog niet. Zo kreeg Martha Todd, hoogleraar Engelse literatuur aan een Amerikaanse universiteit, tijdens een routine-operatie, een allergische reactie waardoor ze een hartstilstand kreeg.

Ik merkte dat ik naar het plafond zweefde. Ik kon iedereen rond het bed heel duidelijk zien, zelfs mijn eigen lichaam. Ik vond het gek dat zij zich zorgen maakten over mijn lichaam. Ik voelde me prima en ik wilde dat ze dat wisten, maar er was geen enkele manier waarop ik hun dat kon laten weten. Het was net alsof er een sluier of een scherm was tussen mij en de andere mensen in de kamer.

Ik werd me bewust van een opening, als je het dat kunt noemen. Het leek een diep, donker gat en ik schoot erin. Ik had geen idee wat er met me gebeurde, maar het was wel opwindend. Ik kwam door deze tunnel op een plaats met zacht, helder

licht en vervuld van stralende liefde. Die liefde was overal om mij heen, en leek zelfs mijn diepste innerlijk te doordrenken. Op een gegeven ogenblik kreeg ik de gebeurtenissen van mijn leven te zien. Die zag ik in een reusachtig soort panorama. Eigenlijk valt het allemaal niet te beschrijven. Er waren daar mensen bij mij in het licht, mensen die al gestorven waren: een vriend van de universiteit, mijn grootvader, een oudtante en nog vele anderen. Zij straalden, zij waren gelukkig. Ik wilde niet terug, maar een man in het licht zei me dat ik terug moest, dat ik nog niet klaar was met wat ik te doen had in het leven. Ik kwam met een schok weer in mijn lichaam terug.²

Van mensen die wat langer dan mevrouw Todd in Elders hebben vertoefd, horen we hoe het er daar uitziet. Hoewel ze er moeilijk woorden voor kunnen vinden, wordt het over het algemeen beschreven als een prachtig landelijk gebied met soms schitterend gekleurde vogels en bloemen, verrukkelijke geuren, hemelse muziek, gestorven en, vooral bij kinderen, nog levende vrienden en verwanten.³

Wie zou niet, betoverd door dit vooruitzicht, het tijdelijke wat sneller willen verruilen met het eeuwige? Toch staan we niet te dringen om ons door een ruim denkende arts een handje te laten helpen. Omdat we überhaupt niet in het bestaan van Elders geloven en dus ook niet in bijna-Elders?

We hebben allemaal onze eigen redenen om hier op aarde te zijn en te blijven: de zin van ons leven is te streven naar het goede, het ware en het schone. Te ontdekken wie we zijn. Het paradijs op aarde te brengen. Onze plicht te doen. God te dienen. Onze naasten te dienen. Ons karma uit te werken. De hemel te verdienen. Het goddelijke in onszelf te ontdekken. Ons lot lijdzaam te ondergaan en het in een volgend leven beter te hebben. Of – en niet minder waardevol – om af en toe opgenomen te worden in iets dat grootser is dan wijzelf: de politiek, carrière, een geliefde, kinderen krijgen, Ajax. Zoveel Zinnen, zoveel Vreugden.

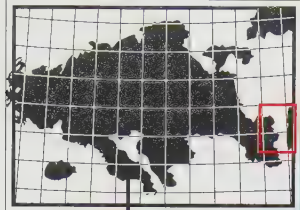
In "God: A Biography" komt de voormalige Jezuïet Jack Miles tot de conclusie dat uit de Tanach, het Oude Testament maar dan in de oorspronkelijke, Joodse volgorde, blijkt dat God de mens heeft geschapen om, door diens belevingen, zichzelf steeds beter te leren kennen. Omdat al onze belevingen strikt genomen uniek zijn, zou de zin van ons leven dus zijn zoveel mogelijk verschillende belevingen te hebben opdat God een soort Atlas van de Belevingswereld krijgt.

Voorlopig is het misschien beter dat wij onszelf beter leren kennen, want ieder ogenblik kan ons Zijn in niet-Zijn omslaan. Wellicht kan dat door na te gaan of onze existentiële angst voor Elders en Leegte, het Geheim is waarmee we onze Verveling verdrijven en ons in Passie, Besef, Bergen van Werk of Genieten storten. Uiteindelijk zullen we dan, Hersteld Thuis komen.

¹ Wittgenstein, L.J.J. (1963) *Tractatus logico-philosophicus: Logisch-philosophische Abhandlung* (1921). Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, blz. 113, nr. 6.4311

² In: R.A. Moody en P. Perry (1994) *Over de grens van leven en dood* (1993). De tunnel en het licht (1988). Utrecht: A.W. Bruna, blz. 258–259

³ Avon Pailthorpe in P. en E. Fenwick (1996) *The Truth in the Light: An Investigation of over 300 Near-Death Experiences*. London: Headline Book Publishing, blz. 111





INDEX

NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA
A				B				C				D			
Aan de Dijk	dorp	20	87	Annuleren	dorp	3	25	Bijmaak	rivier	17	74	Constateren	dorp	2	20
Aan het Licht	vuurtoren	2	20	Antipasto	plaats	17	75	Bijster	dorp	9	48	Construksel	plaats	2	21
Aan Tafel	plaats	4	29	Antithese	wijk	19	83	Bytend Sarcasme	dorp	7	41	Context	wijk	19	83
Aandacht	stad	6	36	Apathie	dorp	5	32	Bijwerking	rivier	6	36	Contra Reformatie	plein	19	82
Aangrijpend	dorp	16	70	Apertiff	plaats	17	74	Bijzaken	dorp	8	44	Contra Revolutie	wijk	19	82
Aanjaen	gebied	12	57	Apocalyps	dorp	14	64	Bijzaken	plaats	2	20	Controle Post	gebouw	19	82
Aankijken	dorp	5	33	Appellation Controlee	dorp	17	75	Binnenkort	grens	12	57	Create	gebied	2	21
Aanleggen	gebouw	19	83	Appelwangen	dorp	6	37	Binnenste-Buiten	dorp	5	32	Create	gebied	8	45
Aanmodderen	zee	5	33	Archieven	plaats	1	17	Binnenvetter	eiland	6	36	Create	gebied	10	51
Aanname	plaats	3	24	Area 55	industrie	1	17	Bnucle	vuurtoren	18	79	Crusoe	plaats	16	71
Aanschouwen	dorp	2	20	Argumenteren	dorp	11	54	Bits	bergtop	7	41	Cumuluspad	straat	19	82
Aanschouwen	plaats	8	44	Armageddon	plaats	14	64	Blaken	vuurtoren	6	37	Cyclus	hoofdweg	19	82
Aanschouwen	uitkijktoren	3	24	Armstrong	plaats	16	71	Blauwe Plek	plaats	14	65				
Aansporen	spoor	3	24, 25	Aroma	industrie	17	74	Bleek	meer	6	36				
Aansporen	spoor	12	57	Ascese	gehucht	13	60	Blijken	dorp	2	20				
Aanstippen	dorp	5	33	Associatie	dorp	2	20	Blik Op Oneindig	vuurtoren	16	70	d.w.z.	dorp	5	33
Aanvaarden	dorp	21	90	Associatie	stad	8	45	Blik op Oneindig	vuurtoren	21	90	Daar	plaats	21	90
Aanvaarden	gebied	10	51	Atlantis	eiland	20	87	Blinde Paniek	utkijktoren	10	51	Dadelijk	plaats	3	25
Aanvaarden	gebied	12	56	Aurkuk	dorp	14	65	Blinken	meer	18	78	Dagdromen	dorp	18	79
Aanvaarden	plaats	7	40	Automatische Piloot	vliegveld	5	32	Bloei	stad	8	45	Dagen	dorp	2	20
Aanvaring	wrak	7	41	Avontuur	16	70, 71	Bloei	stad	10	51	Dagsoep	meer	17	74	
Aanvoer	rivier	6	36	Avontuur	gebied	16	70, 71	Bloemenzee	gebied	18	79	Dan ..	dorp	5	33
Aanwakkeren	gebied	12	57					Blofied	industrie	16	71	Darwinlaan	straat	19	82
Aanwas	gebied	12	57	Baai van Nijl	baai	7	40	Blunderen	gebied	3	24	Dat...volgende	dorp	5	33
Aanwas	vuurtoren	6	36	Baai van Voldoening	baai	18	79	Bocht van Ehm	zeestraat	9	48	Decadentie	veer	11	55
Aanzoek	plaats	10	51	Baai van Voldoening	baai	20	86	Boete	dorp	3	24	Decadentie	veer	18	79
Aardappelen	dorp	5	32	Baai van Wijsheid	baai	2	21	Boeten	dorp	3	24	Degu Station	plaats	17	74
Aardappelen	dorp	17	74	Babel	dorp	15	67	Bommetje	wrak	3	25	Deinen	eiland	18	78
Aargh!	plaats	15	67	Bad, in	meer	4	28	Borrelen	vijver	19	82	Dekking!	dorp	2	20
Aarzeling	dorp	16	71	Bagger	meer	15	67	Bouquet Garni	plaats	3	24	Dekmantel	dorp	3	24
Achteloos	plaats	15	67	Bain Marie	meer	17	75	Bouvard	dorp	2	21	Dekmantel	plaats	11	54
Achteraf	dorp	11	55	Baken	vuurtoren	5	32	Bovendrijven	meer	3	25	Dekmantel	plaats	18	78
Achteraf	dorp	18	79	Baken	vuurtoren	6	36	Boze Tongen	meer	8	45	Delegeren	dorp	11	54
Achteraf	dorp	20	86	Baldadig	dorp	18	78	Braaf	rivier	7	40	Den Ouden Rotten	dorp	20	87
Achterblijven	dorp	21	90	Bank, de	gebied	4	29	Braak	dorp	3	25	Derwaarts	rivier	21	90
Achterdocht	dorp	7	40	Barentz	dorp	16	71	Brainstorm	volkaan	6	36	Desillusie	dorp	3	25
Achterhalen	rivier	2	21	Barre Tocht	gebergte	14	65	Brandhaard	gebied	2	21	Desolaat	gebied	15	67
Achterlaten	dorp	20	86	Barsten	meer	7	41	Brannie	gebouw	19	82	Dessert	plaats	17	74
Achternaam	dorp	9	49	Bedaren	dorp	7	40	Bratwurst	dorp	3	25	Detail	dorp	5	33
Achterom	weg	4	28	Bedaren	dorp	11	55	Brieisje	dorp	17	74	Deugd	dorp	4	29
Achtertuin	gebied	3	25	Bedenkingen	gebied	3	25	Broedingsag	dorp	18	79	Deur Wijzen, de	hoofdweg	19	83
Achtertuin	gebied	4	28	Begeerte	dorp	10	51	Broekelust	gebied	20	86, 87	Dialectiek	gebied	14	65
Achtung	plaats	20	87	Begin	dorp	20	87	Bron van Ergernis	meer	5	33	Diepe Dalen	gebied	1	17
Actie	weg	19	83	Begraafplaats	begraafpl.	19	83	Bronnen van Inspiratie	gebied	8	45	Diepe Geheimen	gebied	2	20
Ademloos	dorp	18	78	Behaaglijk	plaats	4	29	Broos	gebied	20	87	Diepte	meer	16	70
Ademloos	dorp	21	90	Beheersing	volkaan	16	71	Broos	plaats	7	41	Diepte	meer	21	90
Administratie	bergtop	11	54	Behoudens Huys, het	ruine	7	40	Broussel	rivier	15	67	Diepvries	bergtop	17	74
Adrenaline	meer	16	71	Behoudens Vaert	veer	20	87	Bruil	dorp	16	71	Diggelen	eiland	20	86, 87
Afdrijven	eiland	7	41	Bekende weg, de	hoofdweg	5	32	Bruisen	meer	6	37	Dijn	plaats	15	67
Afdrijven	meer	3	24	Bekering	straat	19	82	Bruilen	lawaa	4	28	Dingen	eiland	9	48, 49
Afdwalen	dorp	2	21	Belevenis	dorp	18	79	Buigen	meer	7	41	Dinges	eiland	9	48
Affaire	dorp	10	51	Belevenis	dorp	20	86	Buiten- Westen	gebied	6	37	Dinges(Zwynchxnija...	dorp	9	48
Afgesloten Gebied	gebied	20	87	Bellen	dorp	11	54	Buiten-Adem	plaats	16	70	Dip	plaats	17	74
Afgrijzen	gebied	14	64, 65	Beloofte	plaats	8	45	Buiten-Westen	gebied	7	40	Discreet	dorp	3	25
Afgunst	dorp	7	40	Beloofte	plaats	10	51	Buiten-Zinnen	gebied	8	45	Doel	dorp	3	25
Afhankelijk	plaats	3	25	Beloofte	plaats	10	51	Buiten-Kans	gebergte	12	57	Doem	plaats	14	64
Afhankelijk	plaats	10	51	Benuil	dorp	3	25	Buiten-Kans	rivier	10	51	Doen en Laten	3	24, 25	
Afkijken	vuurtoren	8	44	Beramen	dorp	3	25	Buiten-Kans	rivier	11	54	Doen	gebied	3	25
Afkoersen	straat	19	83	Beramen	dorp	3	25	Buizen	rivier	12	57	Dolen	gebied	16	71
Afleren	dorp	3	25	Bergen van werk	11	54, 55	Buizen	dorp	4	29	Dommelen	dorp	6	36	
Afrastelen	plaats	15	67	Bergen van Werk	gebergte	11	55	Bureaucratie	plaats	15	67	Dondersteen	dorp	3	25
Afscheid	plaats	10	51	Bergen van Werk	gebergte	13	60, 61	Bushalte	dorp	5	32	Dondersteen	dorp	4	28
Afschu	dorp	10	51	Beroering	meer	3	24	Buut	boosje	3	25	Doolpot	gebied	1	17
Afsluiten met	dorp	5	33	Berouw	dorp	20	87	Buut	boosje	4	28	Doovlakte	gebied	7	40
Afspraak	dorp	9	48	Berouwing	dorp	11	55					Door het Stof	gebied	14	65
Afstevenen	weg	19	82	Berusting	dorp	20	87					Doorgewinterd	dorp	16	71
Afvoer	rivier	15	67	Berusting	dorp	20	87	Camouflage	gebied	1	17	Doorgewinterd	gebied	2	20
Afwas	meer	4	29	Beschouwen	weg	18	78	Camping, de	plaats	15	67	Doordochten	vuurtoren	2	20
Afwezig	dorp	13	60	Besef	dorp	2	20	Censuur	dorp	3	24	Doorschijnen	meer	8	45
Afwijzing	plaats	7	41	Beslissing	plaats	3	25	Chaos	15	67	Doortocht	straat	19	82	
Afzien	dorp	14	65	Besluiten	straat	19	82	Chaos City	stad	15	67	Doortrap	meer	7	40
Afzondering	domein	2	21	Besmet	plaats	6	36	Chaos Verkeersplein	plein	19	83	Doorweekt	dorp	16	70
Aha!	vuurtoren	9	48	Bespeuren	dorp	8	45	Chaosstraat	straat	19	82	Doorzaken	dorp	5	33
Al Funghi	dorp	17	75	Beswilt	gebied	6	36	Charme	dorp	3	25	Doorzinnen	dorp	7	40
Al Gezien	dorp	5	33	Beter	11	55	Chateau Migraine	dorp	3	25	Dorst	3	24		
Alez, Hop!	dorp	18	79	Beterschap	ziekenhuis	19	83	Chocade	dorp	17	75	Dorst Lessen	utk. toren	6	36
Alledag	plaats	4	29	Betrouwen	6	36	Che	plein	19	82	Dorstkust	baai	17	75	
Alledag	plaats	5	32	Beurs	gebouw	19	82	Cholesterol	plein	19	82	Dralen	straat	19	82
Allengs	rivier	10	51	Bevatten	dorp	2	21	Circussteeg	dorp	17	74	Driften	gebied	8	45
Als het Ware	dorp	5	33	Bevallen	lawaa	15	67	Clou	straat	19	82	Drijfveer	veer	19	83
Als we...	dorp	5	33	Bevindingen	dorp	5	33	Cocagne	dorp	9	48	Droom	plaats	11	55
Altijd	plaats	18	79	Beving	volkaan	14	65	Code	plaats	17	74	Droom	plaats	13	60
Ambitie	industrie	12	57	Bevleing	vliegveld	8	44	Collisie	dorp	1	17	Druil	rivier	5	33
Ambitie	stad	12	57	Bewegen	meer	8	45	Columbus	plaats	15	67	Druk	dorp	11	54
Ambitie	wijk	11	54	Bewijs, het	plaats	6	36	Combinatie	dorp	16	71	Druip, de	meer	11	55
Amsterdam	wrak	20	87	Bewogen	dorp	10	51	Comfort	ruine	16	71	Duistere Fantasie	plaats	2	21
Amundsen	dorp	16	71	Bewondering	plaats	21	90	Compleet Vergeten	plaats	11	55	Duizelingwekkend	vliegveld	16	70
Amuse Gueule	meer	17	74	Bewustzijn	rivier	3	24	Complot	dorp	1	17	Dus...	dorp	5	33
Anarchie	plaats	15	67	Bezinken	meer	8	45	Complot	dorp	1	17	Duw	dorp	3	25
Andere Kant de	vuurtoren	8	44	Bezoeken	dorp	6	36	Compositie	dorp	1	17	Dwaalspoor	spoor	2	20
Anders-zijn	gebouw	19	82	Biecht	dorp	17	74	Concentratie	stad	2	21	Dwalen	gebied	18	79
Angst en Beven	naaldbos	14	65	Bierl	dorp	4	29	Concurrenten	bergtop	8	45	Dwalen	gebied	20	86
Angst	plaats	7	40	Rij de Buren	plaats	4	29	Concurrenten	wrak	12	56				
Angst	plaats	8	45	Bij Ons	dorp	4	29	Concurrenten	industrie	20	87				
Angst	stad	16	70	Rijgeloof	dorp	3	24								
Angstig Vermoeden	plaats	16	70	Bijkomen	plaats	6	37								
Angstzweet	meer	14	65	Bijsluiter	dorp	6	36								

NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA
E				Gat (in de markt)	dorp	11	55	Halverwege	dorp	5	33	In de Verte	dorp	21	90
Echo Put	meer	20	86	Gauss	wrak	2	21	Handel	hoofdweg	12	56, 57	In de Voetsporen	kleine weg	16	71
Eenzame Hoogte	bergtop	11	54	Gebaande Weg	kleine weg	5	32	Handel	weg	12	56/57	In de Watten	gebied	6	36
Eenzame Hoogte	bergtop	13	60	Gebaande weg	kleine weg	2	20, 21	Handelingen	stad	11	54	In den vreemde	gebied	16	71
Eh...	dorp	5	33	Gebit	dorp	20	86	Hangen	dorp	5	33	Indruk	gebied	4	29
Ehm...	dorp	9	48	Geborte	plaats	4	28	Hangplek	plein	19	82	Inferno	vuikaan	14	64
Eh...	dorp	5	33	Geborgenheid	plaats	4	28	Happy Endings	vuurtoren	5	33	Ingeving	vliegveld	9	48
Eigen weg	weg	3	25	Gedaanteverwisseling	gebouw	19	82	Hard Water	meer	6	36	Ingreep	plaats	6	36
Eigendunk	plaats	3	24	Gedoe	dorp	15	67	Hardvochtige Gletsjers	gebergte	14	65	Initiatief	dorp	11	54
Eindelijk	dorp	11	55	Gedrevenheid	dorp	11	54	Hart	stad	3	25	Inkeer	dorp	20	87
Einder	grens	21	90	Geduld	dorp	3	25	Hart	stad	10	51	Inpeperen	dorp	7	41
Elders				Geduld	dorp	4	28	Hartstocht	plaats	8	44	Insinueren	dorp	7	41
Elementen	dorp	8	95	Geduld	plaats	5	33	Hartstocht	vuikaan	10	51	Inspiratie Allee	straat	19	82
Elixer	meer	6	36	Geduld	straat	19	82	Haute Cuisine		17	74, 75	Instituut der Om-			
Emoties	gebied	4	28	Geenwegterug				Havenmond	baai	10	51	standigheden	gebouw	19	82
Empowerment	gebied	11	55	Geheim	dorp	1	18, 19	Havenmond	baai	12	56	Instituut voor Sub-	gebouw	19	82
Encore du Vin	dorp	17	75	Gelatenheid	plaats	20	86	Havenmond	baai	12	56	versie activiteiten	gebouw	19	82
Encore du Vin	dorp	18	78	Geliegenheid	plaats	3	25	Hawai	dorp	17	74	Instituut voor Twijfel	plaats	10	51
Endormorfine	industrie	14	65	Geliefden	dorp	8	45	Hazepad	hoofdweg	16	70	Intens	plaats	8	44
Ene Kant, de	plaats	8	44	Gelijkenissen	dorp	8	45	Heers	wijk	15	67	Intensiteit	dorp	3	25
Energie	industrie	10	51	Gelof	stad	3	24	Heimelijk	gebied	1	17	Intentie	plaats	18	78
Energie	rivier	11	54	Geloven	plaats	21	90	Heimwee	stad	18	79	Innem	grote stad	2	20
Enthousiasme	dorp	11	54	Geluiden	gebied	8	45	Heksenketel	meer	15	67	Intuïtie	wijk	19	82
Enthousiasme	stad	10	51	Geluk	stad	10	51	Heldendom	dorp	14	65	Invloed	stad	8	45
Entropisch Museum	gebouw	19	82	Gemis	dorp	13	61	Heldenpas	dorp	14	65	Invoer	stad	10	51
Er Bovenop	bergtop	6	36	Geneuzel	dorp	11	54	Helder Zien	vuurtoren	2	21	Invoer	stad	12	56
Er Onderdoor	brug	6	37	Genie	plaats	2	21	Helder Zien	eiland	2	21	Invoer	stad	12	56
Erbarmen	dorp	14	65	Gepasseerd Station	station	19	82	Helderheid	eiland	3	24	Invoerhaven	plaats	12	56
Erg	dorp	16	70	Geradbraakt	ruïne	6	36	Hellend Viak	gebied	14	64	Inzakken	Moeras	5	32
Erg(er)	dorp	16	70	Geschiedenis	stad	8	45	Help	dorp	16	71	Irrelevant	dorp	8	45
Ergst	dorp	16	70	Gestaag	rivier	20	86	Helsenberglaan	straat	19	82	Irrelevant	plaats	20	86
Ernst	dorp	21	90	Geuren	plaats	8	45	Herbelevenis	dorp	18	79	Isolément	dorp	7	41
Ervaringen	dorp	3	24	Gevaar	moeras	16	71	Herbelevenis	dorp	20	86	Ivoren Torens	gebouw	19	82
Essentie	meer	13	60	Geval	dorp	6	36	Herbaling	gebied	20	86				
Euh...	plaats	9	48	Geven	gebied	10	51	Herkenning	dorp	4	28				
Euhm...	dorp	9	48	Gevlogen	vliegveld	3	24	Herkenning	dorp	8	45				
Euler	wrak	2	21	Gevolig	plaats	11	55	Hermitage	domein	13	60	Jaarcijfers, de	bergtop	11	54
Evolutie	wijk	14	64	Gewelidg	plaats	14	64	Hersenschimmen	dorp	2	20	Jacht	dorp	14	65
Excus	dorp	6	37	Gewetning	plaats	18	79	Hersenschimmen	dorp	8	44	Jalouzie	dorp	11	55
Experiment	dorp	2	20	Gewetent	plaats	3	24	Herstel	plein	19	83	Jalouzie	plaats	8	44
Explosie	vuikaan	16	71	Gewoon	stad	4	25	Hervormingsplein	gebied	3	24	Jalouzie	plaats	10	51
Extase	plaats	8	44	Gewoonte	dorp	5	32	Hete Brij	plaats	19	83	Jalouzie	plaats	18	79
Extase	plaats	10	51	Gezagt	uitkijktoren	4	29	Heug	plaats	17	74	Jammeren	plaats	6	36
Extreem	plaats	8	44	Gezigt	dorp	9	48	Hier	dorp	16	70	Jaren	plaats, de	20	87
Ezelsbrug	plaats	9	49	Gierden	dorp	4	29	Hilarisch	plaats	18	78	Jekyl	industrie	16	71
...	dorp	5	33	Glimmer	dorp	21	90	Hint	plaats	11	54	Jennen	dorp	5	33
F				Glimp	dorp	2	20	Hmm...	plaats	18	79	Jet Lag	vliegveld	11	54
Faam	domein	3	25	Glimp	dorp	2	20	Hmm...	dorp	9	48	Jet-Lag	vliegveld	12	57
Fabelachtig	dorp	2	21	Glimp	dorp	3	25	Hmm...	veer	2	21	Jeugd	vliegveld	12	57
Facade	domein	11	55	Glimp	dorp	16	71	HMS. Wiles	dorp	20	86	Jeugd	gebied	3	25
Falen	dorp	11	55	Glimp	dorp	20	87	Hoedangheid	meer	14	65	Josef K.steeg	gebied	4	28
Fanfare	dorp	10	51	Glimp	dorp	8	45	Hoefniemeer	dorp	4	29	Jubelen	straat	19	83
Fantasie	grote stad	2	21	Glimp	plaats	10	51	Hoge Toppen	gebergte	14	65	Jubelen	plaats	10	51
Fantasieën	dorp	1	17	Glimp	plaats	10	51	Hoge-Truk Lab	gebouw	19	82	Juichen	dorp	18	78
Fascinatie	plaats	16	70	Glimp	plaats	10	51	Honing	meer	18	79	Justitia	gebouw	19	83
Fascinatie	plaats	21	90	Glimp	plaats	10	51	Hoofdaken	dorp	2	21	Jutten	dorp	20	87
Fatsoen	domein	4	29	Glimp	plaats	18	78, 79	Hoofse Min	domein	10	51				
Fatsoen	domein	5	32	Glimp	plaats	8	45	Hoog-Achtend	dorp	11	54	Kaantje	elland	17	74
Ferm	plaats	12	57	Glimp	plaats, het	3	25	Hoog-Draven	dorp	3	25	kabbel	rivier	13	61
Fermat	eiland	2	21	Glimp	plaats	18	79	Hoog-Moed	gebergte	14	64, 65	Kan iemand even het licht			
Fictie	plaats	2	21	Glimp	dorp	3	25	Hoog-Moed	bergtop	3	24	aan doen	dorp	5	33
file	hoofdweg	11	55	Glimp	dorp	14	64	Hoos	dorp	6	37	Kanniemeer	meer	14	64
Fin	plaats	20	87	Glimp	dorp	19	83	Hoos	dorp	7	40	Kansen	rivier	10	51
Fit	plaats	6	37	Glimp	dorp	19	83	Hopen	wijk	15	67	Kansen	rivier	11	54
Fitzroystee	straat	19	82	Glimp	dorp	18	79	Hors d'Oeuvre	dorp	17	74	Kansen	rivier	12	57
Flarden	gebied	8	45	Glimp	dorp	17	75	Hotel de Aap	dorp	14	65	Kantoor	plaats	5	32
Flashback	plaats	20	86	Glimp	dorp	17	75	Huilen	dorp	3	25	Kapitein Rob	dorp	16	71
Flessenpost	dorp	20	87	Glimp	dorp	2	20	Huiver	gebied	6	37	Kasije	plaats	11	55
Fliere-fluiten	dorp	18	79	Glimp	dorp	7	41	Humor	gebied	7	40	Kattekwaad	plaats	3	25
Fliere-fluiten	dorp	20	86	Glimp	dorp	7	41	Huppelen	plaats	8	45	Keerzijde	straat	19	82
Fluisteren	dorp	18	78	Glimp	dorp	3	24	Huppelen	dorp	18	79	Kennis		2	20, 21
Fobie	plaats	6	36	Glimp	dorp	3	24	Huppelen	dorp	20	86	Ketchup	dorp	17	74
Foie Gras	dorp	17	74	Glimp	dorp	19	82	Hype Park	park	19	82	Keuze	gebied	11	54
Fonkelen	meer	18	78	Glimp	dorp	10	51	Hypochondrie	gebied	6	36	Keuzes, de	gebied	3	25
Fontein v. Verandering	fontein	19	82	Glimp	dorp	12	57	Hypochondrie	plaats	3	24	Kick	plaats	16	70
Fort Alzheimer	domein	9	48	Glimp	dorp	10	51	Hypothese	dorp	2	20	Kiem	meer	21	90
Foto's	dorp	18	79	Glimp	dorp	12	57	Hypotheselaan	weg	19	82	Kietelen	dorp	4	28
Foto's	dorp	20	86	Glimp	dorp	12	57	Hysterie	plaats	2	20	Kijkmij-es	plaats	16	70
Fouten	dorp	20	86	Glimp	dorp	12	57	Hysterie	plaats	8	44	Kilte		7	40, 41
Frietkot	stad	17	74	Glimp	dorp	4	29	I				Kilte	gebied	6	37
Fruits de Mer	zee	17	75	Glimp	dorp	5	32	Icarus	vliegveld	2	20	Kilte	gebied	7	40, 41
Fugu	eiland	17	75	Glimp	dorp	20	86	Icarus	vliegveld	8	44	Kiltweg	weg	19	83
Fusie	dorp	2	20	Glimp	dorp	20	86	Idealen, de	plaats	3	24	Kippevel	dorp	7	41
Futloos	dorp	5	32	Glimp	dorp	20	86	Idealen, de	plaats	3	24	Kirren	dorp	18	79
G				Glimp	dorp	20	86	Ideeen	plaats	3	24	Klam	dorp	14	65
G.S.M.	industrie	11	54	Glimp	dorp	20	86	Ideeen	wijk	19	82	Klamme lappen	dorp	6	37
Gaap	dorp	5	33	Glimp	dorp	11	55	Ideeenstroom		8	44, 45	Klappertanden	dorp	6	37
Gaar	meer	4	29	Glimp	dorp	15	67	Iemadn...Licht Aandoen?	dorp	5	33	Klappertanden	dorp	7	40
Gaar	meer	5	32	Glimp	dorp	3	25	Ijlen	dorp	6	37	Klein sjaartje	industrie	17	74
Galapagoslaan	straat	19	82	Glimp	dorp	10	51	Ijs	plaats	7	40	Kleumen	dorp	7	40
Galmes	tunneltje	18	79	Glimp	dorp	16	71	Ijsbreker	schip	7	40	Kleuren	gebied	8	44
Gansche Dag, de	plaats	18	79	Glimp	dorp	16	71	Ijver	plaats	2	21	Kliekjes, de	archipel	17	74
Gansche Dag, de	plaats	20	86	Glimp	dorp	16	71	Ijzingvekkend	dorp	7	40	Klim	plaats	14	65
Garcon	dorp	18	78	Glimp	dorp	16	71	Ik deed het niet Express spoor	dorp	19	82	Kneusje	dorp	4	28
Garcon!	dorp	17	75	Glimp	dorp	16	71	Ik deed het niet Express spoor	dorp	3	25	Knipoog	dorp	18	78
Gasuisit	dorp	9	48	Glimp	dorp	16	71	Illusie	dorp	3	24	Knoeien	plaats	15	67
Gast	plaats	4	29	Glimp	dorp	16	71	Improvisatie	gebied	15	67	Knoop	plaats	15	67
				Glimp	dorp	16	71	Impuls	dorp	8	45	Knuffelen	dorp	4	28
				Glimp	dorp	16	71	Impuls	plaats	4	29	Knus	gebied	4	29
				Glimp	dorp	16	71	Impuls	plaats	4	29	Koek	dorp	7	40
				Glimp	dorp	16	71	Impuls	plaats	4	29	Koekloeren	vuurtoren	4	28

NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA
Piekeren	kleine weg	6	36	Rijtjes-Huizen-Stad	dorp	5	33	Snauw	plaats	4	28	Tati	dorp	20	86
Piere-Waaien	dorp	20	86	Rijtjes-Huizen-West	dorp	5	32	Sneer	rivier	7	41	Teder	dorp	8	44
Piere-waaien	dorp	18	79	Rijtjes-Huizen-Zuid	dorp	5	33	Sniffen	dorp	6	37	Teder	dorp	10	51
Pijnlijke Waarheid	ruine	1	17	Rilling	dorp	7	41	Sniffen	dorp	7	40	Teek	dorp	16	71
Pijpsteelen	rivier	6	37	Rimpeling	rivier	20	86	Snoeven	dorp	3	25	Tegen de stroom in	rivier	14	65
Pijpsteelen	dorp	7	40	Rimpeling	vijver	19	83	Snuven	dorp	18	79	Tegenpolen	dorp/plaats	8	45
Pijpleiding v. Niet-Zijn,	leiding	19	82	Rins	plaats	17	75	Soap	industrie	5	33	Tegenspoed	weg	19	83
Pijpleiding v. Wording,	leiding	8	45	Risico	plaats	3	25	Soezen	dorp	18	79	Tegenspoed	weg	19	83
Pijpleiding v. Wording,	leiding	13	60/61	Rituelen	plaats	11	54	Sophie Germain	wrak	2	21	Tegenwind	dorp	6	36
Pijpleiding v. Wording,	leiding	19	82	Rituelen	dorp	18	79	Souvenir	dorp	18	79	Tegenzin	bergtop	5	32
Pijpleiding v. Zijn -	leiding	19	82	Rituelen	dorp	20	86	Souvenir	dorp	20	86	Tegenzin	weg	11	55
en Verval	leiding	19	82	Rituelen	dorp	21	90	Spelen	stad	10	51	Teisteren	dorp	6	37
Pincode	dorp	9	49	Roddell	dorp	3	24	Spetteren	meer	18	79	Teisteren	dorp	7	40
Pinot Blanc	plaats	17	75	Roemrucht	dorp	16	71	Spiegel	meer	20	86	Tenslotte	dorp	5	33
Pinot Noir	dorp	17	75	Roerend	dorp	8	45	Spiegelen	meer	8	45	Tenslotte	dorp	5	33
Pisa	domein	20	87	Roerloos	meer	18	78	Spijbelen	dorp	3	25	Terugbellen	dorp	11	54
Planning	stad	3	25	Roes	dorp	16	71	Spijt	meer	20	87	Terughluk	vuurtoren	20	87
Pleidooi	plaats	7	40	Roes	dorp	18	78	Spionage	duikboot	1	17	Terugkeer	plaats	18	79
Plein 1917	plein	19	82	Rommelen	plaats	4	28	Spoeden	weg	19	83	Terugkijken	uitkijktoren	3	24
Pleister	dorp	6	36	Ronddolen	kleine weg	5	32 33	Spoekstadje	dorp	20	86	Terugkomen op	dorp	5	33
Pleiten	dorp	5	33	Rondkomen	rivier	11	55	Spoorloos	dorp	15	67	Terugwerkende kracht	industrie	19	82
Plezier	plaats	11	54	Rondscharelen	dorp	5	33	Spot	plaats	7	41	Terzijde	dorp	5	33
Plicht	plaats	3	25	Rondscharelen	gebied	4	28	Sprakeloos	dorp	8	45	Test	dorp	2	20
Ploeteren	dorp	11	55	Rondsclenteren	kleine weg	18	79	Sprankelen	meer	18	78	Tetbeeld	dorp	5	32
Plomp	meer	5	32	Rondsclenteren	kleine weg	20	86	Springen	dorp	10	51	Testlab	gebouw	19	82
Plons	meer	3	25	Rondstoelen	dorp	18	79	Springen	dorp	18	79	The Rocks	bergtop	17	74
Point of No Return	dorp	16	71	Rondwalken	kleine weg	18	79	Springen	dorp	20	86	These	wijk	19	82
Pont l'Évêque	spoor	17	74, 75	Roode	rivier	11	55	Sprokkelrust	gebied	20	86, 87	Theselaan	straat	19	82
Poolshoogte	bergtop	7	40	Roque fort	domein	17	75	Spruiten	dorp	17	74	Thuis	4	28, 29	
Port Blanc	dorp	17	74	Rots in de Branding	dorp	5	33	Spuigaten, de	dorp	15	67	Tig	plaats	15	67
Port Rouge	dorp	17	74	Rots in de Branding	strand	6	36	Spuigaten, de	rivier	6	36	Tijd	dorp	9	48
Port Salut	dorp	17	74	Rotting	rivier	20	87	Spurt	dorp	10	51	Ijydvredrijf	meer	5	32
Postl	plaats	4	29	Rotzooi	rivier	15	67	Spurt	dorp	12	56	Titanic	wrak	7	40
Potentieel	gebied	12	56	Ruime Sop, het	zee	16	71	St. Joris	plaats	14	65	Tochten	dorp	14	65
Potje Roeren	dorp	4	29	Rumoer	dorp	6	36	Staar	dorp	20	87	Toefje	bergtop	18	78
Potje Roeren	dorp	5	32					Staat van Ontbinding	gebied	20	86, 87	Toen	stad	18	79
Pourriture Noble	dorp	17	75					Stadium	stadion	19	82	Toen	stad	20	86
Pracht	meer	20	86					Stalen Grijs	dorp	11	55	Toeval	gebied	2	20
Preobarzjenski	industrie	16	71	Saai	gebied	5	32	Stalen Grijs	plaats	13	61	Toeval	grens	11	54
Presentatie	dorp	11	54	Saai	loofbos	4	29	Stappen	wijk	19	82	Toeval	rivier	11	54
Prelichtjes	vuurtoren	18	78	Saai	naaldbos	5	32	Star	plaats	20	87	Toeval	wijk	15	67
Premen	gebied	7	40	Sagen	dorp	21	90	Star	dorp	5	32	Toeval	wijk	19	82
Prik	dorp	6	36	Samenhang	plaats	2	20	Sterk onder water	eiland	7	41	Toevlucht	vliegveld	6	36
Proces	wijk	19	83	Samenraapels	plaats	15	67	Steele Blikken	vuurtoren	20	86	Toezien	uitkijktoren	3	25
Proefwerk	dorp	9	49	Samenveogen	plaats	2	20	Stekkie	dorp	18	79	Toezien	vuurtoren	5	32
Profileren	dorp	3	25	Scepsis	plaats	16	70	Stekkie	dorp	20	86	Tomeloos	plaats	10	51
Profit Centre	wijk	11	54	Schaame	plaats	20	87	Stellen	dorp	3	24	Tools	plaats	16	70
Profit Centre	wijk	12	57	Schade	plaats	20	87	Ster, een	eiland	17	75	Topgeheim	bergtop	1	17
Profit-Centre	wijk	12	57	Schamen	dorp	3	25	Sterke Verhalen	plaats	16	70	Topje van de Ijsberg	eiland	7	40
Propaganda	gebied	3	24	Schanden	plaats	1	24	Sterke verhalen, de	plaats	14	65	Toppen van euforie	gebergte	14	65
Provocatie	gebouw	19	83	Schanden	dorp	3	24	Stijgen	vliegveld	10	51	Toppunten v. Ergernis	gebergte	15	67
Prutsen	dorp	8	45	Schatten	plaats	18	78	Stijgen	vliegveld	12	57	Toppunten v. Wanorde	gebergte	14	64
Puinhoppen	gebied	15	67	Schatten	ruine	15	67	Stillejes	dorp	3	25	Torens van Babel	ruine	15	67
Pulp	meer	15	67	Schelpen	strand	20	87	Stillejes	glud	13	60	Tot 't Uiterste	dorp	16	71
Punt 1	dorp	5	33	Schepping	stad	8	45	Stimulans	dorp	12	56	Tot op de bodem	zeestraat	2	20
Punt 2	dorp	5	33	Scherzo	dorp	10	51	Stimulans	plaats	10	51	Tot slot	plaats	5	33
Punt van de tong	dorp	9	48	Schijnen	vuurtoren	20	87	Stoep Op, de	dorp	4	29	Tot slot	plaats	5	33
				Schitteren	meer	18	78	Stoer	gebied	16	70, 71	Traag	plaats	5	32
				Schitteren	vuurtoren	21	90	Stoom	meer	7	40	Traan	rivier	8	45
				Schoffelen	plaats	15	67	Stormkust	baai	7	40	Traan	rivier	10	51
				Schok	vuikaan	16	70	Stormkust	zee	6	37	Traditie	wijk	19	82
				Schoonheid	eiland	20	87	Storten	dorp	16	70	Traditie-Getrouw	domein	5	32
Quantumonzeker-	straat	19	82	Schoonheid	plaats	8	45	Straat van	zeestraat	9	49	Trage Stroom	rivier	20	86
heidsstraat	gebied	6	36	Schoonheid	plaats	10	51	Straks	dorp	3	25	Train a Grande Tristesse	spoor	14	64
Quarantaine	gebied	14	65	Schoonheid	straat	19	82	Straks	dorp	5	33	Train a grande Tristesse	spoor	19	82
Queeste	gebied	14	65	Schrikken	dorp	8	45	Straks	plaats	4	29	Transformator Huisjes	gebouw	19	82
				Schroom	dorp	3	24	Stralen	vuurtoren	20	87	Transformeren	rivier	20	86
				Schulplplaats,	domein	1	17	Strandbal	eiland	18	79	Trek	kleine weg	4	28
				Schuld	dorp	3	24	Strategie	dorp	1	17	Trekschuit	wrak	5	32
Raad	plaats	2	21	Schurken	dorp	18	78	Streklens	kleine weg	12	56	Treurs	wijk	19	83
Raadplegen	plaats	3	24	Scott	plaats	16	71	Stress	stad	11	54	Treuzel	dorp	3	25
Raaskallen	dorp	2	20	Seinen	vuurtoren	6	36	Streven	dorp	11	55	Troost	dorp	14	65
Raaskallen	dorp	8	44	Serenade	geluid	10	51	Striem	plaats	6	37	Troost	plaats	4	29
Radicaal	plaats	2	20	Sheet 86	dorp	5	33	Striem	plaats	7	40	Troost	plaats	6	36
Rafelen	rivier	15	67	Shimura	wrak	2	21	Strohm	dorp	14	65	Trotsen	rivier	6	37
Rare Streken	gebied	18	78	Shock	spanning	16	70	Stromend Water	rivier	4	28	Trouwdag	dorp	9	49
Ravotten	weg	3	25	Sidderen	plaats	7	41	Stroom van Adrenaline	rivier	16	71	Trouwens	dorp	5	33
Razen	baai	7	40	Signalen	plaats	6	37	Stroom van Ideeën	rivier	2	20, 21	Tsjakkaah	dorp	11	55
Razen	plaats	6	37	Signalen	plaats	7	40	Stroom van Ideeën	rivier	8	45	Tuimelen	dorp	7	41
Razen	stad	11	54	Sijpelen	ruine	5	32	Stroom van Inspiratie	rivier	8	45	Turelruis	dorp	5	32
Receptie	plaats	5	33	Silicon Valley	gebied	20	87	Stroom van Venijn	rivier	7	41	Turen	vuurtoren	18	79
Recht van de Sterkste	gebouw	19	82	Sjokken	rivier	5	32	Stroomversnelling	rivier	11	54	Turen	vuurtoren	20	86
Reconstructie	plaats	20	87	Skep	dorp	16	71	Stroomversnelling	rivier	16	70	Tussen-Station	station	19	82
Rodderen	gebied	15	67	Slachthuis	gebouw	19	83	Stroop	rivier	17	75	Tweede Testlab	gebouw	19	82
Reflectie	meer	3	25	Slakkegang, de	grote weg	20	86, 87	Struimen	strand	18	79	Twijfel	dorp	16	70
Reformatie	gebouw	19	82	Slecht Adem	dorp	17	75	Stuip	dorp	10	51	Twijfelen	weg	19	82
Regelmaat	gebied	4	29	Sleur	grote stad	5	33	Stuyvesant	dorp	12	57	Twinkelen	meer	18	78
Regelmaat	gebied	5	32	Sleur	rivier	5	33	Sudder	dorp	16	71				
Reikwijdte	gebied	21	90	Sleutels, de	stad	9	48	Suicide Towers	gebouw	17	74				
Rein	meer	3	25	Sliert	rivier	5	33	Sukkelten	meer	17	74				
Relevant	dorp	8	45	Slytage	kleine weg	20	87	Surimi	dorp	5	32	U-turn	weg	19	82
Relevant	dorp	20	86	Slikken	meer	5	33	Symbiose	eiland	17	75	Uit de hoogte	bergtop	7	41
Relikwie	dorp	18	79	Slokje	meer	5	33	Symbiose	dorp	20	86	Uit-En-Ter-Na	plaats	5	32
Relikwie	dorp	20	86	Slot, het	domein	14	65	Symbool	plaats	2	20	Unharsting	vuikaan	16	71
Reputatie	dorp	3	25	Slurpen	dorp	4	29	Symbool	plaats	8	44	Unbuiken	gebied	17	74
Requiem	dorp	20	86	Smaad	gebied	7	40, 41	Symbool	plaats	8	44	Uitdagen	straat	19	82
Reserves	ruine	6	37	Smaak	plaats	8	44	Symptoom	dorp	6	36	Uitdaging	dorp	16	71
Reserves	ruine	7	40	Smaak	rivier	17	74	Synthese	wijk	19	83	Uitdaging	plaats	3	25
Restanten	ruine	15	67	Smaakje	vuurtoren	5	32					Uitdaging	plaats	11	55
Reuzel	rivier	17	74	Smachten	dorp	4	29					Uitdaging	plaats	14	64
Revolutie	wijk	14	64	Smakken	dorp	7	41					Uitdaging	plaats	4	28
Revolutie	wijk	19	82	Smalen	dorp	4	29					Uitdaging	plaats	8	45
Rijkhalzend	dorp	2	21	Smederij-	gebouw	19	82	T.H.T.	plaats	20	87	Uitspraken	vuikaan	8	45
Rijp	dorp	20	86	van Snode Plannen	plaats	7	40	Taken	dorp	11	54	Uitspraken	dorp	8	45
Rijtjes-Huizen-	dorp	5	33	Smeltpunt	plaats	7	40	Talent	bergtop	3	25	Uitstel	dorp	3	25
a/d Sleur,	plaats	5	33	Smeulen	vuikaan	3	24	Tand des Tijds, de	bergtop	20	87	Uitentreure	dorp	5	33
Rijtjes-Huizen	plaats	5	33	Smoes	dorp	11	55	Tandek							

NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA	NAAM	SOORT	KAARTNUMMER	PAGINA
Uitvoer	stad	10	51	Vinkenveld	park	19	82	Waterpokken	eiland	6	36	Zinderen	meer	8	44
Uitvoer	stad	12	56	Virtuoos	plaats	10	51	Waterlanden, de	baai	17	75	Zinderend	meer	10	51
Uitvoer	stad	12	56	Vissafslag	stad	17	75	Waterzooi	meer	15	67	Zinloos	dorp	5	32
Uitvoerhaven	plaats	12	56	Visie	plaats	2	21	Waterzooi	rivier	17	75	Zodoende	dorp	5	33
Uitzichtloos	uitkijktoren	5	32	Visie	plaats	3	24	Weelagen	baai	11	55	Zoen	dorp	10	51
Uitzien	uitkijktoren	3	25	Visioen	dorp	2	21	Weelde	gebied	20	86	Zoen	plaats	8	45
Uitzien	vuurtoren	5	33	Visite	dorp	4	29	Weemoed	plaats	18	79	Zoet	plaats	17	75
Uitiem	plaats	21	90	Vitamine	plaats	6	36	Weer	plaats	20	86	Zoete Citroen	dorp	3	24
V				Vlaag	dorp	6	36	Weer	wijk	19	82	Zomermiddagen	gebied	18	79
Vaarwel	plaats	4	20	Vlaakte v. Eenzaamheid	gebied	11	54	Weerbarstig	dorp	7	40	Zometeen	plaats	3	25
Valstrik, de	plaats	16	71	Vlaakte v. Eenzaamheid	gebied	13	60	Weerloos	dorp	6	36	Zondag-Middag	dorp	5	32
Valstrik, de	plaats	16	71	Vlees	plaats	5	32	Weerslag	straat	19	82	Zondagen	plaats	18	79
Van Harie Beterschap!	dorp	6	37	Vleugellam	vliegveld	14	65	Weerspiegeling	plein	19	82	Zondagen	plaats	20	86
Vandaag	grens	12	57	Vleugels	vliegveld	18	79	Weerstand	domein	6	37	Zondagmiddag	plaats	4	29
Vast Ter Been	dorp	20	86	Vliegende Hollander, de	vliegveld	16	71	Weerzien	straat	11	54	Zonderling	plaats	17	74
Vastberaden	plaats	18	79	Vlucht	vliegveld	16	70	Wegen	rivier	8	45	Zoon	rivier	2	21
Vat, het	meer	20	86	Vluchtstrook	hoofdweg	11	54	Welbespraaktheid	park	19	83	Zopie	dorp	7	40
Vege Lijf, het	gebied	14	65	Vluchtvees	plaats	16	70	Welbevinden Park	wijk	19	83	Zorg	plaats	6	36
Veilig	dorp	6	36	Vlugzout	plaats	6	37	Welbevinden	baai	6	36	Zout	plaats	17	75
Veilige Haven	haven	4	29	Voelen	gebied	8	45	Weldaad	gebied	18	79	Zuchten Naar	dorp	10	51
Veiligheid	gebied	4	29	Vogelperspectief	vliegveld	8	44	Weler	gebied	20	86	Zuchten, de	dorp	14	65
Veiligheid	gebied	5	32	Vogels, de	meer	13	61	Welig Tieren	domein	20	86	Zuchtje	dorp	13	61
Velden v. Verbloeming	gebied	20	87	Vol Gaarne	plaats	11	55	Welke Eilanden	zee	9	48	Zuivering	industrie	3	25
Verandering	19	82, 83		Voldoening	plaats	13	61	Welkom heten	dorp	5	33	Zult	plaats	17	74
Ver-zuchten	dorp	18	79	Volgaarne	dorp	20	86	Welkom	plaats	4	29	Zure Druif	dorp	3	24
Ver-zuchten	dorp	20	86	Volgende Maand	grens	12	57	Wellies	lawaai	15	67	Zuur, het	ruiver	17	74
Veranderen	dorp	8	45	Volgende Week	grens	12	57	Welnu	plaats	5	33	Zwaailicht	vuurtoren	6	36
Verandering	stad	14	64	Volharden	dorp	6	37	Welvaart	stad	11	54	Zweertje	meer	6	36
Verantwoordelijkheid	dorp	11	54	Volharden	dorp	7	40	Wending	stad	11	55	Zweet des Aanschijs	rivier	11	54
Verassing	plaats	18	78	Volharding	dorp	11	55	Wending	stad	13	61	Zwelen	meer	6	36
Verbaningsoord	grens	7	41	Volharding	kleine weg	13	60, 61	Wens	plaats	2	21	Zweven	vliegveld	10	51
Verbazen	plaats	18	78	Volhouden	dorp	5	33	Wens	plaats	3	24	Zwijgen	dorp	8	45
Verbeten	plaats	11	55	Volhouden	veer	6	37	Wens	plaats	16	70	Zwijgen	dorp	10	51
Verbuigen	dorp	6	37	Volle Kracht Vooruit	dorp	18	79	Wens	plaats	21	90	Zwijgen	dorp	11	54
Verbuigen	dorp	14	65	Volle Teugen	dorp	20	86	Werkelijke Waarheid	gebied	19	82	Zwijnestal	plaats	4	28
Verbinden	dorp	8	45	Voltrekken	weg	19	81	Werveling	straat	19	82	Zwoel	dorp	18	78
Verbinden	dorp	8	45	Vondst	plaats	2	20	Werveling	vijver	19	83	Zwoerd	strand	17	74
verboden gebied	grens	13	60	Voor het Blok	straat	19	82	Weten	dorp	2	21				
Verborgens Gebreken	dorp	1	17	Voor je Uit	dorp	5	32	Wetenschap	gebied	2	20, 21				
Verbrijzelen	plaats	15	67	Voor-Pampus	dorp	6	37	Wiegen	meer	18	78	'ns even kijken	dorp	5	33
Verdeel	wijk	15	67	Voor-Pampus	dorp	7	40	Wijde Wereld, de	uitkijktoren	16	71	2 x daags	veer	6	36
Verdwazing	dorp	11	55	Vooravond	wijk	19	82	Wijfelweg	weg	19	82	5 uren-Verbinding	vuurtoren	5	32
Verdwazing	dorp	13	60	Voorbij	dorp	13	61	Wijk in Aanbouw	wijk	19	83	70 % vol.	bergtop	17	74
Vergaand	dorp	8	44	Voordewind	dorp	11	55	Wijk in Herziening	wijk	19	82				
Vergaarbak	meer	1	25	Voor kennis	dorp	2	21	Wijk in Verval	wijk	19	82				
Vergaarbak	meer	4	28	Voor naam	dorp	9	49	Wijn	meer	19	82				
Vergaderingen	plaats	11	55	Vooronderstelling	dorp	2	20	Wijs	stad	2	21				
Vergane Glorie	wrak	11	55	Voorraad	wijk	12	57	Wikken	plaats	11	54				
Vergankelijkheid	20	86, 87		Voorraad	wijk	10	51	Wil, een	weg	11	55				
Vergankelijkheid	gebied	20	86, 87	Voorraad	wijk	11	54	Wild	dorp	16	70				
Vergeten Eilanden	9	48, 49		Voorraad	wijk	12	57	Wilde Paniek	dorp	15	67				
Vergeten Eilanden, de	gebied	9	48, 49	Voorraad	weg	19	83	Wildert	dorp	16	70				
Vergeven	plaats	3	24	Voorraad	rivier	8	45	Wildgroei	loofbos	15	67				
Vergissing	plaats	3	24	Voorraad	vaart	19	83	Wildst	dorp	16	70				
Vergrijpen	dorp	20	87	Voorvloeien	uitkijktoren	11	54	Willekeur	plaats	15	67				
Vergrijpen	dorp	20	87	Voorvloeien	dorp	11	55	Winiemeer	meer	14	65				
Verhalen, de	straat	19	83	Voorvloeien	uitkijktoren	16	70	Wingebouw	gebouw	19	83				
Verhandelen	straat	19	83	Voorvloeien	straat	19	82	Wip-Wap	dorp	1	25				
Verheugen	stad	11	55	Voorvloeien	dorp	8	45	Wip-Wap	dorp	4	28				
Verheugen	stad	18	79	Vormen	plaats	21	90	Wiskunde	eiland	9	49				
Verhit	dorp	6	36	Vrees	stad	18	79	Woede	plaats	8	45				
Verhuizen	straat	19	82	Vrijdag	stad	16	71	Woekeren	dorp	20	86				
Verjaardag	plaats	18	79	Vrije Loop, de	rivier	2	21	Woekeren	gebied	12	57				
Verkeerde rij, de	kleine weg	5	32	Vrjheid	vliegveld	11	54	Woelig	meer	8	44				
Verkleuren	dorp	20	86	Vruchtbare Gronden	gebied	8	45	Woelig	meer	10	51				
Verlangen	dorp	13	60	Vuile Blik	dorp	11	55	Woensdagmiddag	dorp	3	25				
Verlangen	dorp	21	90	Vuile Blik	dorp	18	78, 79	Woensdagmiddag	dorp	4	28				
Verlangen	uitkijktoren	4	28	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verlies	stad	14	64	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verlies	straat	19	82	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verlossing	straat	19	82	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Vermannen	dorp	16	71	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Vermogens	rivier	8	45	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Vermogens	rivier	8	45	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Vermoeden	plaats	16	70	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Vermoeden	plaats	16	70	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Vermoeden	plaats	21	90	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Vermoeden	plaats	21	90	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Vernedering	gebied	14	65	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verplichting	plaats	5	33	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verrassing	dorp	11	54	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verrassing, de	dorp	16	71	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79				
Verschillen	dorp/plaats	8	44	Vuile Blik	plaats	3	24	Woensdagmiddag	dorp	18	79	</			





OVER DE AUTEURS

Jean Klare (1969) en Louise van Swaaij (1969) zijn beide grafisch ontwerpers en werken sinds 1994 samen onder de naam bureau Hoofdzaken, een grafisch ontwerpbureau te Deventer.



Ilja Maso (1943) is hoogleraar wetenschapsfilosofie, methodologie en onderzoeksléer aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht en gast-hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Leuven. Hij schreef onder andere 'De zin van het toeval' (1997) en verschillende boeken over kwalitatief onderzoek.

Saskia Sombeek (1949) is afgestudeerd aan de Rijksuniversiteit te Leiden (sociologie) en thans werkzaam als beeldend kunstenaar. Haar werk wordt regelmatig geëxposeerd.





*Maak kennis met de herkenbare wereld van onze alledaagse gedachten en belevenissen!
Niet de aarde maar het leven is nu eindelijk in kaart gebracht!*

Voor het dwalen, afdwalen en verdwalen tijdens de meest avontuurlijke reis van ieder mens, het leven zelf.

De pers: "...een vreemde opwinding maakt zich van je meester." "...de kaarten hebben een vreemd soort filosofische en poëtische lading." (FEM de Week)



"...wat heerlijk om het al lezende te beleven" "...een humorvolle grafische weergave van het bestaan." (Dagblad Tubantia)

"Een uniek boek. Op een grappige aanstekelijke manier biedt deze atlas inzicht in de wereld in je hoofd." (Nederlands Dagblad)

"...kaarten die allemaal even nauwkeurig zijn uitgevoerd als een echte atlas." (NRC Handelsblad)

"Waar vinden we nieuwe, onbekende wegen, waar kunnen we nog zwerven over onontgonnen terrein? Aan welke rivier mogen we tot onszelf komen?"

Het antwoord ligt verrassend dichtbij". (Deventer Dagblad)

"Een echte aanrader is een uitstapje naar de Sushi Eilanden." (Horeca Journaal)

Deze unieke atlas toont de wonderbaarlijke en vaak prachtige landschappen van gevoel, gemoed en ervaring. De (carto)grafische weergave biedt als nooit tevoren een helder en humorvol beeld van de talloze onderlinge verbanden in het dagelijks bestaan en van de betekenis der dingen. De Atlas van de Belevingswereld is getekend in een "Onvoorstelbare Schaal" en weergegeven in de "Subjectieve Projectie".



DIJKGRAAF & VAN DER VEERE - UITGEVERS

www.belevingswereld.nl

ISBN 90-76522-01-4

